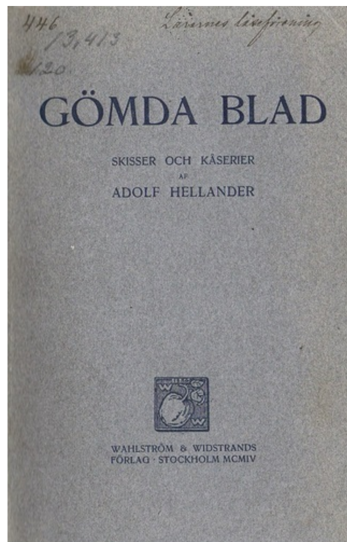
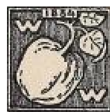

Gömda blad

Skisser och kåserier

AF

Adolf Hellander

Wahlströms & Widstrand
Förlag • Stockholm MCMIV

---

pappersleverantör: lessebo bolag
tryckeri: almqvist & wiksells boktr.-
aktiebolag, uppsala 1904

Förord till den elektroniska utgåvan

Gömda blad av **Adolf Hellander** (1848-1906) har hösten 2011 digitaliserats på flatskanner av Ralph E såsom 300 dpi jpg-bilder i färg och 600 dpi G4 svartvita tiff-bilder vilka exponeras i ca 100 dpi med OCR-text.

Gömda blad har Ralph E lagt upp på Internet Archive, där den kan läsas såsom en uppslagen bok i färg.

Diamanthjärtat.

Historisk romantisk episod från den stora revolutionens dagar.

Revolutionens vilda stormar hade redan mer än två år brusat fram öfver det sköna Frankrike och dess vreda vågor hade bortsopat allt bestående, och undergräft den uråldriga, men murkna konungatronen. De förnäma råttorna hade redan 1789 lämnat det sjunkande skeppet, och emigranthopen med de lysande namnen trängdes nu bakom gränserna i Aachen, Karlsruhe och Génève, där de intrigerade med stormakterna Österrike, Preussen och Ryssland för att kräfva hämnd för allt hvad de lidit och förlorat.

Vi räkna nu september 1791.

Paris, revolutionens hjärta och härd, med sina 800,000 invånare, visade en jämförelsevis lugn uppsyn, men det låg åska i luften, och i de djupa lagren mullrade det som till en jordbäfning. Den fångne konungen hade besvurit den nya konstitutionen, men dock brutit sin ed, och fortfor att stämpla med landets fiender, och detta hade väckt ett glödande hat och fordrade hämnd. Alla misstänkte hvarandra och öfvervakade noga hvarandras2

alla steg. Hvar och en som visade sig moderat, ansågs genast för reaktionär och rojalist, och utpekades på klubbarna såsom farlig. Man kunde när som helst vänta ett utbrott.

På gatan La Ferriere i en liten vindskupa i tredje våningen lyste ljus. Vi träda in genom den trånga porten, och upp för den smala trappan och se en lång, smärt man vandra fram och tillbaka på golfvet. Han tyckes vara omkring 35 år gammal. Ansiktet är skönt och nobelt. Den fina, böjda näsan, de blå ögonen, den fint tecknade munnen gifva ett på samma gång ädelt och drömmande uttryck åt hans ansikte. Håret är opudradt men bundet till en knut i nacken, hans dräkt har borgerligt snitt: blå klädesrock, blå pantalonger, samt svart siden-väst och bruna damasker, som falla ned öfver skorna. Men trots den enkla dräkten bär han upp den som en furste. Allt som oftast ser han otåligt på klockan, och ser åt dörren till ett inre rum. Den öppnas nu också, och in träder en gammal fru och säger: »Nu, monsieur, är kanske tiden inne. Jag lyckades i middags osedd komma in i Tuillerierna, en gammal borgerlig kvinna bryr sig ju ingen om. Jag lyckades ett ögonblick träffa min nièce, fru Campan, och framförde ert ärende. Hon blef synbart glad och Öfverraskad, och hviskade till mig, att ni i kväll borde infinna er vid köksbyggningen, som ligger till höger vid karusellplatsen, där en förtrogen skall ledsaga er genom den lilla trappan upp i galleriet.»3

»Tack, fru Baudin, jag skyndar!»

»Men, se er om, att ingen följer er, ty här finnas spioner öfverallt.»

Den unge mannen tog en låg, rundkullig hatt med breda brätten, samt kastade en vid, svart kappa öfver axlarna och skyndade utför trappan.

Klockan var 10 på kvällen, och få människor syntes på gatan. Mannen gick med fasta steg genom den gamla stadsdelens trånga labyrinter. Här och där flämtade ett vargöga, hängdt i sin kedja öfver gatan. Vandrarens hjärta bultade våldsamt. Tankar och minnen strömmade på honom, lian mindes, som om det varit i går, då han ung, knappt tjuguårig, kom från det kalla, älskade fäderneslandet till det glänsande hofvet i Paris, rik på lycka och förhoppningar. Bärare af ett fräjdadt namn, var han själfskrifven i Versailles' lysande salar, och här såg han för första gången Frankrikes tjusande drottning, Marie-Antoinette, som den tiden hänryckte ett helt folk. Han mindes de glada herde-lekarne i Trianons härliga parker — — — »och»,, fortsatte han sin tankegång, »huru annorlunda förr mot nu. Folkvidundret höjde sitt rytande, och bragte fasa öfverallt. Den 5:te oktober kom, och nu började kungafamiljens Golgatha. Men ännu lefde hoppet, trots man bevakades nästan som fångar i Tuil-lerierna. Man sökte fly. Allt ordnades så väl som det var möjligt af de få vänner, kungafamiljen ägde kvar, däribland af Guiche, Fiavigny och mig. Vi kommo lyckligt ur Paris natten till den 23 juli,4

hunno lyckligt Bondy, men där visade sig den första oron bland befolkningen, hvarför jag skyndade i fyrsprång framåt, för att möta markis de Bouillé's trupper, och påskynda deras frammarsch. Men de hade tagit miste om vägen, och i Varennes blef kungafamiljen hejdad, och återförd till Paris. Då jag fann, att intet var att uträtta, och jag måhända bättre kunde gagna de olyckliga på fjärran håll, fortsatte jag flykten och kastade mig öfver gränsen till Belgien. Men oro och kval förföljde mig ständigt. Jag ville göra allt för att rädda den olyckliga drottningen, och därför smög jag mig åter in i Frankrike och Paris. Arma Marie-Antoinette, mitt hjärtas drottning!» Vandraren

stannade ett ögonblick och suckade djupt.

Därpå rätade han upp sig och grefve Axel "von Fersen — ty det var han — forsatte med raska steg sin färd, och vék in på karusellplatsen, och närmade sig Tuilleriernas vänstra flygel. Han bultade sakta ett par slag på den lilla bakporten, som öppnades efter några ögonblick, och monsieur Pierre, konungens kammartjänare visade sig. De kände genast igen hvarandra. Pierre lade fingret på munnen, och vinkade grefven att tyst följa sig. De gingo genom flere mörka gångar och lönntrappor, upp till galleriet, som endast var svagt upplyst af ett par vaxljus. Pierre aflägsnade sig genast, och i detsamma inträdde drottningens trofasta kammarfru, madame Campan, hvilken skyndade emot grefven.5

»Ni här i Paris, herr grefve, hvilken glädje och öfverraskning- för hennes majestät! Alla hafva då icke öfvergifvit oss. Men tiden är dyrbar, jag skyndar att anmäla er för drottningen, ty vi kunna-hvarje ögonblick frukta öfverraskning.»

»Gör det, madame, och säg hennes majestät, att jag trotsat tio dödar för dessa ögonblick.»

Fru Campan skyndade ut och Fersen såg sig med vemodig blick omkring i det dunkla, öde gemaket. Det tycktes honom ligga liksom ett sorgflor öfver de granna förgyllningarna och de praktfulla marmorstatyerna i fönsternischerna. Nu hör^, des sakta steg närma sig. Dörren sköts upp, och in sväfvade Frankrikes olyckliga drottning, Marie-Antoinette. Hon trädde med dröjande steg mot midten af salen. Hon var blek, aftärd, och hennes blekhet framträdde än mer mot den enkla, svarta, dräkten. Men hållningen var majestätisk och blicken befallande, äfven om ögonen hade förlorat något af sin underbara glans. En skälfning gick genom Fersens hela varelse, han tog ett steg fram, och böjde stum ett knä. Drottningen räckte honom sina bägge händer, och hviskade med en kväfd snyftning: »Fersen, min vän, ni kommer ännu en gång till den olyckliga Marie-Antoinette, som ni för ett par månader sedan sökte rädda — Gud vare lof, ni lyckades fly, ni undgick den gräsliga synen att se mina trogna, Guiche och Fiavigny, sönderslitas af folket. Men hvad vill ni här, hvarför våga ert lif för en fallen sak? Stig upp, herr grefve!»6

»Men har ni då intet hopp, kan ej er broder, Kejsar Josef, uträtta något?»

»Intet, kriget med Turkiet upptager alla hans tankar. Hela världen har öfvergifvet den arma Marie-Antoinette. Konungen skall man döma, jag känner det, jag har sett det i drömmen, och mig och mina barn skall man mörda. Man skriker ju utanför mina fönster: »död åt varginnan och hennes ungar», och jag väntar hvarje ögonblick att man skall slita oss i stycken.»

»Förfärligt, men måhända att det gifves ännu en hjälp. Jag vet, att min ädle konung, Kung Gustaf, ligger i liflig underhandling med emigranterna och kejsarinnan Katarina, att med deras tillhjälp, och i spetsen för svenska hären göra en invasion i Frankrike, och återupprätta konungadömet.»

Drottningen skakade med ett svagt leende på hufvudet. »Hälsa er ridderlige konung, han har ett ädelt hjärta, men det är en vansinnig dröm, allt är för sent. Ni, Fersen, min gode, trogne vän, res tillbaka till det vackra land, dit inga stormar ännu nått. Ni är ung, rik, ädel och dygdig. Sök er där en skön och värdig maka, blif lycklig, men ägna någon gång en tanke åt den' olyckliga drottningen, som äfven ville vara kvinna, och åtminstone i drömmen smycka sitt hjärta med ömhetens rosor.»

Fersen sjönk åter på knä, fattade drottningens hand, på hvilken han tryckte en vördnadsfull kyss, och framhviskadc sakta, så att orden knappt för-7

nummos: »Aldrig, min ädla drottning, kan mitt hjärta öppnas för kärlekens lek. Därinne är ett altare rest, heligt, beströdt med rosor, om också svarta och vissnade.»

De sågo länge på hvarandra. Så hviskade båda: »Farväl».

Drottningen tycktes erinra sig något, och sade i en tillkämpad lätt ton: »Vänta mig här ett ögonblick», och skyndade in i sina rum. Efter ett par minuter kom hon ut, bärande ett litet skrin och sättande det på bordet öppnade hon locket, och visade, att skrinet innehöll smycken och diamanter. »Detta är allt, som återstår den arma

Marie-Antoinette, tag det, grefve, och göm det åt min stackars dotter, om hon öfverlefver alla dessa olyckor, det är det enda arf hon får. Och här», sade drottningen, i det hon tog ett diamanthjärta, »tag detta som en påminnelse om en olycklig kvinna, som dör, välsignande sina vänner och förlåtande sina bödlar.»

Fersen tog stum diamanthjärtat, kysste det, och gömde det vid sitt bröst.

Marie-Antoinette läste skrinet, räckte Fersen handen, och hviskade: »Farväl för evigt!» samt gick stilla ut.

Fersen stod ett ögonblick som förintad, därpå axlade han sin kappa, tog skrinet under armen, tryckte hatten ned i pannan, öppnade dörren, där Pierre vaktade, och följde denne tyst genom de mörka gångarne. Det var midnatt, när han kom8

ut. Gatorna voro nu ännu mera folktomma, men här och där på hans väg voro fönstren upplysta och öppna i den ljumma höstnatten. Glada skratt och klang af glas hördes. Det var medlemmar af cordeliernas klubb, som firade en orgie, och allt emellanåt hördes skränet af den vilda revolutionssången »Ca ira» ljuda genom natten.

När Fersen kom hem till sitt logis, kastade han sig oafklädd på sin säng.

Dagen därpå lämnade han Paris, lyckades oantastad komma genom barriererna, och återvände till fosterlandet och sin konungs tjänst. Men under hela sitt lif bar han, fästad vid en fin kedja, det minne, han erhållit af den olyckliga Marie-Antoinette.

*

Det var den 20 juni 1810. På borggården i Fersenska palatset å Blasieholmen sprungo betjänterna af och an, och tycktes ha mycket att bestyra. Stundom stannade de i en grupp, och hviskade sins emellan, blickande vördnadsfullt upp mot fönstren, som vette åt borggården, där hans excellens riksmarskalken, grefve Axel von Fersen, hade sin en^ skilda våning. I den stora sängkammaren var grefven just sysselsatt att, med tillhjälp af sin gamle kammartjänare Hoffman, lägga sista hand vid: tok letten. Hoffman höjde sig' på tå för att träda det blå serafimerbandet öfver excellensens hufvud, och9

sade i detsamma med vördnadsfull och öm ton: »Men värdigas icke ers excellens lyssna till mina. varningar, och inställa färden till Hornstull, för att möta kronprinsens lik. Det råder stor oro i staden,, och betjäningen har uppsnappat flere hotande ord,, och man har djärfts till och med nämna ers excellens', nådig fru grefvinnan Pipers och grefve af Ugglas namn. På krogarna har de senaste dagarne utdelats en smädeskrift, benämnd »Räfvarne», hvilken blifvit läst och väckt pöbelns onda lidelser. Jag besvär- ers excellens, förklara er sjuk, och låt ceremonimästaren för dagen utföra er tjänst.»

Fersen log. »Min stackars, rädde vän, den som har rent samvete, har intet att frukta. Dessutom gäller det konungens tjänst, och då undandrager sig ingen svensk ädling sin plikt. Det svenska fok ket är alltför trögt och godt att företaga sig några vilda upptåg, arrangerade af några bråkmakare och i lidskrifvare, därtill är det för sundt, både till hufvud och hjärta. Jag, som sett fohcyran och de blodiga våldsdåden i Frankrike, vet och kan jämföra detta. Var därför lugn, käre Hoffman, och nu, axla inin kappa — men dessförinnan hämta mig etuiet med Helge Ands-orden, den sista utmärkelsen, hans högtsalige konung Ludvig XVI förärade mig, jag vill bära detta hederstecken denna dag.»

Hoffman sk)mdade med en suck in i toilett-nunmet för att hämta det begärda. Axel von Fersen mönstrade sin ståtliga gestalt i den stora psychen. Ilii.ns ansikte var lugnt, och öfver detsamma lågIO

den första ålderdomens sorgbundna skönhet. Ögonen blickade drömmande och fjärrskådande, och öfver hela hans väsen låg detta stillsamma och förnäma drag, som utgjorde den tidens tecken på en gammal ädling. Den gamle kammartjänaren trädde åter in med ett maroquinsfodral, hvarur han tog den blixtrande Helge Ands-stjärnan, hvilken han fäste på grefvens bröst, hvarefter han, på en vink af grefven, aflägsnade sig.

Fersen stod stilla ett ögonblick, därefter, liksom om han erinrade sig något, gick han hastigt genom toilettrummet, öppnade en tapetdörr, och mot honom strömmade ett matt sken af tända vaxljus. Han trädde sakta och ljudlöst in,

som om han närmat sig en helgedom och det var det också för Axel Fersen. Det lilla rummet var inredt till kapell. I fonden syntes ett litet altare, och ofvanför detsamma ett porträtt, knästycke af Werthmuller, framställande Marie-Antoinette i sin ungdoms hela skönhet, ljus och leende, en bild af henne i hennes lyckliga dagar. På altaret stodo två kandelabrar med vaxljus, och föröfrigt pryddes detsamma af härliga friska rosor, som hvarje morgon sändes från oran-gerierna på Mällsåker. Detta var Axel Fersens helgedom, dit ingen annan fick inträda, till hvilken han själf hade nyckeln och hvilken han själf ansade.

Fersen böjde djupt hufvudet, och höjde därefter en tårad blick emot porträttet. Hans läppar hviskade sakta: »Heliga martyr, ljufva drottning, du ser från din himmel att min själ varit fri från11

all jordisk kärlek sedan jag hälsade dig för sista gången. Du var mig allt, mitt hopp på jorden, min religion. Du vet jag fullgjort alla dina befallningar, dina juveler äro öfverlämnade till grefven af Provence, för att af denne tillställas din dotter, och själf bär jag närmast mitt hjärta, nu och alltid, din sista minnesskänk. Innan jag går att fylla en måhända farlig plikt, känner jag ett behof, att åter ännu en gång hälsa min ljufva drottning.» Fersen bugade sig åter djupt, med ceremoniöst behag, som han var van att göra inför lefvande majestät, men vördnadsfullare. Därpå drog han sig sakta baklänges, stängde dörren, stoppade nyckeln i fickan, samt skyndade ut i stora salen, där lakejerna väntade för att anmäla, att galavagnen var framkörd. Med stolta steg och högburet hufvud trädde Fersen utför den breda trappan, och steg in i sjuglas-vagnen, förspänd med fyra svarta hästar, hvarefter de svartklädda lakejerna hoppade upp bakpå, och så bar det af.

Vägen togs öfver Skeppsbron och Slussen, där redan mycket folk var samladt. På Hornsgatan var trängsel, och här och där hördes hvisslingar, då den tunga karossen ilade förbi. Vid tullen möttes liktåget. Fersen vände, och åkte i skridt i spetsen. På Kornhamnstorg var en massa pöbel samlad, och här började på allvar upploppet. Skrik och vilda rop hördes öfverallt, kopparslantar och stenar haglade mot riksmarskalkens vagn, hvilkens rutor krossades. Fersens ansikte träffades af stenar,12

och blodet strömmade. På stora Nygatan hejdades vagnen fullständigt, några välvilliga personer ryckte upp vagnsdörren och hjälpte den vacklande Fersen in i huset n:r 7, hvari ett kaffehus var inrättadt.

Folket störtade efter, slungade hans värja, band och kappa genom fönstret, under det massan utanför röt: »Kasta ut kronprinsens mördare, låtom oss stena honom.» Ordningsmakten och militären gjorde intet för att stäfja upploppet. Slutligen såg man Fersen, sönderslagen och blodig, komma ut vid generaladjutanten Silfversparres arm. Den arme ädlingen slets ifrån sin beskyddare, kullkastades, slogs och sparkades, samt släpades sedan till Riddarhusgården, där han ån)^o kullkastades, hvarvid en rusig sjöman hoppade upp på hans bröst, och knäckte bröstkorgen. Detaljerna vid det ohyggliga mordet äro för väl kända, för att närmare behöfva beskrifvas.

Så slutade Axel Fersen, kanhända sin tids noblaste riddersman, en olycklig drottnings trogne och tyste beundrare, sitt lif som det oskyldiga offret för en feg politik. Måhända under de sista ögonblicken flögo hans tankar till drottningenmartyren, då hon släpades på bödelskärran från Conciergeriet till schavotten, omvärld af guillotinens hyenors vilda skrän. Marie-Antoinettes och Axel von Fersens slutliga öde blef ungefär enahanda.

Hvart det lilla diamanthjärtat tog vägen, vet man ej, ty liket blef fullständigt utplundradt.Några dagar därefter jordfästes Axel von Fersen högtidligt med stora ceremonier i Riddarholmskyrkan, men den stackars Marie-Antoinettes kvarlefvor vräktes på sin tid ned i en okänd graf, hvilken man ännu icke med säkerhet funnit. De lämningar man 1816 förde till S:t Denis kunna ej bevisas vara konungens och drottningens.

*

Jungfrun på Sela-ön.

Historisk-Romantisk berättelse från 1400-talet.

Det var i början af sista årtiondet af 1400-talet. Den fagra Sela-ön i Mälaren låg i sin praktfullaste sommarskrud. Ängarna stodo fulla af doftande vilda blomster och åkrarna böljande af mognande säd. Och på höjderna prunkade den mörka, åldriga eken, som vuxit där sedan hedenhös, vid sidan af den unga grönskande björken. På ängarna syntes folket i aftonens skimmer, bärgande sin andra höskörd, alla af denna vackra ras, högresta, ljushåriga och blåögda med käcka miner och frimodig hållning, som man ser ännu i dag som är i denna urgamla odalbygd.

Vägen fram till Sela kyrka slingrade sig förbi byarna Lundby, Fröslunda och Kippinge, och så var man framme vid den ganska nya kyrkan, som räknade en ålder af något öfver 200 år, ity att den var uppförd af konung Sverker den äldre för pengar, som han fått ända från Rom. Kyrkan var långsträckt, med tjocka murar, i hvilka de tunna tornrutorna voro inpassade i de höga smala fönstren och insläppte blott en matt halfdager. Det högai5

fyrkantiga tornet var uppfördt af grå rullsten och såg ut som en fästning. Nära kyrkan till höger låg den lilla prästgården, där pastor Sigfrid härskade, därtill nämnd af biskop Sigge, af Sparresläkten i Strängnäs, hvilken äfven innehade Tynnelsö slott. Prästtjället var litet och anspråkslöst, men omgifvet af en täck och väl vårdad köksträdgård..

På en bänk vid sidan af huset satt pater Sigfrid och hade på sin högra sida en ung systerdotter,, som hette Maria och syntes vara omkring sjutton är. Hon var späd till växten, med blå ögon och gullgult hår, och öfver hennes drag låg något vekt och blygt, som man endast finner hos nordens ungmor. Hon var klädd i enkel tunn klädning af grå vadmal, med en utsydd slinga i runform kring hals och ärmar. Vid Sigfrids vänstra sida satt en ung man, eller rättare en yngling, med skägglöst ansikte och solbrända drag. Han var klädd i en kolt af brunt tyg, sammanhållen om lifvet af ett läderbälte.. På hufvudet bar han en spetsig mössa med en fjä-. der i, under hvilken det lockiga håret föll vårdslöst, men behagligt öfver axlarna. Han såg drömmande ut öfver det vackra landskapet.

»Ja, kära Henrik», sade Sigfrid, »du har nu varit hos oss ett par månader och därunder med berömvärd flit prydt vår kära Sela-kyrka med skilderier ur hälgonens lefnad. Isynnerhet den helige Johannes tilltalar mig mycket och äfven (ruds heliga moder, men jag kan ej gilla att du gifvit henne vår Marias drag". Det närmar sig synd..i-6

Du, min son, har fått se mycket af världen — varit i Augsburg, Prag och ända till Rom och förstår väl den heliga konsten bättre än en fattig landtpräst, men var ständigt from och god, så skall Gud leda din hand och pensel till sin och hälgonens ära. Far i frid, min son». Patern gjorde korstecknet •öfver y¾giingeiis hufvud.

»Gode fader, som varit mig i verklig faders ställe — aldrig skall jag glömma dina råd och förmaningar. Du lät mig följa min håg att bli konstnär i stället att gå som djäkne i Strängnäs skola, du styrde om att jag fick följa broder Knut på 'hans långa vandring till Rom. Men hur jag än njöt af den främmande härliga konsten, lefde dock Alina tankar ständigt hos eder här på den fagra Sela-ön och hos fostersystern min, den fromma Maria. Och det har ständigt varit min dröm att få henne till brud».

Maria böjde hufvudet med en vacker blick till Henrik och sade sakta:

»Gode Henrik, jag och du äro så unga ännu, låtom oss se tiden an. Jag kan ej ännu på några år lämna morbror i ensamheten, och så har jag ju mina dyra plikter mot denna lilla orts fattiga och kränka, hvilkas hjälp jag söker vara...»

»Och hvarigenom du förvärfvat namnet »den fromma jungfrun från Sela». De hålla dig här nästan som ett hälg-on och alla älska dig. Det är för mer än att gifva bort sitt hjärta åt en sådan elär spelevink, som blott har sina färger och sin17

svinborst, men icke jord och grund... Men vespern har redan ringt och vi måste bege oss af. Dig, Henrik, följer jag till Strängnäs och ser till att du kommer väl i väg till Stockholmshus. Farväl, min lilla Maria, jag är tillbaka i morgon. Guds frid öfver dig och mitt fattiga tjäll!»

Pater Sigfrid steg upp och drog hufvan öfver hufvudet samt fattade vandringsstafven, som stod bredvid honom. Henrik följde hans exempel, kastade sin packade rensel öfver axeln och räckte handen åt Maria, som stod med nedsänkta ögon.

»Farväl då, ljufva vårblomster, jag kommer åter och tänk någon gång på den fattige irraren utan hem», hviskade Henrik.

»Det skall jag», sade Maria sakta.

De båda männen gingo med raska steg fram vägen, som ledde ned till sjön, under det Maria såg efter dem. Därpå gjorde hon korstecknet och gick in i köket, där gamla Karin, prästens hjälpreda i huset, höll på att syssla med den enkla aftonvarden.

* *

*

Från fasta landet midt emot där Stallarholmen nu ligger närmade sig en liten ryttartrupp i rask skridt. Det var fyra ryttare, och en som red i första ledet tycktes vara herre, de öfriga väpnare eller svenner. De voro alla iförda krigisk dräkt och buro svärd och dart i bältet. Den förste syntes vara en man om fyrtio år, med barsk och vild

uppsyn. De grå ögonen blickade skarpa fram under en låg panna, och ett långt skägg föll ned öfver den af brun flöjel gjorda manteln, som för tillfället syntes grå af dam. Riddaren bröt på danska, och han tillhörde också dessa Sveriges fiender, hvilka här och hvar öppet och i hemlighet öfversvämmade landet. Hans namn var Peder Lange och han var en af danske kungens utskickade, nu på väg till bisp Sigge Sparre på Tynnelsö, hvilken i hemlighet äfven var dansk sinnad.

Det kvällades allt mer just då ryttarne hunno fram till Färjenäs, där gamle Jan Björn, färjkarlens stuga låg. Riddaren hamrade på dörren med svärdfästet och ropade med sträng röst:

»Hallå, karl, bonde, träl! Upp och gör din tjänst!»

Dörren öppnades och gamle Björn tittade ut, arg som ett bi, och röt:

»Hvad är I för en storskräflare?! Jaså, jag ser på er och hör på målföret att I är en fördömd jute! Träl kan I vara själf och kom ihåg hur I stoden er slätt vid Brunkeberg, där I fick huden full af stryk. Skall I öfver färjan, så var höflig. I ämnar väl besöka den falske prästen på Tynnelsö, kan jag tro, och fråssa af hans stulna stekar. Nåja, lika barn leka bäst.»

Under denna harang hade Björn krängt på sig tröjan och kom ut till den gormande riddaren och hans följe, hvilka i hast sattes öfver till andra stranden, där riddaren föraktfullt kastade åt Björn19

ett silfvermynt, hvilket denne upptog och spottade på under yttrande: »Fy för den lede, ett jutemynt, falskt som de självfva! Måtte trollen ta dem, när de rida förbi Asa backe!»

Ryttarskaran fortsatte emellertid sin väg igenom den rika och bördiga bygden, där fälten äro öfversållade med minnen från vikingatiden. Riddaren sprakade an svennen vid sin sida och yttrade:

»Hvad säger du om detta styf sin ta och hårda folk, Tobias? Men vi skola nog knäcka nacken på dem och få dem mjuka liksom på Jutland, när tiden blir. De yfvas ännu öfver sin herr Sten, men det kommer väl andra tider och då... En fager trakt, denna, men få fagra kvinnor har jag ännu sett till under den långa färden genom landet. I sommarkvällens ljumma luft längtar min själ efter kärlek, som blomman efter nattens dagg. Se upp, Tobias, om du kan få spår på något fagert villebråd.»

»Var lugn, herre, ni vet jag har ögonen öppna, men hvad jag tarfvar, det är en bägare öl — törsten gör strupen torr. Där skymtar kyrkbyn fram. Låt oss rida dit och få en styrkedryck, om dessa råa bönder förstå sig på annat än vatten.»

»Må ske», sade riddaren och sporrade sin häst.

Maria och gamla Karin hade efter slutade sysslor, satt sig utanför prästhuset att njuta af den ljumma sommarkvällens skönhet, då de plötsligt stördes af häftiga hofslag och vilda ryttare störtade fram ur alléen. Då

Peder Lange fick syn på den förskräckta Maria, sprang han af hästen och slöt20

den häpna flickan i sin famn, samt röfvade en kyss från den halft medvetslösa, medan Tobias tog gamla Karin i nacken och ropade: »Tag hit vin eller öl, gamla trollpacka, annars skall jag flå dig lefvande, ditt usla skrälle!» Karin stretade mot och slet sig lös, samt rusade åstad till byn, där hon väckte upp folket under ropet: »Stigmän, mördare! Heliga Guds moder, hjälpen lilla Maria!»

Under tiden hacle riddaren släpat den arma Maria in i huset, och det förnams intet i den skumma kvällen förr än ett gällt, förtvifladt skri skar igenom den stilla natten. Så blef allt tyst!

Efter några ögonblick af hemsk tystnad trädde Peder Lange ut med blossande ansikte, kastade sig upp på hästen, gaf en vink åt sina tjänare och sprängde i vild fart därifrån ned mot Tynnelsö*.

På Tynnelsö slott satt biskop Sigge af Sparresläkten och gaf ett nattligt gästabud i den fästligt dukade salen. Bordet var väl försedt med alla Guds gåfvor, stora fisk- och stekfat, öl och vin i kannor och flaskor, och sköna frukter prydde skålarna. Den värde prelaten med den skarpa blicken och de energiskt tecknade läpparne hade på sin vänstra sida riddar Peder Lange, som nyss gjort väl besked för sig af den rundliga välfägnaden, och å sin högra sin husföreståndarinna, en kvinna med spår af en

* Våldsdådet i Sela prästgård 1491 och böndernas därpå följande hämnd är ett historiskt faktum.2 I

svunnen skönhet, men som ännu med lif och lust log mot det världsliga lifvet. De båda männen po-kulerade och sprakade om landets förhållanden, och biskopen förklarade som sin åsikt att intet var att göra från dansk sida ännu så länge den af folket älskade herr Sten Sture lefde, men att man hade allt att hoppas, när han en gång fölle ifrån, mest genom de store herrarnes inbördes kif och afundsjuka och af det högre prästerskapet.

Morgonen gr)rdde redan och det var tidig dager, då hofmästaren inträdde hastigt och förkunnade att en stor hop bönder från trakten ville in och tala med den främmande riddaren. De voro beväpnade och sågo ganska hotande ut. Biskopen såg frågande på sin gäst, men denne skakade förvånad på hufvudet.

»Hvad kunna de vilja — jag känner ingen i trakten. Men Peder Lange skall ej fåfängt låta be sig- Jag går ned att tala med dem.»

Peder Lange reste sig stolt och gick ned för trappan ut i porten, där han varseblef en samling" af minst åttio bönder, beväpnade med liar, klubbor och slagor, och i spetsen gamla Karin, som skrek så snart hon fick syn på Peder:

»Se, där är den niding, som lömskt öfverfallit och skändat vårt änglabarn, vår Maria, allas er välgörerska, den fromma ängeln, hela Sela-öns välsignelse! Dömen och döden den nidingen!»

Folket rusade till, ryckte ned Peder för trappan och en ung Selabonde höjde sin arm, beväpnad22

med en klubba och ropade: »Ingen dom, ingen nåd åt skändaren!» I detsamma skyndade bispens folk ut, men det var för sent — hundrade armar höjdes och i ett låg Peder Lange ett blodigt, sön-derkrossadt lik på sanden. Det hämnande folket yttrade ej ett ord, man endast släpade liket till en ek i närheten och däri hängdes det. Straffet var fullbordadt.

Djup sorg härskade i det lilla prästtjället dagen därefter och för öfrigt i hela den annars så fridfulla trakten. Väl hade krig och örlig gått öfver landet under de förflutna årtiondena, men för stigmän och våldsverkare hade den härliga Sela-ön dock varit fredad sedan långa tider. Och att ett sådant vildt dåd begåtts mot »Jungfrun på Sela-ön», som för sin mildhet och änglalika godhet nästan hölls i helig vördnad, det upprörde de rättskaffens Selabönderna i deras innersta och satte deras blod i svallning.

När fader Sigfrid dagen därpå, efter att ha följt Henrik å väg, kom åter och fick höra den förskräckliga händelsen, blef han som förintad. Den gamle prästen grät och vred händerna, och när han fick se den bleka, till jorden nedbrutna flickan, som med tårlösa ögon stirrade medvetslöst framför sig, öppnades den fromme paterns läppar till dystra, gagnlösa förbannelser öfver skändaren och nidingen.

Efter några dagar böljade tankarna åter arbetahos Maria, och hon började under sakta snyftningar tala om den heliga Guds moder, och om hennes kärlek till alla olyckliga, och att hon längtade att få ägna sina återstående lidandes dagar åt hennne – och hon slutade med att sakta vagga hufvudet och hviska: . . . »i kloster . . . i kloster!»

Sigfrid förstod väl hennes mening, och han kunde ej annat än gilla hennes afsikt — ty det världsliga lifvet kunde icke mer ha någon lockelse för den brutna blomman.

En höstdag vandrade Sigfrid, åtföljd af den arma Maria, å väg till Stockholmshus, för att där klappa på Sankta Klaras klosterport, inom hvars murar den arma skulle söka frid för sin sönderslitna själ. Det var med en stilla förtviflans blick Maria hälsade till afsked från hvarje rosenbuske, hvarje blomma, hvarje barndomsminne från hennes älskade Sela med alla dess solljusa ängder. Och när hon slutligen trädde inom klostrets murar och hennes rika gula hårfläta klipptes af — var hon redan en gammal kvinna.

Med trötta steg och bitter sorg i hjärtat vände gamle Sigfrid åter till sitt ensamma hem. Långt efteråt underrättade han den unge Henrik om hvad som timat och sedermera fick han veta att denne af sorg äfven sökt en fristad i ett af Roms många kloster.

Detta är den enkla, rörande historien om jungfrun på Sela-ön, sådan den än lefver i saga och sägen bland folket.

*

Från gamla tider.

Romantiserad skiss från 1500-talets början.

Det var dagen före julafton 1526. Vinden bet skarpt, och rimfrosten glittrade på de väldiga trädens grenar i den milslånga, täta skogen, som skiljde Sörmlands fagra nejder från Östergyllns rika fält och bördiga ängar. Snart började dock skogen glesna och vittna om, att man närmade sig bebodda trakter. Den ganska smala, banade vägen var hårdfrusen och gnistrade i det klara solskenet, som silade sig genom skogens dunkel från en blekblå vinterhimmel, på hvilken lätta, hvita moln seglade söderut. Allt var så stilla och tyst i den väldiga skogen; endast då och då afbröts stillheten af en tjäders starka vingslag, då han sökte sig en vidare utsikt i en högre grantopp.

Då hördes plötsligt raska hästtramp på den hårda vägen, och i en krökning syntes i sakta traf en liten ryttartrupp på ett tjugotal personer. I spetsen sågs en högrest kämpagestalt på en brun, stark häst af mecklenburgerras. Mannen bar ett grått helskägg och under de grå ögonbrynen blickade ett par skarpa ögon, men i hvilka dock lyste2 5

ett visst godmod. Han var iklädd en vid kolt af godt hèmväfdt vadmal, under hvilken gnistrade en blank pansarskjorta. Stormhufvan af stål hade han hängdt på sadelknappen, och på hufvudet bar han för köldens skull en hufva af fårskinn, som föll ned bak och täckte hela nacken. Öfver krigardräkten bar han slutligen en vid fårskinnspäls, som nästan täckte hela kroppen. Mannen var herr Sten Ulfson af den gamla Sparresläkten, herre till Essgärda, Stjärnarp, Kräppelbo m. fi. gårdar i Östergylln, för detta stallare och härhöfdingsman under Sten Sture den yngre och numera kung Gustafs trogne man.

Vid hans vänstra sida red en ung riddare om 30 år, hvilken hade all möda att styra sin eldige springare. Det stolta och vackra ansiktet, ur hvilket blickade ett par vackra blå ögon, var kransadt af rika, ljusa lockar, hvilka föllo fram under hjälm-lufvan, från hvars spets fladdrade ett par struts-fjädrar. För öfrigt var han iklädd en pälsfodrad kolt af svart flöjel, och kring halsen bar han en riddarkedja, i hvilken hängde den helige Andes bild. Öfver skuldran bar han en med utländskt pälsverk fodrad mantel, och benen voro beklädda med snö-rade hjortskinnsstöflar, som gingo öfver knäet.

Det öfriga följet bestod af unga svenner, alla klädda i krigisk dräkt och väl beväpnade med svärd, pikar och armborst. I spetsen för dem red på en liten pigg smålandshäst en gubbe med jovialiskt käm-pautseende. Det var

herr Sten Ulfsons mångårige tjänare, och stallare gamle Björn på Wik. Sist kommo26

några bönder, hvilka i klöfsadlar förde en hel mängd packor. Allra sist i den lilla kavalkaden kommo ytterligare ett par svenner, hvilka höllo skarp utkik åt ömse sidor.

Nu höll herr Sten in sin häst och ropade fram ett par svenner att rida före för att utspana om några stigmän möjligen syntes. Efter ett kort andrum satte sig truppen sakta och makligt i rörelse, under det herr Sten med välbehag betraktade den unge mannen vid sin sida. Slutligen sade han:

»Ja, nu hafva vi tegat med hvar sina tankar en god stund, bäst att fördrifva vägen med gladt samspråk.»

»Rätt, herr Sten, börjen I, som har mest att mala om mitt fädernesland. Jag har varit borta så^ många år och vet ej mycket af hvad som timat.»

»Välan, min son, som jag helst vill kalla dig, hör då fortsättning på hvad jag förtaide dig igår under färden. Jag slutade med när Sten Sture, den härlige mannen, efter att ha drifvit bort ju-tarne, dessa falska kattor, hvilka ständigt nappat oss i benen så snart vi vändt ögat åt annat håll — när herr Sten, säger jag, dödssjuk återvände till Stockholmshus och slocknade in i den eviga hvilan uti sin släde på isen vid Bogesund, var jag en af de få, som stodo vid hans sida. Han tryckte då min hand och hviskade:

»Var trygg, gamle vän, Sverige skall aldrig falla, ty efter mig skall komma en man, som Gud själf sändt att rädda vårt land och göra det fritt27

och stort för långa tider. Jag ser och anar ej hvem han är, men jag känner att han skall komma. Stå honom bi, som du gjort mig.»

Och så dog den unge hjälten. Men den okände dröjde ännu. Kung Kristiern kom, besegrade vår flotta, och Sturens maka, den ädla Kristina, nödgades uppgifva Stockholms fasta borg. Nu må tro de danska kattorna visade sitt rätta sinnelag och Spände ut klorna. De bröto tro och lofven, och 1520, midt under kröningsgästabudet, fördes våra ädlaste män ut att afrättas på Stockholms torg. Men därmed var också den svenska tålmodigheten slut, och innan kort stod frihetskriget i full låga. När så de trogne dalkarlarne störtade ned från sina fjäll, anförde af den unge Gustaf Ericsson, då tänkte jag för mig själf, det är nog honom Sturen mente, Guds stridsman, som han väntade, och jag skyndade att ställa mig vid hans sida. Seger, en härlig seger vardt det. Och själfva midsommardagen, då hela naturen doftade af blomster, höll han under folkets glada jubel sitt intåg i Stockholms borg. Hvad han verkat sedan som riksföreståndare och nu konung är för mycket att tälja i få ord, men lag och ordning har det blifvit, bättre lugn i landet, och till och med de vilda stigmannen börja lämna de vägfarande i fred. Se där, min son, i korthet hvad som tilldragit sig sedan du for bort i främmande land. Det har skett stora ting sedan I Tenrik Natt och Dag som en liten pilt dansade om på ängen med mitt majblomster, min Sigrid.»28

Den unge riddaren rodnade djupt och böjde sig ned öfver hästen, hvars fina nos han sakta, strök. Därpå reste han sig raskt i sadeln, såg på herr Sten och log och sade:

»Alltså är det min tur nu att mala om hvad som händt mig. När fader min dog på det gamla Göksholm vid Hjälmarens strand, fattade mig en besynnerlig oro och längtan att komma bort från dessa trakter. Jag kände det som ett omildt öde att tillhöra en släkt, hvars namn och märke sudlats af oskyldigt blod. Visserligen hafva nära hundrade år gått, sedan det hemska dådet af min ättefrände, Måns Bengtson, föröfvades å den ädle Engelbrekt-son, men skulden tyngde likafullt på mitt sinne och jag önskade aftvå den. Dessutom längtade jag att förvärfva kunskaper i främmande ting, och så for jag till skolan i Heidelberg, där många unga män från skilda länder studerade.

Där vistades jag i ett par år, men som jag längtade efter vapenklang och ärans fröjder steg jag ombord på ett köpmansskepp i Bremen och for till England för att där erbjuda konung Henrik min tjänst. Denne konung Henrik var en sträng herre, men höll ett praktfullt hof, mer lysande än jag någonsin drömt mig ett sådant. Bland alla ädlingarna vid hofvet fäste jag mig mest vid den unge hertig Robert af Dudley, hvilken vardt min vän. Denna vänskap höll dock på att stå mig dyrt, ty Dudley hade gått in en sammansvärjning mot sin konung och herre och i

sista stunden blef20.

den upptäckt. Dudley blef fångad och dömd till döden, men benådad med evig landsflykt. Han öfvertalade mig nu att följa sig. Vi begåfvo oss Eörst till Frankrike, där konung Frans vid en tornering förlänade mig riddarslaget. Så drogo vi vidare till Tysklands käjsarhof, och härunder vaknade hos Dudley och mig tanken på att utsträcka vår färd till Jerusalem och den heliga grafven. Tung var färden, men vi hade ju att sona, Dudley sitt brott mot sin konung och jag min ätts blodskuld. Ändtligen nådde vi det fjärran, heliga landet och böjde knä vid den enkla griften, nu vaktad af Saracener och om hvilken så många fruktlösa strider stått. Här angreps Dudley af en sådan feber, som brukar komma af klimatet. Han dog i mina armar, och jag bäddade den arme vännens graf i den heliga jorden. Ensam och trött vände jag åter. Jag hade nu sett så många länder och folk, att jag längtade åter till fädernejorden. I norra Tyskland fick jag höra rykten om hvad som tilldragit sig hemma, och nu påskyndade jag färden och landsteg omsider i den gamla Lögarstaden, där jag träffade Eder, min gamle frände och vän, och ställde mig i den unge konungens tjänst. Tack vare Eder fick jag oriof för att fira julen på det gamla Essgärda, där jag tilibrakt så många fägne-samma ungdomsdagar.»

Riddar Henrik tystnade, och räckte handen vördnadsfullt mot den gamle, som tryckte den kraftigt och såg på honom med en varm blick.3o

»Rätt så, min son», sade herr Sten, »du har sett många ting och däraf kommer vishet i många stycken, men visst är att det gamla ordspråket säger sant: 'borta är bra, men hemma är bäst'. Och hvad ditt tunga missmod angår, som du med suckan nyss förtrott mig, så må du hågkomma att mans gärning får han själf sona, ej har hans släkt del i hans skuld, när den själf ostraffliga vandrar».

Nu kommo de båda svennerna sprängande tillbaka och förtaide att allt syntes lugnt på vägen, och så satte ryttarskaran af i skarpt och hurtigt traf. Snart kommo de fram på en sluttning, där skogen glesnade och där man hade en vid utsikt öfver hela den vackra slätten, som låg badad i aftonsolens purprade skimmer.

»Där», ropade herr Sten och pekade framåt, »där ligger Essgärda, min gamla borg. I morgon tändas julljusen där och stockvedsbrasan skall flamma på riddarsalens spiselhäll. Skyndom på, god vänner! Innan solen gått ned, äro vi framme och hornet hälsar oss glädtigt från tornet!»

Skaran satte af i galopp.

Under de närmast föregående veckorna hade det varit stora husbestyr på Essgärda. Bud hade kommit att husets herre skulle komma hem till julen, hvarförutom kunde väntas mycket gästabudsfolk från den kringliggande trakten. Därför hade3i

allt ordnats med husmoderlig omsorg af herr Sten Ulfsons husfruga, fru Ingrid af den bålda Bondesläkten, och deras vana dotter, jungfru Sigrid. Slakt och bak voro undanstökade och visthusboden väl försedd. Man hade mjödat och bryggt, och nu till sist höllo husepigorna på i köket med de små bakverken, klenäten och dylikt. I den stora gästabudssalen stodo fru Ingrid och jungfru Sigrid och lade sista handen vid festsalens utpyntande. Man hade öppnat de stora klädekistorna och därur hämtat de rika väggbonaderna, hvilka upphängdes längs efter de väggfasta bänkarne, hvilka äfven pryddes af sirligt utsydda kläden och kuddar. I rummets fyra hörn och mellan vapengrupperna å väggarne voro smärta granar resta. Allt tog sig festligt ut, belyst af skenet från den stora stockvedsbrasan i salens väldiga spisel.

Fru Ingrid, en stolt kvinnofigur, som syntes vara omkring femtio år, med ännu vackra drag och iklädd en enkel, slät dräkt af flandriskt kläde, såg sig stilla omkring i den stora salen och sade till dottern:

»Nu synes mig allt vara godt, och nu kan din fader väntas när som helst. Måtte blott färden ha gått väl och alla vända helbrägda hem!»

Sigrid, den unga dottern, som tycktes vara omkring tjugofyra år och var iklädd en enkel hvit klädning af bombasin, uppfästad vid ena sidan med ett brokigt gördelband, hvari hängde nyckelväskan, tog modren i famn och sade:32

»Hvad julen alltid minner mig om min barndomstid, då du, moder, fejade hus och gård tills min fader skulle komma hem från strid och örlig! Julen är förvisso en signad tid och samma fröjd genomströmmar mig alltid».

»Ja», sade fru Ingrid rörd, »Krist gifve oss samma nåd som tillförene och låte oss få njuta samma julefrid!»

I det samma lät luren i tornet höra en långdragen, glad låt, hvilken bebådade att kärt besök närmade sig gården. De båda kvinnorna skyndade till vindögat, hvars lucka de öppnade och blickade ut öfver slätten. Där syntes den hurtiga ryttarskaran närma sig i raskt traf med de båda riddarne i spetsen, af hvilka clen äldre med hufvan vinkade en glad hälsning.

Omfamnande modren ropade Sigrid gladt:

»Det är min fader, som vi nu intet sett på öfver året! Men hvem är den unge riddaren, som rider vid hans -sida? Han S3~nes mig fullt okänd, och dock tyckes mig han med sin smärta växt och sina ljusa lockar likna S:t Görans bild, som jag såg i Stockholms bykyrka, då jag för tre år sedan var där med min fader».

»Du är en stolla, kära barn!» skrattade fru Ingrid. »Skynda dig nu efter Välkomman att vi må bjuda de anländande en hemkomstdryck efter färden.» Och sakta sköt hon Sigrid mot dörren.

Man hörde rasslet af vindbryggan, som fälldes ned öfver den tillfrusna vattengrafven, och hästarnes33

förnöjda tramp på den lilla borggården, där resenärerna gladt hälsades af huskarlarnes hjärtliga välkomstrop.

Under det buller, som uppstod i borgen vid de hemvändandes ankomst, inträdde i gästabudssalen genom en liten, knappast märkbar dörr en munk. Det var fader Per från Vadstena, herr Sten Ulfsons husklerk, som han vunnit från klostret med biskopens i Linköping tillstånd. Det var en liten man med mörka, skarpa ögon, iförd den sedvanliga kåpan och repet jämte radbandet vid sidan. Han bugade sig för fru Ingrid och sade:

»Det är icke fundersamt att grunda ut att det är herr Sten, som kommer. Glädje och frid lysa i allas ansikten och Gud och helgonen välsigne detta hus.»

Fru Ingrid nickade gladt åt klerken och såg mot dörren, hvarigenom Sigrid inträdde, bärande en stor sölvkanna med varmt, skummande öl.

Nu hördes raska steg i den korta trappan, dörren slogs upp och i den syntes herr Stens kämpagestalt. Han trädde in, och sträckte fram händerna:

»Signe jul och hem, allra käraste hustru, barn och vänner! En lång tid hafver jag varit borta, men så kännes det också godt att åter stå under egen ås och mötas af trogna hjärtan.»

Han fattade dryckeskannan och fortfor:

»Haf tack, dotter min, jungfru Majblomster, en dryck härligt, väl kryddadt öl smakar väl efter

ridten. Men vid St. Erik,» afbröt han sig, »jag glömmer ju fuller bort en gäst, som jag medfört från Stockholm och som blir vår under julen. Se på riddaren, som står där så tyst, det är dock ingen obekant man, fast han varit borta i främmande land under många år. Minnes du, Sigrid, än Henrik Natt och Dag af Göksholm, din gamle lekkamrat? Nå, stå ej så stel, Sigrid, räck riddaren din hand, och du, Ingrid, omfamna i moders ställe den hemvändande.»

Henrik trädde fram och hälsades på öfligt sätt, under det att en fin rodnad spred sig öfver såväl Sigrids som den unge riddarens kinder.

Snart var samtalet i full gång. Herr Sten malde tidender från Stockholm, herr Henrik berättade äfventyr från sina vida färder, under det att husets fru och dotter jämte huspigorna föranstaltade om kvällsvarden.

Den långa färden hade varit tröttsam, snart tog man godnatt, och herr Sten ledsagade sin unge gäst till ett gästrum å höganloftet, där natthärbärge var beredt åt honom. Och snart lågo borgens invånare i djup sömn för att

bereda sig till julaftonens glädje.

På julaftons förmiddag var ett dägeligt väder, skaren låg hård på marken och herr Sten föreslog riddar Henrik att de skulle gifva sig ut att jaga hare. När de kommo ned, bärande sina armborst,35

brusto de båda stöfvarne Snappopp och Hugg ut i glädjetjut, ryckte på sina kedjor, och knappt voro de lösa förr än de störtade fram öfver fältet och genom skogsdungen med nosen efter marken, och snart var jakten i full gång. Vid middagstiden kommo jägarne åter, lastade med bj-te.

Under tiden hade fru Ingrid och Sigrid rustat allt för kvällens högtidlighet, och snart samlades .alla i den stora salen; ty enligt gammal svensk sedvänja deltog allt husets folk en sådan kväll i festen. Kring det väldiga bordet intog hvar och en sin plats efter rang och ålder. Öfverst i hög-Sätet satt herr Sten själf, iklädd en vid tunika af svart flöjel, sömmad med guldtråd, samt prydd med gyllne riddarkedja. Till höger om honom sutto hans hustru och dotter, iklädda högtidsdräkter, och till vänster hade riddar Henrik sin plats, iförd en dräkt af hvitt kläde med snitt efter fransk sed. Bredvid honom satt den ärevördige fader Per, som med välbehag insöp doftet från de väldiga stekarna, som stodo på bordet. Ännu fick man dock icke börja, ty först skulle fader Per läsa de långa latinska bönerna samt därtill mässa, och först därefter fick man gripa sig an. Men då lät ock hvar och en sig väl smaka och nedsköljde anrättningarna med gammalt öl, cider och claret. Så drack herr Sten och hans hustru alla till och önskade dem lycka och julefröjd samt hela landet ro från örlig och lycka till jord och boskap. När måltiden var slut reste man sig från bordet, och nu börjadejuldansen, vid skenet från torr vedsbloss och under sång.

Riddar Henrik trädde fram till den rodnande jungfru Sigrid, böjde knä och sade med halft blyg stämma:

»Unna, stolts jungfru, en fattig riddare, arm på gods och guld, att bringa Eder en liten gåfva. Från det heliga landet medför jag en flaska af Jordans heliga vatten. Begagna det som vigvatten, och när I bedjen Eder bön till heliga Guds moder, inneslut då den arme riddaren i Eder andakt.»

Han räckte henne en liten flaska, som han framtog från sitt bröst.

Sigrid mottog den och tryckte den till sina läppar.

»En kostelig gåfva», skyndade fader Per att infalla. »Själfva klostret har icke någon dylik.»

Herr Sten och fru Ingrid sågo på hvarandra och smålogo.

Dansen fortfor, och midt ibland alla svängde riddar Henrik och skön Sigrid i sirlig och höfvisk takt, men bägge tänkte omedvetet på den tid, då de som barn dansade på ängen bland sommarens blomster.

Så blef det kväll och en ny dag och åter en dag, och snart var julhälgen all. Men under den tiden hade Henrik Natt och Dag af Göksholm vunnit till brud den fagra Sigrid Ulfsdotter af Sparrevapnet. Och när härnäst det reddes till fest på Essgärda, var det till bröllop, och då stodsommaren i sin fägring och pipor och skalmejor ljödo i spetsen för det ståtliga bröllopståget från kyrkan, och den vackra bruden ledsagades af brudriddare af de främste af Östergyllens adel.

Sekler hafva gått sedan dess, Essgärda torn och murar äro länge sedan raserade och jämnade med jorden. Men gamla sägner lefva än i dag och tala om de flydda tider, då julen firades i den myndige herr Sten Ulfsons hus.

*

Gamla mormor.

Det var under Gustaf III:s tid gamla mormor föddes, och det är mer än 20 år sedan hon bäddades till den sista hvilan under det hvita snötäcket i den stora dödsstaden utanför Norrtull, och ett litet enkelt svart kors bland de mångtusende andra visar platsen, där hon sofver sin fridfulla sömn.

Gamla mormor — vi behöfva icke känna henne under något annat namn, ty så hade barnen i trakten, där hon bodde uppe på Södermalm, benämnt henne under mer än tre decennier — hade ett barns sinne, en ängels godhet och, själf gifvande, drog hon allas kärlek till sig. Och dock hade hennes lif ingalunda varit en dans på rosor. När man förnam hvad hon genomgått under sitt långa, sträfsamma lif, kunde man förvånas öfver att så mycken kraft och själsstyrka oförminskad kunde bo i denna lilla späda, fina varelse, hvars halfskumma ögon vid mer än nittio års ålder blickade så gladt omkring sig.

Långt bort i Värmland stod hennes fattiga föräldrahem, och minnena från hennes hembygd och barndom gömdes som heliga reliker i hennes hjärta. De väldiga skogarnes högtidliga tystnad, den breda39

Klarälfvens majestät, folkets gamla sedvänjor och lekar hade hos gamla mormor bibehållit en tjusningsmakt, som sedan gaf lif och färg åt hundrade sagor och sägner, till hvilka de unga andlöst lyssnade. Det var rika sagor af ljus och fröjd, men de ägde äfven djupa skuggor. Klart mindes hon den stora -nöden under kriget 1808—1809. Allt manfolk drog ur huset, jorden låg opiöjd, ladorna Stodo tomma, vintern var förfärlig, de hemkommande landtvärnsmännen spredo pestsjukan, och i fattigmans stuga blandades bark i kornbrödet. Djupt i sin byrålåda förvarade gamla mormor, väl inlindadt, en bit mörkt, skrumpet bröd från dessa orycks-år, och då hon visade det någon gång, blefvo barnaögonen så förunderligt allvarsamma.

Men så gick en ljusning öfver landet, och en hvar grep nya tag, för att skapa en ny, lyckligare tid. Gamla mormor var en ungmö på aderton år, då hon till Stockholm fick följa en värmlandsfamilj, i hvars hus hon förblef några år, till dess hon, följande sitt hjärtas val, trädde i brudstol med en ung, fattig man. Om den närmast följande tiden talade gamla mormor aldrig. Nog af, efter några få år stod den unga makan som änka, med två små döttrar i ett sköfladt hem.

Nu började kampen, en strid, i hvilken modet och styrkan i en kvinnosjäl profvades. Fjärran från sin hembygd, utan ringaste penningmedel, nästan utan vänner, gällde det för den unga änkan att med sina två tomma händer skaffa hem och40

bröd åt sig och barn. Men Gud stod vid hennes sida och hade skänkt henne en spänstighet, som icke lät sig böjas, och därtill en mångsidighet, som ständigt öppnade för henne nya, om äfven små förvärfskällor. Hon sydde och spann, stöpte ljus och gjorde pallar, väfde mattor och tillverkade choklad, klädde brudar och svepte lik, förfärdigade de allra märkvärdigaste leksaker och dockor, och på så sätt, under ett nästan öfvermänskligt arbete, dag ut och dag in, med få timmars nattsömn, hade hon efter år af möda hunnit så långt att hon åtminstone vågade andas ut. De båda döttrarne hade nu växt upp och voro henne till kraftig hjälp, och under samfäldt arbete framlefde den lilla familjen nu lyckliga dagar. Den ensamma kvinnans ensamma, mångåriga kamp hade väckt beundran, och en ny vänkrets slöt sig trofast till henne.

Så blef ena dottern gift, nya år kommo och gingo, och så ljödo för första gången de jublande orden »gamla mormor» från en liten parfvels läppar. Men hur ungdomlig var hon ej! De långa bekymmerfulla åren hade väl stänkt litet silfver i håren, men smärt och rak var gamla mormor ännu som en ung flicka, dansade som en sylfid och ville aldrig förtröttas i arbetet. Och öfverallt där barn funnos, skockade de sig samman kring henne — kring gamla mormor. Det var något ljust och varmt, som utstrålade från henne. När hon satt i barnaringen, tedde hon sig som en ren, hvit lilja, omgifven af friska rosenknoppar, och satt där en liten41

sorgtagg i barnahjärtat, så försvann den strax vid. gamla mormors smekning. Ett hårdt, klandrande ord kom aldrig öfver hennes läppar, friden följde i hennes spår och frid lyste ur hennes milda ögon. Gamla mormors andra dotter förblef ogift och öppnade på äldre dagar en småbarnsskola, 'rimmarna voro nog långa för de små, där de sutto på sina pallar kring lärarinnan, och många längtande blickar riktades nog genom fönsterrutorna ut till det strålande solskenet. Då öppnades dörren till det inre rummet helt tyst och ett hvitt, mössbeklädt hufvud tittade ut och nickade så vänligt. Då var revolutionen färdig, disciplinens alla band lösta. Med ett unisont »gamla mormor» rusade gossar och flickor upp, skolböcker och griffeltaflor kastades huller om buller och tjugo par armar famnade och snurrade om med den lilla gumman. Det var högtidsstunder för de små under de tröga läs-limmarne. Led det så åt juletid, då gällde det att få komma in i mormors allra heligaste, i hennes lilla verkstad, för att betrakta alla

de härligheter, hon med flitiga händer sysslade med. Det utgjorde belöningen efter skoltimmarne. Barnen stannade beundrande innanför dörren och betraktade julbockarne, stora och små, hvilka stodo uppradade på det gamla pärlfärgade matbordet. De förgyllda krumhornen böjde sig sirligt och glaspärlögonen blickade så trollskt på barnskaran. Men det bästa af allt var ändå den stora gunghästen, som stod på golfvet. Det var mormors mästerstycke. Den42

var stoppad och var klädd med brunt mollskinn, hade man och svans af tagel och var utrustad med sadel och stigbyglar och var »precis som en riktig häst». Och barnen fingo klappa »Palle» och gunga i tur och ordning och alla betraktade gamla mormor med beundran.

Dessa jularbeten voro hennes sysselsättning ännu när hon närmade sig" nittiotalet, och med den förvärfvade penningen skänkte hon julglädje icke blott åt de sina, utan ock åt många fattiga små i grannskapet.

Men hennes vackra lefnadssol dalade sakta. De klara, goda ögonen blefvo matta, och de flitiga händerna började darra. Då kände gamla mormor sig vemodig. »Jag börjar bli gammal,» brukade hon säga, »och är ej mera till någon nytta, och då är det bäst att få dö.» För öfrigt bibehöll hon sina själsförmögenheter, hennes minne från gamla tider var beundransvärdt, scener från hennes barndom i det gamla kära Värmland skildrade hon ännu varmt, och så talade hon om barnen, alla dessa barn, som sedan vuxit upp och själfva blifvit mödrar och fäder, men som alltid infunnit sig på högtidsdagar, åtföljda af sina barn, för att hälsa gamla mormor.

En dag trädde sakta inom dörren en solbränd, bredaxlad man med långt skägg, och den gamla nittioåriga neg så djupt, men den store mannen slöt den lilla gumman i sin famn, lyfte upp henne och fråg¾de om »gamla mormor ej kändeigen lille Arvid, som suttit på skolpallen, gungat på mormors julhäst och fått lyssna till många vackra sagor?»

Nu var lille Arvid en duktig ingeniör och hade skapat sig en ställning i den stora republiken på andra sida oceanen, men när han återsåg sitt fädernesland, ville han bland sina första besök hälsa sin barndoms gamla vän.

En annan gång stod en blek ung man med drömmande ögon inför henne och såg så innerligt mildt på den gamla. Hur många gånger hade hon ej smekt bort »lilla Gustafs» tårar då läxan var för svår. Nu var han filosofie doktor, hade varit ute och fått drömma på Italiens klassiska jord och skref vackra vers och sagor, vackrare kanske än gamla mormor kunde, men han kom dock för att i hennes ögon se den sista glansen af så mycken fromhet och barnakärlek.

Åhja, nog mindes hon dem alla — mycket väl — men de små hade blifvit så stora — så *stora.*

En härlig junimorgon, då solen därute kysste jorden varm, då trädens fina, ljusgröna blad svällde af lifskraft och fågelskarorna sjöngo jubelsånger i skyn, slumrade gamla mormor längre än vanligt. Hon log så godt och tycktes hviska: »Väck mig icke, mina kära, jag är så trött, men nöjd!»

Ingen störde hennes sömn, ty hon hade somnat in för alltid — och himlen hade vunnit en ängel mer.

Men de godas och frommas minne lefver.

*

Gamla frökens fällbord.

I ett litet mörkt kyffe, beläget inåt gården i ett gammalt hus långt upp på Hornsgatan, satt gamla fröken fullt påklädd med vinterkappa och hatt, stirrande med matta ögon på föremålen i rummet. Det syntes som om den åldriga velat taga afsked af allt före en lång resa. Och det var verkligen en färd mot något okändt, hon skulle företaga. Ensam som den sjuttiofemåriga varit under många, många år, hade hon dock i sitt armod dragit sig fram utan andras hjälp. Men nu voro krafterna slut, hon kunde ej hjälpa sig utför trappan och icke mera bädda sin säng, och därtill hade en darrning kommit öfver alla hennes lemmar, som gjorde henne oförmögen till allt. Inga närmare anhöriga hade hon, och husvärden, som ansåg henne eldfarlig för huset, hade sagt upp henne samt i samråd med församlingens kyrkoherde ordnat så att hon skulle intagas på »ålderdomshemmet», som det i våra

humana tider kallas, ehuru det gamla namnet »fattighuset» nog var korrektare.

I gamla frökens slöa minne tändes dock ett svagt bloss, som belyste flydda dagar. Hon mindes sin hoppfulla ungdom, då hon som fästmö stod vid45

käns sida och hörde hviskas i sitt öra kärlekens varma ord om framtid och lycka. Ack, två månader innan brölloppet skulle firas låg han på bår — och allt blef så mörkt och evigt tomt! Så kommo mänga år, under hvilka hon vårdade sin sjuka, l)linda mor, medan hon själf höll småskola och formade andras barn för lifvets strider och gladt fyllde Bina tunga plikter. Nu var hon själf sjuklig och oförmögen, och nu skulle hon för sista gången lämna sitt eget lilla fattiga hem, för att komma på fattighuset, på väg till grafven. Ett bittert leende krusade de vissnade läpparna — hon tyckte dock att hon förtjänat en bättre lön för all sin sträfvan.

Gamla fröken suckade djupt, reste sig med möda och stapplade omkring och strök med varsam hand öfver de gamla kära möblerna, hvilka nu skulle skingras åt alla håll. Särskildt klappade hon det stora, hvitmålade »fällbordet», som under forna lyckliga dagar varit med om så många enkla, men glada familjefester och i senare tider utgjordt det Stora skolbordet, kring hvilket småbarnen arbetat med sina abcböcker... Ack, om hon fått dö här!

Nu hördes steg i trappan. Det var husvärden som kom. Han hade varit nog artig att bestå vagn I ill affärden. Gamla fröken snyftade sakta, stannade ännu en gång i dörren och såg sig om, samt gick därpå med darrande steg, stödd på värdens arm till vagnen. Och så bar det af till det stora »fattigpalatset», där det ligger högt på bergen, dominerande Söderns husmassor.46

Men gamla fröken beredde ej kommunen stor kostnad. Efter något mer än ett år slumrade hon in lugnt och stilla och fick sin egen blomstersmyc-kade graf — ty hvad människorna ofta förneka de lefvande, det skänka de åt det kallnade stoftet. Dyrbara blommor åt döden, men intet bröd åt lifvet!

* *

Ett gammalt skröpligt fällbord, som knappast kan stå för sig själf, kan också ha historier att berätta, och det hade gamla frökens fällbord. Jag skall försöka att vara dess tolk.

Jag minns ännu som om det var i går en liten näpen våning på Mariagatan. Rummen voro små, men hemtrefliga, och pyntadt och fint var det. Gamla frun lefde då och hade nyss köpt mig samt låtit måla mig, så att jag sken i min hvithet, öfver hvilken jag var mycket stolt, och ändå fick jag icke plats i rummen utan fick stå i farstun.

Men så blef det fest en gång hos gamla frun — det var då hennes yngsta dotter förlofvade sig. Jag bars in i den lilla salen och båda mina skifvor slogos upp och jag dukades i all min glans. Lilla fröken kom in, och så vacker hon var med sina rosiga kinder, blåa ögon och ljusa lockar! Efter följde hennes fästman, och äfven han såg glad och bra ut, och så lycklig sen! Han lade sin arm om flickans lif och hviskade ömma ord och sade »om ett år är du min!» Men människan spår och Gud47

rår. Nå, så var jag färdigdukad, prydd med blommor, och så kommo de gamla vänner, som voro inbjudna att öfvervara högtidligheten. Vin slogs upp, och lyckönskningsskålar druckos och allt var fröjd och gamman, och glädje lyste ur allas blickar. Och så var den lyckliga kvällen gången.

Den jul som nu följde var jag ock med och rikligt försedd, och när till sist julklapparna kommo, fullständigt dignade jag under bördan af paket. Där var klädningstyger, muff och boa, broderade handarbeten och etuier med små smycken af guld och pärlor, och först sent blef jag afröjd.

Men efter denna julafton kände jag mig nästan aldrig glad mer. Ty nu kom en sorgens tid. Innan kort satt min lilla unga fröken vid mig och grät bittra tårar under det hon sömmade sorgflor och svart tyg. Hennes lifshopp, hennes älskling, hennes framtid låg på bår, en gallopperande lungsot hade ryckt bort honom just som vårens blommor slogo ut, och nu syntes henne allt som en iskall vinternatt.

Så gick år efter år, vi åldrades alla i det lilla hemmet, gamla frun miste sin syn, min goda frökens kinder blefvo

allt tärdare, och med min glans var det förbi — jag gulnade alltmer och blef fläckig och skröplig. Min fröken öppnade en skola för småbarn, och de sutto kring mig och misshandlade mig, därför har jag så många märken efter knifvar och pennor, och allt mera sällan dukades jag till fest, ty allt fattigare blef det i hemmet.

Så dog gamla frun och nu tjänstgjorde jagsom katafalk och bar upp den gamla vördnadsvärda fruns kista. Och så voro min gamla fröken och jag ensamma, våra gamla vänner hade antingen dött eller glömt oss, och själfva de små skolbarnen öfvergåfvo oss. Vi hade flyttat flera gånger, och till sist hamnade vi i det här mörka kyffet, dit knappast en solstråle tränger in. Här står jag, gammal och trött, stödd mot väggen för att ej falla omkull. Det är med mig som min stackars gamla fröken, jag lefver endast i mina minnen. Nu skall jag säljas på stadsauktion och kan väl möjligen inbringa en krona, ty jag duger ej annat än till kaffeved, om ens det. Hå hå ja ja!

Ja, så där hviskade det gamla fällbordet sin sannsaga i mitt öra.

Det kan vara hårdt att vara ett gammalt obrukbart bord — men det är hårdare att bli en gammal människa, som efter ett helt lif af pliktuppfyllelse och krossade illusioner ser sig glömd och öfverlämnad åt fattighuset.

*

Den första balen.

Sexton år! Gudomliga tid, med lång klädning och mänskliga rättigheter! I fjol var hon en liten flicka, i år är hon stora damen. Det är visserligen sant att hon ännu går kvar i Wallinska skolan, men det är dock nu mera för en frivillig utveckling af sina kunskaper: hon känner ej någon den minsta rädsla för sina lärarinnor, de äro nu helt förekommande, och flickorna i de lägre klasserna niga så vackert, då de möta henne på gatan, och hon finner det alldeles tillbörligt att hon nickar igen och säger:

»God dag, lilla barn!»

Hon har åhört föreläsningar i både sociala och estetiska ämnen och är ganska väl hemmastadd i den moderna litteraturen — hon är alltså en liten nutidskvinna och ej längre något barn.

Hon är praktisk, ty hon har redan tre ansökningar om plats inlämnade, en till postverket, en till ett lifförsäkringsbolag och en till en bank, och hvarje ansökan är riktigt formenlig, skrifven med den vackraste piktur och undertecknad *Selma K.* Hon vill söka själfständighet, ty kvinnan är väl icke längre en slafvinna, hvars enda uppgift är att böja50

sig under äktenskapets ok, stoppa strumpor, laga mat, och mannen är visst inte något underdjur, som det lönar mödan att beundra. Nej då! — Ja, så där låter det i ungdomligt öfvermod, men lyckligtvis är konsekvens ej det kvinnliga könets starkare sida. Se blott på lilla Selma K., när hon med en äldre syster eller en väninna en söndagsmiddag promenerar fram genom Kungsträdgården, lik en nyss utsprucken ros, som nog vet med sig, att hon är fager och har doft. Var viss om att hon ej gjort sig litet besvär att ordna hvarje blad — det vill säga frisyren, och hatten sitter på sin fördelaktigaste plats efter hundra jämkningar framför spegeln, och handskarne äro utan ett veck, men så drog det också en rundlig tid, innan hon blef färdig. Men hvad gör det?

Det undgår henne icke att männen se på henne. Hon ser rakt framför sig, men synkretsen är vid och ingenting undgår henne. Hon vet att det är på henne blickarna riktas, ty hon är alltid så förståndig att hon väljer en mindre vacker flicka till sällskap — det är det praktiska hos henne som här tar form. Hon är ljuft kvinnlig, sedesam, men nog tänker hon på hur hon för fötterna, om kappan ej är för tarflig och om klädningen är väl hopsnörd bak. Med ett ord, hon är en flicka af vår tid, som njutit sina första små triumfer, som pröfvar sina vapen, men som alltid blir sig lik, som har ett hufvudmål — det att behaga och eröfra.

Efter ett kort besök på Nationalmuseum — skulp-5i

turafdelningen undvikes naturligtvis — vänder lilla Selma hemåt. Hon är nöjd med sin promenad, Modet spritter

i hennes ådror, vinden har purprat hennes kinder, hon har väckt uppmärksamhet, ja, ett par glada sjöofficerare utanför Grand Hotel sade I ill och med, nästan högt:

»Det var tusan så'n vacker flicka!»

Det var bra oförskämdt, tyckte väninnan. Ja, det tyckte hon, det, därför att det inte var åt »henne», förstås — och nu går liten Selma och undrar hvad »han» hette. Vid hemkomsten mötes hon af bref — från hvem kan det vara? Det är blott ett kort. Hvad? Hon snurrar rundt kring salsbordet i glädjeyra. På bal, hon är bjuden på bal, på fiktig bal, hennes första stora bal, — ja, så står det!

»Grosshandlar Nils Pärongren med fru har äran inbjuda Fröken Selma K. till bal och supé —dagen den — Sturegatan 94. Hämtning kl. 2.»

Selma vänder kortet. Det står något på baksidan också. »Lilla älskade Selma! Jag släppte ej pappa, förr än jag fick lof att bjuda mina bästa vänner bland läs- och skolkamraterna. Du skall tro, det blir stor bal, fyrtio dansande par — inga småflickor. Löjtnant Ridderstjelk skall anföra kottil-jongen. Dessutom komma ett par operasångare från k. operan. Mamma tycker det ser bra ut med artister i salongen. Farväl nu, lilla Selma, jag skall pröfva min klädning.»

O, hvilken lycka! Det var något annat än barnbalerna förr med skolpojkar till kavaljerer. De för-52

sökte nog vara artiga, men, herre gud, så klumpigt de konverserade! »Har fröken varit på Nybr o viken ?» eller »A' inte franska kriorna rysligt tråkiga?» Hvad skulle man svara på sådana dumheter! Och nu en riktig bal, med löjtnanter, häradshöfdingar och artister.

Mamrna är också i sjunde himlen, det är ju första trappsteget till målet. Men saken har sitt allvar, en ny klädning är nödvändig. Här kommer första stötestenen — pappa är omöjlig, han blir ursinnig — det är dåliga tider —- tårar föregå alltid de första balerna. Pappa ger slutligen efter, och kladningen blir köpt och så efter några dagars pröfvande och småträtor står den unga tärnan färdig, med uppskörtad klädning, insvept i äldre systers teaterkappa, med èn duk öfver den brända frisyren och rned gamla Lena väntande vid dörren för att följa henne åstad.

Hos grosshandlarens skimrar våningen af ljus. Vaktmästaren pälsar af unga fröken, och gamla Lena drar af ullsockorna och ser till att balskorna äro väl tillknutna.

Nu kommer den unga värdinnan och fattar hennes arni:

»Oändligt välkommen, men hvarför kommer du så sent, de flesta äro redan anlända!»

Hon vet knappast hur presentationen går för sig. Det är som en dimma för hennes blick, blodet rusar upp till hennes kinder, hon vill streta emot, hön vill våra kall och lugn, hon vill vara dam, men53

ack, hon känner att hon ännu blott är ett barn. I)ock, den går snart öfver, den där jungfruliga käns-hin. Musiken spelar upp, valsens toner brusa, och hon vet knappt hur det gått till, men hon befinner sig i armarna på en främmande herre med mustascher och lorgnett för ögat. Vildt brusar valsen, kavaljeren för henne än baklänges, än i ringlar. Han liviskar, »hvad ni dansar förtjusande!» Hvad det känns underligt, det blir nästan svart för ögonen.

Nu är valsen slut — nu vid kavaljerens arm ut till buffeten. Hon är röd och varm, men hon liar hunnit lugna sig något. Där är skämt och skratt, där trängs man kring henne, och alla aflas om att få skrifva sina namn i hennes dansbok. Hon börjar känna sig säker och reflektionen vaknar. Den • Vller den är allt litet fadd och pratar dumhet på dumhet. — —

Och balen fortgår. Polkor, fransäser, valser af-dansas under brusande musik — det är blott nya manliga armar, som lindas om hennes smärta lif. Det är en ny världs fröjd, som genomströmmar henne. Hon har gjort tycka, det vet hon, hon har väckt afund, och det är ju höjden af triumf.

Vid supén täfla herrarne om att förse henne ined lax, fågel, glace, champagne och portvin, och när så kottiljongen

spelas upp, är hon nästan balens drottning. Herrarne kappas om att af hennes hand få mottaga en dekoration, och löjtnant Ridder-sljelk kastar sig på knä i ringen och tigger ett guldhjärta. Lilla Selma märker icke att den ungavärdinnan rynkar sina fina ögonbryn — mången flickvänskap har brustit på en första bal. Dock, hon har gjort succès, hon är nu ute i världen. Och det är nu med långt säkrare hållning hon för sig.

En sista svindlande galopp — klockan är 2. Där ute i tamburen vänta tjänstflickor och gummor och gamla Lena med strumpsockorna i famn — det är kanske allt, som är kvar af »barnet».

Där inne öfverbjuder man hvarandra i tacksägelser och smicker. Balen är slut och ståten är glömd, men ej för henne, den unga mön, som varit på sin första bal. För henne kommer den åter i drömmen, i den kanske bilderna klaras och renas — ja, då efter hundrade balers glans hon ser lifvets rosenskyar blekna, då kanske hon ännu ler blidt vid minnet af *sin första bal.*

*

Ungdomskärlek.

De dansade fram sida vid sida, speglande sig i hvarandras blickar, jublande åt våren utom och inom dem, hänryckta af sin kärlek. Han var 23 år, hon 19 och lifvet låg framför dem som ett omätligt solbelyst fält utan skugga, med en himmel öfver sig utan ett moln.

De sågo knappast världslifvet och människorna omkring sig. De lefde i sina drömmar, i stolt framtidsperspektiv, ty intet var ju omöjligt för deras unga varma kärlek. Ännu *var* han visserligen ej något, han hade nyss afslutat sina studier och inskrifvit sig i ett par verk och icke egde han något heller, men framtiden låg ju öppen för honom och den måste bli lysande. Hon hade fått en god uppfostran, ty hemmet hade en gång varit förmöget, men vid faderns bortgång var allt slut. Dock var hon ju förlofvad, skulle få ett eget hem och då var ju allt bra.

Väl skakade människorna på hufvudet och undrade »hur detta månde blifva», men människorna äro elaka, afundsamma och falska. De förstå ej ungdomen och deras varma hjärtan, de, som själfva låtit sig omhvärfvas af en isskorpa och räkna milstolparna på lifvets väg.

Det sjöng inom honom, då han med lätta steg skyndade till ämbetsrummet, efter att först ha gått förbi huset där hon bodde och kastat en blick upp mot fönstret. Med de torra meningar han nedri-tade på papperet, dansade hennes bild, ungdomligt fager. Han lät pennan hvila och drömde. Hvad timmarna gingo långsamt, hvad arbetet var prosaiskt. Nå, nu slog klockan i Riddarholmstornet, arbetet är slut och han skyndar med fart till middagsstället, kastar i sig maten under det han ögnar i en tidning och så ut och fram den välkända vägen, upp för trappan och in till henne, som väntar.

— God dag, Lilly, min älskling!

— Gud, Arvid, hvad jag längtar . . . hvad du dröjt länge i dag!

— Icke en minut längre än jag behöft. — Han bugade sig för modern, som nickar med den sötsura min svärmödrar bruka hälsa fattiga mågar.

— Kom och sätt dig — säger Lilly — och drar honom ned i soffan — och kyss mig se'n och var glad och var min egen Arvid.

De se på hvarandra så innerligt och trohjärtadt och händerna hvila i hvarandras. Och nu börjar detta lågmälda, mystiska samtal, som mellan unga, rena hjärtan till innehåll säkert är detsamma på alla språk. Hvad rör dem världens alla små bekymmer. Det är nu de måla framtiden i ljusa färger, med rosenrödt i hvita lätta moln och vilja ej se en enda svart strimma vid horisonten. Där försvinner väggen som en ridå och de se hemmet, sitt57

hem. Där inne är det så fint och pyntadt. Först salen, med sin ekmöbel, sin spegelbuffet, så förmaket i valnöt med blå klädsel, ty hon är ju blond, golfvet är betäckt med en mjuk matta och för fönstren falla de dubbla gardinerna i mjuka veck. Och så längst därinne sängkammaren, och så köket åt gården, med sina blanka kökskärl. Allt är så solljust som om de redan ägde det. De börja kalkylera, det är lustigt att räkna. Man skall vara sparsam, man fordrar ingen stor våning, men smakfullt skall det vara, stil på det. På 3- à 4,000 bör det ju gå och om ett år eller par får kanske Arvid ordinarie tjänst. Och då — ja, det är roligt att räkna, men allt blir nog bra.

Nu glädje blott, man tillhör hvarandra, utan beräkning, utan egoism. Lifvet är härligt! Man måste ut och röra på sig, roa sig. Skola de till Djurgården eller på en teater. Modern och Lilly pruta emot, i synnerhet den förra, det kostar ju så mycket. — Ah, bah, för en gång, hvad gör det! Nå, man väljer teatern och han köper biljetter på parkett. På teatern ser Arvid mer på Lilly än på pjesen, och i entreakten skyndar han ut och beställer glace. Hvad det är roligt, hvad de äro lyckliga! Så går dag efter dag, månad efter månad — snart några år.

Ämbetsrummet är lika mörkt, Lillys hem lika solljust, men befordran och inkomster lika aflägsna. Men de äro lyckliga ändå — ty de lefva ännu i ett drömlif.58

Som sagxlt, åren gå stillastående enahanda. Arvid arbetar kanske för litet och drömmer för mycket. Han gjorde ansatser, men släppte tag, han ville, men kunde icke. Han var ej praktisk och så trodde han på otur — och det är dumt.

Lilly höll modet uppe bråkade sitt lilla hufvud med förslag och idéer, men fattigdomen satte en hämsko på allt. Hon ville själf skjuta på det tunga lasset och började gifva lektioner, men det skapar inga kapital och räckte nätt till hennes egna toiletten Men Arvid mörknade allt mer och mer och han blef bitter. Det grämde honom att ständigt bita i lifvets surkart och han kände sig sakna förmåga att förädla den. Han var ej van att skuffa sig fram och bryta sönder hindren i sin väg. Han föraktade sig själf för Liliys skull. Det var ju han som fjättrat henne vid sig. Men var det ett brott? Hade de ej mötts i kärlek från första ögonblicket och hade denna kärlek ett ögonblick slappats? Nej, de hade ju varit så unga och hade haft rätt att hoppas på framtiden och det gjorde de ännu. Och så var det något annat som grämde honom som en mask — skulder, skulder som växte, som hotade som spöken och gjorde honom skygg och rädd och tanken på dem smög sig på honom i drömmen. Lilly sökte ständigt trösta honom. Hon drog upp leende, ljusa bilder för hans syn. Hon hade endast förändrat dekorationerna något, Möblerna därinne voro ej fullt så eleganta som i Fata Morgana, men allt var så obeskrifligt ljuft och hemvarmt. Hon sträcker59

ut händerna, hon ville kvarhålla hägringen, men den upplöste sig i lätta dunster och lämnade kvar endast en vattendimma för blicken.

Människorna logo ej mera mot dem, men man plågade och utpinade dem.

— Nå, Lilly lilla, när ska' du gifta dig? Jag riktigt längtar att få komma' på ditt bröllop och sedan få hälsa på dig i ditt eget lilla hem. Din fästman ser mycket hygglig ut, men något allvarsam och dyster . . . Nå, har du tänkt på hurudan brudklädning du skall ha . . . hvitt, kan jag tro . . . eller kanske någon kulör — ty du är något blek . . . ja, du har verkligen blifvit blek. Nå, låt nu se att du gifter dig snart.

Det är människornas sätt att visa sitt intresse. De veta inte, eller förstå icke att hvarje deras fråga är en förgiftad pil i ett sjukt hjärta, ett upprifvan-de af en dold sorg, en läskedryck af malört. I den hala, knaggliga uppförsbacken, där foten slinter tillbaka och missräkningarna pröfva troheten och modet, dit kasta människorna gärna en liten rund kiselsten, som träffar någon sårbar punkt. För troheten som håller ut i stormen, för kärleken, som aldrig sviktar, för dem gifva de intet.

Aren gingo. Arvid och Lilly voro profvade nog. De voro ej mer ett par leende barn, men en lugn lycka bredde sitt sken öfver dem. Sedan Arvid kastat sig in på en annan bana började det ljusna och gå framåt för honom. Det lilla fantasihemmet stod där nu i verkligheten, det hade ejkommit på en gång, nej efter tusen bekymmer, och liten Lilly log när hon lät sin blick öfverflyga allt.

Hur många gånger hade man ej sagt åt honom »bryt» — men han hade varit stark och *segrat.* Hur mången så kallad lycka hade han ej sett krossad, där allt från förlofningsdagen allt varit planeradt efter den finaste beräkning och — blef spillror blott.

Men Lillys och Arvids kärlek, tänd i lifvets och känslans uppvaknande vår, pröfvad i frost och vinterstorm, står stark och oförfalskad och lofvade långt lif.

Och in tittade solen mellan de enkla, nystrukna gardinerna.

— Käre Arvid, så stå vi dock i vårt eget hem.

— Ja, tack vare dig Lilly, som härdade ut och höll upp mitt svaga mod.

— Jag har endast *älskat* dig!

— Gud välsigne dig, och först och sist en kyss!

*

Kvi- vi- vi- vitt! sjöng fågeln i buren.

*

En hårlock.

Det var på den tiden då jag hade nått den höga åldern af elfva år, hvilken märkliga tidpunkt inträffade i slutet af 1850-talet. Jag gick i gosskolan, hade redan varit med om ett och annat slagsmål, hvarur jag redt mig ganska bra, om jag än ibland prålade med ett par marmorerade ögon och en svullen näsa — några synliga minnesmärken efter striden skulle man väl ha — jag var således en »hel karl», åtminstone i mina egna ögon.

Men ännu återstod åtskilligt i min edukation för att bli en fullständig kavaljer, och att börja med sattes jag i en dansskola för att få lära föra mig och rätt sköta armar och ben. En dylik skola innehades af mamsell D., i sina unga dar premiärdansös vid K. teatern och som så där i början af 1840-talet hade lagt hela det manliga, eleganta Stockholm för sina sidenklädda små tåspetsar, men likväl förstått bevara sitt goda kvinnliga renommé. Denna ganska ovanliga fördel gjorde också, att, då den sirliga, gamla damen öppnade sin dansskola, föräldrar med lugn anförtrodde sina unga plantor åt hennes vård. Skolan var belägen vid Klara Södra Kyrkogata,62

en trappa upp, och utgjordes af en stor sal och ett par smårum, de senare för mamsell D:s eget bruk. I den stora salen samlades vid femtiden ett fyrtiotal ungdomar, flickor och gossar, och här tråddes dansen med lif och lust. En ung systerdotter till skolans innehafvarinna ackompanjerade på ett gammalt piano och själf satt lärarinnan på en stol midt på golfvet, hvilken hon vred rundt och klappade takten i händerna. Det var allvar i leken, och man fick lära att buga sig och bjuda armen och gå rak och föra fötterna ut och lägga bort fula ovanor, som aldrig äro på sin plats i en balsalong. Men däremellan — i pauserna — bedrefs en ohejdad »flirt». Det där lig'ger nu en gång i blodet — och böjas i tid skall hvad krokigt skall bli. Hvarenda en gosse hade sin »flamma» i dansskolan, och jag i min ringhet hade visst två på samma gång, men det var egentligen en, som helt vunnit mitt hjärta. Det var en liten rosenknopp på tio somrar, med ljufva, blåa ögon, hvilka dock gömde en liten skalk, och svarta lockar, som föllo ned öfver en bländhvit svanhals. Flickan hette Fann}'. Jag var kär, förtvifladt kär, och drömde vaken hvarenda dag om den himmelska Fanny — ty om nätterna sof jag som ett godt barn. Det tycktes mig, som om jag icke vore min sköna alldeles likgiltig, ty hon pratade och dansade helst med mig och tog gärna emot mina små uppmärksamheter. Jag var ofta försedd med en tolfskillingsapelsin — så dyra voro de den tiden — och jag hade ett fasligt besvär att få upp den sköna frukten ur63

min byxficka och presentera den tillbedda, som med tindrande ögon mottog min gåfva. Så fick jag följa henne till hennes port, dit hon annars åtföljdes af sin pappas vackra, svarta rapphönshund. Jag tyckte jag vann den ena

framgången efter den andra — men jag fordrade mer — en älskare blir aldrig nöjd. Jag ville ha ett dyrbart minne af henne, en lock af hennes rika hår, hvilken jag skulle bära närmast mitt klappande hjärta. Ett »djärft beslut är mannen värdigt» — jag framställde min trängtan och lofvade att förvara locken i en medaljong, som jag köpt hos Benjamin Leja. Detta tycktes slå an på Fann)f, som slutligen gaf med sig och sade, att hon skulle ha med sig en lock af sitt hår till nästa lektion.

Hon höll verkligen ord. I en paus mellan danserna tog hon fram hårlocken, som låg invecklad i ett papper, och gaf mig med orden: »Bär den ständigt till minne af mig» — och så såg hon på mig och log så vackert. Jag öppnade papperet och där låg den glänsande, svarta hårslingan, omknuten med en skär silkesända. Jag kysste suveniret och skyndade att taga fram min medaljong och i den . förvara skatten. Så gick tiden under barnsliga drömmar och lek. Men så kom det en fnurra på tråden och en viss köld uppstod mellan Fanny och mig, och så vände jag mina blickar till den fagra, blonda Selma, och denna berättade mig i förtroende, att Fannys hårlock egentligen förskref sig — från svansen på hennes pappas svarta rapphönshund. Och*den* locken hade jag i mer än en månad burit på mitt hjärta och tryckt till mina läppar! O, kvinnor, hvilken nedrig falskhet och hvilket hån! Från den stunden lofvade jag mig själf att aldrig mer tro en kvinna . . . ett löfte, som man kan föreställa sig att jag troget hållit!

Dansterminen var till ända och eleverna skingrades åt alla håll, nya intryck kommo och gamla minnen bleknade. Men skön Fanny såg jag då och då under de närmaste uppväxtåren. Hon blef vackrare med tiden, en fullständig skönhet, och en vacker dag såg jag henne arm i arm med en ung, ståtlig militär. Hon var förlofvad och blef snart gift. Efter många år ser jag henne ännu. Hon är fager än, ögonen lika strålande och håret lika glänsande svart, om också en och annan grå strimma smugit sig därin med ålderns rätt. Hon följer ett par små, söta flickor till lekplatsen i Humlegården. Ja, ja, den täcka, lifliga Fanny har blifvit *mormor* och hennes första tillbedjare har också blifvit gammal och går på skrala ben, och hans enda prydnad är en blank flintskalle. Håhåjaja! hvad tiden går och allt förändras.

Men trots ålderns börda, så händer det, att en liten tagg sitter kvar och sårar — minnet om *locken* från *hundsvansen!*

O, kvinnor, kvinnor!!

*

”Gamle majoren.”

Då jag som ung pojke vistades i en prästpension i Västmanland, fanns där en gammal major v. B., hvilken då innehade Nääs' säterigård i den närgränsande Romfartuna socken. »Gamle majoren», som han gemenligen kallades, var en ståtlig gubbe på 70 år, med hvitt helskägg, som räckte ned på bröstet, och kal hjässa. Han hade en sträng, barsk uppsyn, men under denna gömde sig ett godt och ädelt hjärta, som visade sig i omsorgen om hans underhafvande. Han hade varit med i vårt sista krig, då Sverige förlorade Finland, något som särskildt slog an på oss ungdomar. Gift hade han aldrig varit, utan höll sig med en duktig hushållerska, en gammal sergeant-änka, hvilken under en lång samvaro med såväl sin aflidne man som med majoren fått något visst militäriskt i sitt väsende. Gamla Karin förstod väl att lyda order.

Majorens hus var synnerligen gästfritt, och han såg särdeles gärna att kringboende vänner från närgränsande socknar, Tillberga och Badenlunda, hälsade på å Nääs. Detta trots att man hviskade om, att majoren icke laborerade med goda affärer; han hade då och då måst afskilja och sälja flera66

hemmansdelar och för öfrigt var egendomen högt intecknad. Men sådant brydde »gamle majoren» föga. Han ville se glädje omkring sig, ha vin i källaren och bordet välförsedt. »Det räcker väl så länge jag lefver,» tänkte han väl, »och se'n må de ta resten!»

Vår unge pastor var en gärna sedd gäst på Nääs, och äfven vi pojkar voro välkomna, då vi fingo den fröjden att följa med på en färd till »gamle majoren». Han tyckte om ungdom, och det roade honom synnerligen att berätta om sina historier från flydda krigstider, och att vi unga då voro uppmärksamma åhörare faller af sig själft. När därför vår trilla en vacker hösteftermiddag år 1858 rullade in på den med lindar omkransade gården, stod majoren på trappan och skrek: »Kajsa, toddy-vatten och rom i arbetsrummet och en stor skål frukt åt småpysslingarne!»

Vi blefvo hjärtligt välkomnade och införda i majorens hvardagsrum, ett stort fyrkantigt rum på nedre botten, där på väggarne en hel arsenal af vapen var anordnad, gevär, sablar, pistoler och gamla bardisaner. I en bred och bekväm skinnsoffa togo majoren och vår pastor plats framför ett stort mahognybord, som på samma gång tjänade majoren till skrifbord, och på höga skinnstolar placerade vi pojkar oss stilla och anständigt, under det våra blickar nyfiket stirrade ömsom på vapnen kring väggarne, ömsom på vår ståtlige värd, som föreföll oss som en gammal karolin från Narvahjältens dagar.67

Sedan herrarne fått sina pipor tända och dragit några bloss, sade majoren muntert:

»Det var rätt länge sedan pastorn var så vänlig och hälsade på den gamle enstörige knekten, men det var nu snällt att komma och taga sina unga disciplar med. Jag tycker om pojkar, när det är ruter i dem. Nå, gossar, läser ni duktigt och slåss ni bra? Bägge delarne behöfs i våra dagar, icke minst det förstnämnda, om det skall bli karlar utaf er. Men glöm icke att lärdomen ej får göra er till mesar, utan att förbli ärliga svenskar, som ha ruter i er när det gäller.»

Nu kom Kajsa med brickan med trakteringen. Vi fingo ett stort fat med äpplen och päron, och majoren tillagade ett par grundliga toddar åt sig och vår pastor.

»Vår egen prost, när han är här, brukar kalla det prästtoddy, när han tar mycket socker och lite rom — det låter litet finare, sötare och mildare, gu'bevars — men en gammal soldat, som jag, vill ha den stark och het som en kartescheld. Skål, herr pastor! Hör nu, kära Kajsa, se till att vi få något godt till aftonvard, och glöm inte att vi ha några unga sliskmagar till gäster.»

»Var lugn, major, vi ha två färska harar — och så litet »giftas», det bör passa åt små skol-r åttor.»

»Smäda ej de unga lärdomsljusen! Men ge dem »giftas» med mycket bröd till. Det kan möjligen sporra deras ifver för framtiden.»68

Kajsa log förstående åt majorens skämt och försvann.

»Hej, Kajsa!» ropade majoren efter henne. »Säg åt gamle Flinta, om han syns till, att komma hit, han kan bäst förstå att berätta för ungherrarne i deras smak.»

»Skall ske, herr major!»

Våra ögon lyste af glädje — vi kände väl gamle Flinta.

Majoren fortfor till pastorn, i det han drack honom till:

»Jag börjar bli gammal, och humöret är ej som förr. Penningeaffärer och nya tiders idéer och trassel kunna i grund förstöra ens lynne, och man har svårt att lämpa sig efter dagens småsinne och fordringar. Annat var det, när man var en ung och fri löjtnant — då tog man dagen som den kom, drack, spelade och slogs när så skulle vara för kung och land, och det gjorde en icke stor sorg om börsen var tom! Det är ändå för väl att man har en lefvande påminnelse om de gamla tiderna uti gubben Flinta. Han fick sitt ben afslaget vid Lappo af en kanonkula, och när han åter kom på benen, det vill säga sitt träben, och praktiserade sig öfver till Sverige, gaf jag, som nyss efter en farbror fått ärfva Nääs, honom torpstugan däruppe i backen att bo i till döddagar. Ja, han påminner mig om forna dagar. Han har offrat mera än jag, om också äfven jag fått mina skott och hugg. Han är en äkta gammal finngubbe, trogen som guld69

och som muntrar gamle majorn, när han är arg och bitter. Han håller af hela världen, utom de fördömda ryssarne, som togo hans land och hans ben — och det får man icke förtänka honom. Men se,. där hör jag honom komma.»

I förstugan hördes stötar mot golfvet, dörren öppnades och in trädde en reslig, mager gestalt I en gammal blå, hopknäppt rock af militäriskt snitt. Mannen tycktes vara vid majorens ålder, hade hvitt, stripigt hår och glest skägg samt ett gult, skrynkligt anlete, ur hvilket lyste ett par små lifliga grå ögon. Han gjorde ett dånande ställningssteg, höjde handen till honnör och dundrade ett: »Gu' bevare majorn och hela hans hus!»

»Go kväll, Flinta! Jag har ungfrämmande, och du skall berätta litet för gossarne om våra strider, om Döbeln, Sandels och Adlercreutz — de voro duktiga karlar, som gjorde sin plikt bra, om också styrelsen i Stockholm var usel. Men först ska' du ha dig en ordentlig toddy att klara strupen med.»

Majoren tillagade en duktig toddy åt Flinta, som tömde hälften i ett drag. Vi pojkar samlade oss kring veteranen, som efter att ha strukit sig om munnen började:

»Ja si, sedan Sveaborg genom skälmstycken och förräderi gifvits den fördömda ryssen i våld, fick den finska armén order af högste befälhafvaren Klingspor att bara springa undan för fienden. Både officerare och soldater knotade och bad att få stanna och slåss, men det hjälpte inte — det var70

bara att springa. Och ändå — när vi någon gång fingo växla ett hugg eller två, så var det fienden, som tog till harvärjan. Ryssarne var i allmänhet bara slödder, om det också äfven bland dem fanns tappert folk, som den svarte Kulneff med sina vilda kossacker, för hvilka vi hade en viss respekt. Vid Siikajoki hade vi under Adlercreutz en härlig dag. Vi slog ryssarne i grund, och likaså vid Virta bro under Sandels, som red oförfäradt i kulregnet på sin stora, hvita häst. Och vid Juutas se'n, pojkar, där den välsignade hjälten Döbeln med en här af bara trashankar, många utan en sko på foten, tvang ryssarne med bajonetten att retirera. Björneborgs-marschen dånade, och många af trumslagarne utgjordes af små torparpojkar, som sprungit hemifrån blott för att få vara med. De kunde icke trumma i takt, men de slogo kalfskinnet så det sprack och hurrade för resten och vi — segrade! Det där sätter mod i bröstet på folk och gör att man inte frågar stort efter lifhanken, när kulorna flyga som eldflammor öfver en och man ser kamrater falla till höger och venster. Vid Lappo, — ja, där fick jag min hyra full — där lades mitt ben att multna i den finska jorden. Men hvad gör det, bara Gud skyddar Finska folket för slafveri under den gamle busen moskoviten, och bevarar nådig majorn i alla tider, som tog hand om den hemlöse, enbente finnen.» Så där och med inflickande af många små målande episoder, som jag nu glömt efter nära femtio år, berättade den gamle finnen för oss ung-7i

domar vid kvällslampans sken. Han föreföll oss som en gammal Fänrik Stål, där han satt framåt-böjd med blicken riktad in i ett blodigt fordom.

»Ja,» sade majoren, »så gick det till förr, när det fanns ruter i folk och elden satt i husknuten. Nu för tiden finns det bara puttelkrämare, som tänka på pengar och föga fråga efter ärans order.

Nej, tacka vet jag vår gamla tid, vän Flinta, kommer aldrig åter. Skål!»

Pastorn nickade ett »amen».

Nu trädde Karin in och anmälde att kvällsvarden var serverad. Och vi infördes alla i stora salen, där en riklig supé var framdukad. En präktig nystekt hare och en skål med den omordade »giftas» intog hedersrummet. »Giftas» var en efterrätt bestående af sylt och grädde med inbrutna bakelser — alla ungdomars förtjusning.

Majoren tog den stora karaffen med falubrännvin och slog i väldiga supar, och snart var ätandet i full gång. Att vi ungdomar samvetsgrant länsade gif tasskålen, faller af sig själft.

När kvällsvarden var till ända, var snart tid att tänka på uppbrott, ty vi hade en god bit hem till vår lilla prästgård. Med många tacksägelser togo vi afsked af den väivillige gamle majoren, hans präktiga Karin och gamle Flinta, vår synnerligen gode vän från föregående besök, och åkte förnöjda hem i det härligaste månsken., För pojkfantasien hägrade ännu bilder af de blodiga strider, hvarom gamle Flinta förtäljt oss, och när vi åkte72

öfver Badelundsåsen, tyckte vi att de gamla granarne där ordnade sig i krigiska led och marscherade ned från åsen mot fienden i månstrålarnes sken.

Snart voro vi hemma och kröpo ned i våra enkla bäddar, drömmade om forna strider och — om stora skålar med den läckraste »giftas».

* *

*

På landet gå nyheterna från gård till gård och spridas man och man emellan, och traktens ståndspersoner äro naturligtvis de, som väcka mesta intresset och utgöra i första hand föremål för prat och skvaller Så kom ett rykte att gamle majoren på senhösten haft det mera svårt för pengar än annars, han hade vid hösttinget haft flere stämningar på sig, en mängd inteckningar voro uppsagda, men icke inlösta, och han hade haft flere besök af »abekater» från Västerås samt af själfva kronofogden. Det tycktes med ett ord stå illa till på Nääs. Ofta var majoren ute och åkte i trakten, såväl till brukspatronen på Hinseberga som ock till de stora patronerna i stiftstaden, för att söka låna eller få borgen, men det tycktes öfver allt slå slint, ty det var ondt om pengar och man led ännu af följderna efter 1857 ^ÜCS stora kris.

Men på Nääs märktes ingen brist. Där var främmande jämt, vinet flödade och man berättade att »gamle majoren» spelade kort tappert. Men allt73

dystrare t3^cktes han blifva och allt djupare syntes vecken i pannan. Så kom julen och den firades som i gamla tider i fröjd och gamman.

Strax på nyåret öfverraskades vi i prästgården af en bjudning att fira tjugondag Knut på Nääs, pastorn, pastorskan och ungdomen. Det skulle bli dans och supé, och vi voro bjudna till klockan 4 eftermiddagen.

I god tid begåfvo vi oss i väg, gynnade af det präktigaste före med lagom köld. Anlända till den vackra herrgården syntes genast att det var fest. Alla fönstren i stora våningen en trappa upp strålade af ljus, på gården var snön hopskottad i pyramider och från toppen af hvar och en af dessa flammade ett brinnande bål, som med sitt sken upplyste hela platsen. Släda efter släda anlände med glada gäster, gamla och unga, och allt efter som de afpälsat sig i nedre våningen fördes de upp för den mattbelagda trappan till stora salongen, hvars väggar voro behängda med familjeporträtt, där de mottogos af värden på det älskvärdaste. Han stod hög och rak, men han såg' allvarsam och lidande ut, och det låg något trött öfver hela hans uppträdande. Han var iförd sitt gamla regementes släpuniform och bar gästerna till ära sin svärdsordensstjärna.

Snart var festen i full gång, dansen gick gladt i stora salongen, där ungdomen svängde muntert omkring, och mellan danserna lektes gamla jullekar, som framkallade glada skrattsalfvor. Under74

pauserna kringbjödos hembryggd punsch, bischoff och mandelmjölk, och de äldre herrarne i smårummen rökte, spelade kort och drucko sina stora, bruna toddar. Majoren var till det yttre munter som vanligt, om ock då och då ett moln förmörkade den höga pannan och den klara blicken. Allt som oftast uppenbarade gamle Flinta sig i dörren, och då blef det jubel i ungdomsskaran, men för öfrigt sysslade han mest med sina eldar ute i snöhögarna på gården, till dess han på öfverenskommet klockslag anmälde med hög röst: »Efter order, herr major, allt är färdigt!»

Majoren reste sig spänstigt och ropade öfver hela församlingen: »Enligt gammal god nordisk sed ska' vi nu dansa julen och dess glädje ut — och det med en ärlig långdans!» Och själf anförande dansen ilade den gamle med ovanlig vigör i spetsen genom salarna, utför trappan och ut på gården, där tjäreldarne flammade. I midten, på en särskild snöpyramid, brann en väldig brylå i en stor. kopparkittel med bägare rundt omkring, hvilka flitigt ihälldes af gamla Flinta. »En skål för lifvets glädje och välgång åt alla under det ingångna året!» ropade majoren och alla tömde sina bägare i botten. Så bar det af under skratt och ystert skämt in igen i rummen, där man fortsatte lekarne och dansen tills supén var serverad. Den var ståtlig och vinerna utmärkta. Majoren drack med hvar och en och önskade alla lycka — men sig själf endast frid.75

Ändtligen vax allt slut och man gjorde uppbrott. Slädarne körde fram, man stufvade in sig, och förbi de flämtande eldarne på gården ilade gästerna bort under munter bjällerklang, lämnande bakom sig det snart i

januarinattens mörker dolda Nääs.

* *

*

Så gick vintern, och våren nalkades med hopp och ljus. Men om majoren på Nääs gingo allt sorgligare rykten, fordringsägarne blefvo allt mera pockande, och hjälp stod ej längre att få — ingen hade lust eller förmåga att hjälpa, och dock hade majoren aldrig i sin lyckas dagar undandragit sig att bistå andra med sin kassa eller med sitt namn. Men sådan är världens gång. Nu hördes blott klander och förebråelser. Han hade varit dålig jordbrukare och varit allt för human mot torpare och arbetsfolket — icke går det an att efterskänka arrenden och dagsverken åt lathundar och skänka bort säd, när det är dyra år och höga brödpris! Och så hade han lefvat allt föt högt, kalaser och spel oupphörligt, huset ständigt öppet för den först-kommande — men nu var det också slut. Det hade varit utmätning på både fast och löst — till och med på familjeporträtten hade utmätningsmännen kritat sina nummer. Det skulle bli auktion på allt — Nääs skulle gå under klubban.

Bland all förödelsen gick gamle majoren hög och rak, fastän med blekt ansikte och stela blickar,och efter honom linkade gamle Flinta på sitt träben, knöt näfvarna och svor ömsom på svenska och ömsom på finska. Men majoren sade endast stilla: »Som Gud vill! Hvar och en ska' ha sin rätt!»

Men när han trädde in i salongen och fick se kritnumret på stamfaderns, den gamle karolinens porträtt, då kom krigarblodet i svallning hos den åldrige majoren, och han röt: »För dj—len, om era smutsiga krämarfingrar en gång till vågar röra vid den bilden, så ska' f-n ta er!» och därmed suddade han ut numret. Men i nästa ögonblick var det slut. Han stannade begrundande, böjde sig djupt som i stilla bön — och så gick han ned i sitt rum och stängde dörren efter sig.

Snart började folk anlända till den utlysta auktionen, och till sist åkte kronofogden i sin stora schas in på gården. Ungefär samtidigt ljöd ett skott från majorens rum. Man skyndade dit. I den gamla skinnsoffan satt majoren rak, men med genomskjuten tinning, med den rykande pistolen ännu hvilande i handen.

Det blef ingen auktion af den dagen. Döden hade kommit emellan med sitt klubbslag.

Gamle Flinta följde snart sin major — han dog af sorg.

Alla sade om majoren, att han var olycklig, men en man af ära.

*

En solstråle.

Erik Hägg hade utgått ur ett fattigt hem och genom flit, arbete och umbäranden slutligen tagit sin student- och kandidatexamen, samt lyckades vid några och trettio års ålder att blifva biträdande lärare vid ett elementarläroverk i hufvudstaden. Han passade väl på sin plats, var omtyckt af förmän och lärjungar och hade just detta sätt som ingifver förtroende hos disciplarne och kommer dem att tro på och se upp till sin lärare.

Erik Hägg var en drömmande natur, som ville gå sin väg stilla fram, och till ämbetsman skulle han knappast passat, men till lärare var han väl lämpad. Därmed hade han nu hållit på i många år och ingen förändring syntes i hans ställning. Inkomsterna voro små och studieskulderna lågo ännu efter och tryckte med sina järnbojor. Han började bli gammal, och en och annan grå strimma glänste redan i det svarta håret och i det mörka, vackra skägget, som än mer framhöll ansiktets bleka färg och det om sjuklighet vittnande utseendet.

Han var redan fyrtiofem år och började se lifvet i grått. I några vänners lag kunde han ibland med en viss bitterhet yttra »att han hoppades intet78

mer, han fann sig själf som en gammal skolgosse, som aldrig kom längre än i den fjärde klassen — och i den fjärde kom han väl att sluta sina dagar.» Den ena generationen hade han fört dit efter den andra och så fått börja om igen från början. Det var samma gamla läxa och längre fick han ej meddela sitt vetande.

Dock, i djupet af hans hjärta glänste en stjärna fram, som lyste igenom de mörka molnen, som om-gåfvo honom. Det var tanken på hans ungdoms kärlek, som han vunnit redan under sin studietid, då allt syntes soligt och ljust, då hoppet ännu skimrade med rika löften och alla lifvets gåtor syntes så lätta att lösa — det är först långt senare man finner hvilken genomtrasslig härfva det kan vara.

Det var snart tjugo år sedan Gerda Borg och han funnit hvarandra och gifvit hvarandra sin tro. De voro af samma lynnen och sinnesart och hade samma sysselsättning, ty hon var lärarinna i en större flickskola och hade samma otacksamma släp som han att bilda uppväxande släkten. Båda voro öfverens om att se tiden an, hade icke ringförlofvat sig, det var ju nog med ett utbytt löfte och det hade stått fast nu under hela decennier, trofast och ärligt. Gerda suckade väl ibland och tänkte på sin ålder — men så log hon åt sin ännu vackra bild i spegeln, nickade leende, och så glömde hon att hon närmade sig fyrtiotalet.

Men slutligen kom en förändring. Erik hade sökt en adjunktur i en provinsstad, något som han79

gjort många gånger förut, men ständigt förgäfves, då han alltid blifvit förbigången. Nu hade han bättre tur; han erhöll platsen och med den växte också utsikterna och hoppet. Den första han meddelade sin stora lycka var naturligtvis Gerda, och hon mottog underrättelsen med stilla glädje. »Nu skulle de sätta bo, nu skulle det börja lefvas, nu var våren inne i deras lif!» Gerdas vackra och djupa ögon logo vemodigt. »Ja, nu, när de redan voro gamla och den första höstfrosten nära, då skulle det våras för dem.» Men det återstod dem ju icke annat, och deras kärlek var stark och äkta och deras hjärtan voro varma som i unga år och kunde ännu skänka dem sol och ljus.

Den provinsstad, där Erik skulle tillträda sin nya syssla, låg i Bergslagen, lefnadskostnaderna där voro rimliga mot i Stockholm och dit styrde Erik nu med glädtig håg sin väg för att ordna allt för sig och Gerda till deras inflyttning' tidigt på hösten. Han fann lätt en liten bekväm boning jämte trädgård, som låg utmed den genom staden flytande ån. Lägenheten var idyllisk, och i denna stilla vrå af världen, skulle han och Gerda lefva lyckliga. Det var hans fröjd att ordna allt just så, som han visste att hon önskade det, efter deras små tillgångar, och allt tillmötesgående fann han också hos den lilla stadens vänliga inbyggare. När allt var färdigt, vände han åter till hufvudstaden, där Gerda väntade. De vigdes i största stillhet, och lyckliga som endast de kunna känna sig, som8o

ändtligen ernått hvad de länge och förgäfves sökt, reste de till sitt nya hem, glada och hoppfulla som, ett par muntra barn, glömmande att de båda voro gamla människor. Men sol och lycka föryngrar ju

— säger man!

Det nygifta paret fann sig särdeles väl i den lilla staden, och »doktorn», som han kallades, liksom hans älskvärda fru vann snart hela det lilla samhällets sympati. Isynnerhet slog den nya läraren an på ungdomen; han var så faderlig mot gossarna, och det var så lätt att fatta och förstå honom. Allt var således idel lycka.

När ett år hade förgått, förtrodde Gerda sin Erik att hon hade hopp att blifva moder. Han nästan stormade af glädje, som om han varit i ungdomens vår. När han sökte trösta och uppmuntra henne, sade hon stilla: »Ack, Erik, det äE icke för mig jag oroas, men jag fruktar för att en kvinna vid min ålder icke skall kunna fostra ett barn och leda dess ungdom fram genom barndomen. Man behöfver själf vara ung för att leda och förstå ett litet barn. När detta nu kommer till världen, om Gud så vill, så kunde jag ju vara dess mormor

— det är allt detta som oroar mig.»

»Du lilla älskvärda toka — se på -mig och mitt hvitnan de hår! Jag tänker mig redan den lilla, då hon jollrande pekar med sitt lilla finger på mig8i

och stammar »se på gubben». Ja bevars, farfar skall lägga sig på knä och göra krumsprång och bli barn på nytt inför den lilla — så nog skall det bli bra, min älskling!»

Gerda smekte sakta Eriks hufvud och kysste honom.

Så gick tiden under orolig och hoppfull väntan. En vacker höstdag anlände den lilla resanden i bästa välmåga och

hälsades med sann glädje i det lilla hemmet. Det var en flicka, och i dopet fick hon namnet Maria, men så snart hon kunde oförfäradt rikta sina himmelska ögon mot ljuset, fick hon <lärtill smeknamnet »solstrålen» och den vackra benämningen spred sig snart i vidare kretsar. Flickan växte upp och lofvade att bli ett förtjusande vackert barn. Gerdas hela uppgift gick ut på att sätta sig in i den lillas hela tankevärld, och med en intelligent kvinnas energi lyckades det synnerligen väl. Erik var naturligtvis i sjunde himlen, och hans största fröjd var att bära sin »solstråle» i sin famn och kyssa henne.

När den lilla flickan växte upp, funno föräldrarna snart att hennes förstånd var ovanligt utveckladt. Hon ägde ett stilla, jämnt lynne och ett utmärkande drag hos henne var hjärtats godhet och sinnets mildhet som gjorde henne älskad af alla. Stilla och lyst lefde hon i hemmet, och i barnens och ungdomens yra lekar deltog hon sällan. Hennes studier sköttes under faderns och moderns ögon och hennes k imskapsbegär var rikt och lifligt. Men framför

Gömda Blad. 682

allt ägde den lilla Maria ett behof att vara nyttig och välgörande. Som femton års flicka satte hon sig i spetsen för en förening af unga flickor, hvilken skulle arbeta för fattiga barns beklädnad och bespisning, och med den stilla, men ihållande energi hon besatt, gick företaget förträffligt och vann stor utbredning i det lilla samhället. Af de fattiga och af barnen kallades hon »fröken God» och ömsom »fröken Solstråle», och deras hjärtan tillhörde henne. Men stilla och tyst sväfvade hon sin väg fram, leende och fridsam som ett andeväsende, och kärlek följde hennes spår. Så förflöt lilla Marias lif i troget fyllande af de plikter, som tycktes ha ålagts henne af en osynlig makt, och hon räckte äfven till att sprida glädje och sällhet i hemmet hos far och mor.

En vinterdag, hon var då sjutton år, hade hon besökt ett litet sjukt barn i en af stadens utkanter. Det var kallt, yrade och stormade, och vid hemkomsten kände Maria sig frusen. På natten fick hon brinnande feber, och när läkaren kom på morgonen, konstaterade han en häftig lunginflammation. Bleka och tårlösa stodo de gamla föräldrarna vid sin älsklings bädd. De tryckte hvarandras händer, deras sällhet, deras ljufva »solstråle» höll på att gå i moln och försvinna och lämna dem i ensamhet och mörker — —

Emellan yrseln hviskade Maria leende: »Gråten ej, mina kära, er lilla »solstråle» sväfvar kanske bort, men skall dock alltid vara när eder» — —83

På tre dagar var det slut. Himlen hade fått win ängel åter. Hela staden var i sorg, och sorgen var bitter och djup. Erik och Gerda voro nu ett par vingbrutna gamla människor, de tycktes ha blifvit tio år äldre på dessa dagar. Stumma och böjda togo de emot den rika blomstergärd, som ländes deras lilla »solstråle», där hon låg, liksom förklarad, på sin hvita, spetsprydda sista bädd. Vid grafven talade den gamle kyrkoherden med rörd stämma om huru »Gud älskar de unga och därför kallar dem tidigt till sig». Hvita, fagra rosor föllo rikt på det älskade stoftet med hälsningen den sista: »ljuft åt den ljufva», och så var det förbi.

Men i det gamla hemmet stodo ensamma i kvällen två åldringar med hvita hjässor och tärda .insikten. Deras lif, deras glädje var slut, det blef Ên ständig natt, ty deras sol hade slocknat, deras »solstråle» flytt.

Hvarför kunna ej goda rättrådiga människor få njuta af den lycka de ernått? Ja, hvarför?Ett blad ar en skådespelares roman.

Det var under de kungliga teatrarnas glansperiod på 1860-talet. Den sceniska konsten ägde då att fröjdas åt sådana framställare som en Nils Almlöf, Dahlqvist och Edvard Svartz och på spinnsidan tyste fru Elise Hvasser som en fixstjärna i sin härligaste glans. Äfven bland de unga funnos flere som lofvade mycket för framtiden och utgjorde glänsande sammanlänkar i den praktfulla kedjan. De stora diktarnas verk kunde uppföras och komma till sin fulla rätt, och publiken följde troget med och njöt af en Schillers, Shakspeares och Byrons skapelser med lif och lust. Det var en sista romantikens tid — en skön solnedgång — efter hvilken skulle följa den franska äktenskapskomedin och den lätt florbehängda, sinnliga operetten.

Bland de unga artisterna funnos, som sagdt, den tiden flere, hvilka redan lofvade att värdigt bära upp den stora konstens mantel, men främst bland dem alla stod utan tvifvel — Axel Elmlund.

Han syntes vara född till skådespelare; med en härlig, harmonisk figur, och ett fint tecknadt ansikte, omgifvet af en gloria af naturligt krusade bruna lockar, ägde han därtill en manligt mjuk,85

sonor stämma, som hade alla toner på sin klaviatur och satte honom i stånd att ge ett sannt uttryck at hvarje känsla och stämning. Hans plastik var formskön, liksom sprungen fram under en antikens bildhuggares mejsel, och hans inspiration drog oemotståndligt publiken med sig. Knappt tjugusjuårig fick han sig anförtrodt att återgifva Tumelicus i llalm's »Fäktaren från Ravenna» och detta uppträdande förvärfvade honom med ens hela publikens och framförallt hela kvinnovärldens varma beundran. Det fanns väl den tiden i salongen icke ett flickhjärta som icke skälfde af hemlig tjusning, när Tumelicus framstormar med sitt:

»Eldigt vin och kyss så het, det är dubbel salighet!»

Men Axel Elmlund var fullkomligt oberörd af all den hyllning han fick. Han var helt en konstnärsnatur och därtill en verklig riddersman, som afskydde allt som kunde kallas en teateradonis. Stolt, som en ung hjälte gick han sin väg fram och lade knappt märke till alla beundrande blickar som riktades på honom från vackra ögonpar.

Slutligen måste han dock uppmärksamma ett par eleganta damer, den ena äldre och den andra yngre och förtjusande vacker, troligen mor och dotter, hvilka hvarje gång han mötte dem på promenaden i Kungsträdgården, med intensiv uppmärksamhet sågo på honom. Vände han, så vände86

de — till sist såg han på den unga och då rodnade hon så vackert, slog ett ögonblick ned de strålande ögonen, för att i det nästa åter höja dem och rikta på honom en lång-, varm blick.

Det är mindre underligt, att han nu blef nyfiken -— så mycket mer, som han erinrade sig att han ofta sett ifrågavarande damer i teatersalongen på första raden. En dag hade han i sällskap teaterregissören Josephson, då de åter mötte sagda damer.

»Såg du hvilken blick du fick?» frågade Josephson.

»Vet du händelsevis, hvilka de äro?» frågade Elmlund likgiltigt.

»Vet du ej det! Statsrådinnan T. med dotter. En förtjusande ung dam, societens stjärna. Af den blick hon gaf dig, tycks hon beundra konsten, och det är ju ett vackert drag.»

Från nu började Elmlund vakna upp för det intresse han ingaf. När han uppträdde voro de båda damerna alltid på sin plats i salongen och nedsände blommor och lager till den unge skådespelaren. Kamraterna skämtade med föremålet och önskade sig vara i hans ställe, men hans gode vän, regissören, uppmanade honom ständigt att hålla fullt och passa på och göra ett briljant och uppseendeväckande parti. Men Elmlund höll sig fortfarande ganska kallsinnig och lugn. Slutligen en dag kom invitation från statsrådinnan till bal och supé och87

skådespelaren antog bjudningen. Balen var Hk alla andra af dylika slag, men Elmlund fick tillfälle att blifva mera hemmastadd, blef föreställd för det stela statsrådet, dansade med dottern, den sköna Helena, som strålade af glädje öfver att hon genomdrifvit sin vilja, och blef nådigt mottagen af den svagt eftergifvande och något romantiska modern, hvilken kanske redan ångrade att hon gifvit efter för sin vackra dotters nyck och infört en fattig »aktör» i deras krets.

Efter balen följde visiter, och så gick en kort tid till dess allmänheten öfverraskades med nyheten om Axel Elmlunds förlofning med statsrådet T:s dotter.

* . *

Hur allt gått till är svårt att säga, men ett faktum var det och väckte icke liten häpnad i alla kretsar. Man betraktade det ståtliga paret, när de kommo promenerande och man gjorde som vanligt sina små spetsiga anmärkningar. Men alla, i synnerhet damerna, tyckte att det unga paret såg mycket lyckligt och sällt ut. Voro de det också i verkligheten? Under den mest hvardagliga sammanvaro märkte båda att de stodo i olika världar och hade skilda intressen. Helena märkte snart att Axel icke var den elegante unge dandy, som hon drömt sig, sällan smickrade han och sade grannlåter. Han var rätt fram, öppen och gladlynt, men däremellan88

tyst och sluten och allt emellanåt stack artistblodet, eller låt oss säga, zigenarblodet, fram på- ett för Helena främmande sätt. Det var af den djärfve »fäktaren», af den stolte Cariolanus, af den ädle Horatio och den glödande Romeo hon låtit sig tjusas, men nu, afklädd den prunkande teaterskruden, återstod för henne blott en ganska vanlig herre, som hon icke förstod och hvars syn på lifvet hon ej kunde fatta.

Axel hade redan från början erfarit ett tvång och han kände att han kommit in i en sfer, där han ej hörde hemma. Redan i första början hade fadern, statsrådet, med förnäm likgiltighet behandlat honom. Ja, när han var där på hvardagsmiddagar hade statsrådet ensam spisat på sina rum. Till och med på betjäntens min, såg han att han icke hörde till huset. Helena var ju skön och ståtlig och ägde alla de talanger som äro vanliga i hennes värld, men likväl förblef hans hjärta kallt och oberördt. När han någon afton satt hos Helena och hennes mor i förmaket, så var han tyst och tvär och behandlades af Helena som en betjänt: »Axel, gå efter en pall och sätt under mammas fötter!» »Axel, gif mamma hennes schal...» Det var som om han repeterat sin roll, Axel i Björnstjerne Björnsons »De nygifta» på teatern. Han tyckte sig knappt kunna andas. Hela hans stolthet reste sig mot detta slafveri och han kände att snart skulle konstnären dö inom honom. Det måste bli ett slut på detta.89

Så kröpo två månader fram med snäckgång. Axel hade sedan flera dar fattat sitt beslut. Han hade i sin plånbok ett bref färdigskrifvet till Helena, hvari han gaf henne sitt ord tillbaka, enär han tydligen såg att de icke passade för hvarandra o. s. v. Detta var han beredd att lämna henne vid första tillfälle. Då han en middag infann sig, sade] betjänten »att fröken var utgången, att statsrådinnan liade ett besök- af friherrinnan P., men väl snart var ledig och att herr Elmlund kunde stiga in i .salongen och sitta ner.»

Axel gick in och satte sig. Dörren till förmaket stod på glänt och därifrån hörde han de båda fruarna på lifligt och beklagande sätt afhandla just hans och Helenas förlofning. Man formligen sönderplockade honom, som människa, men och konstnär, så att det endast återstod en gycklare som ej var värd att vara bland hederligt folk. Axel hörde stilla och leende på, tog upp det färdigskrifna brefvet, strök ringen sakta af fingret, lade den inuti kuvertet och lade alltsammans på salongsbordet. Därpå gick han sakta ut, tog sin hatt och försvann med raska steg utför trappan. När han väl var på gatan drog han ett djupt andedrag, han var fri och skakade stolt sin lejonman. Han var åter sig själf! »Farväl, min bländande stjärna, du skulle icke brinna för mig! Men konstens varma sol är min gudinna, och dess eld må alltid låga i mitt bröst!»

Och så var den flyktiga chimären slut.-----------go

Helena räckte inom kort sin hand åt en svensk ädling och rik godsägare, som uppfyllde alla anspråk på en man comme il fant, och sitt första tycke betraktade hon som en ungdomsdårskap, åt hvilken man ler.

Axel Elmlund åter förblef ogift till sin död.Den sköna Blenda.

Under mina pojkår var jag — som jag förut berättat — inackorderad i ett prästhus på landet i Västmanland. På samma ställe funnos flere jämnåriga, och det behöfdes väl, ty prästfamiljen var fattig och talrik och trots den mest anspråkslösa hushållning ville det ändå ej gå ihop. Våra, inackorderingarnas, små månadspenningar behöfdes således väl och voro särdeles välkomna.

Vi voro på sin tid sex disciplar på en gång och höllos godt, men allvarligt, något som gör ostyriga pojkar godt och lämnar spår efter sig i framtiden. Men prästfamiljen hade intet emot att taga ännu en inackordering i huset och annonserade därför i stockholmstidningarna samt fick verkligen svar. Men denna gången var det en liten, så godt som föräldralös flicka, som behöfde ett tryggt hem på landet. Råd lades mellan prästfar och prästmor, och vi äldre, tolfåriga pojkar uppsnappade så mycket af saken, att det var fråga om en liten flicka om fem år, hvilkens föräldrar ville vara okända, och som skulle genom en änkefru, som hitintills haft henne, öfverlämnas åt prästfruns vård, under förutsättning att man kunde komma öfverens om villkoren. Detta tycktes icke92

vara så synnerligt svårt, och slutet blef att pastorn skref att den lilla flickan skulle med nöje mottagas och önskade henne välkommen.

De, som voro mest nyfikna på den väntade gästen, voro vi pojkar. Det var något nytt att få en flicka i huset och

därtill en liten fin stockholmsmamsell med fina manér, inför hvilken man själf kunde visa sig som kavaljer och uppvakta med artigheter. Innan kort lågo vi alla i lufven på hvarandra om hvem som skulle anses för hennes verklige riddare — men vi kommo slutligen förståndigt nog öfverens om att det var något som tiden och hon själf borde få afgöra.

Det var nu full högsommar, björkar, lindar och aspar stodo i sin skönaste löfskrud, ängsblommorna doftade på marken och luften var lätt och balsamisk. Fågelsång ljöd öfverallt, och det sjöng och jublade äfven inom glada människobröst. I prästgården gingo vi och väntade vår lilla gäst, — vår lilla dam, som vi pojkar benämnde henne. Pastorn hade själf farit till Västerås med trillan för att hämta henne och hennes beskyddarinna. Vi kavaljerer hade minsann icke varit S3^sslolösa — vi hade klädt hennes lilla säng i lilla kammaren innanför jprästparets rum med friska löf och blommor, så att hon skulle sofva i en riktig liten löfsal, hvilket vi tyckte vara ett rasande bra påhitt, och midt i löfhvalfvet hade vi af; blommor bundit och dithängt ett stort B — ty vi hade redan hört att flickan bar det vackra och stiliga namnet Blenda.93

Nå, ändtligen hörde vi trillan rassla uppför den steniga backen, och vi störtade alla nedåt gårdsplanen för att öppna grindarna. Vi stodo med skinande ansikten och mössorna i hand och hälsade de anländande samt gnodde sedan om »Blackens» trygga lunk upp till trappan för att riktigt »taga emot».

Pastorn steg ur och hjälpte ur trillan ett äldre fruntimmer, med hvardagligt, men godt utseende, och till sist lyfte han ner Ulla Blenda, som med nyfikna barnaögon såg sig omkring, samt öfverlämnade henne till pastorskan. Vi pojkar bara starr-bligade — det tycktes oss att vi aldrig förr skådat ett så underskönt barn, en sådan Guds ängel på jorden. Hon hade den finaste ansiktsoval, en liten aristokratiskt böjd näsa och en purpurröd mun, som ständigt log, och så stora blå ögon, klara och rena som himlens blå, och hela den förtjusande uppenbarelsen omgifven af ett svall af askblonda lockar, fina såsom silke. Och med hvilken säkerhet rörde sig icke den lilla! Ej ett spår af blyghet i den främmande omgifningen. Hon frågade käckt, i det hon pekade än på den ene och än på den andre af oss: »Hvad heter du, stora gosse?» Skön Blenda lade oss ögonblickligen för sina fötter.

Efter en dag återreste den gamla frun till hufvudstaden och i prästgården återtog allt sin vanliga gång. Lilla Blenda tycktes trifvas förträffligt, och det var icke underligt. Hon hade inga tråkiga läxor att läsa utan trippade omkring med sina94

dockor och gjorde hvad hon ville, grundligt bortskämd af alla. Under den närmaste tiden fick prästgården mottaga talrika besök af familjer i trakten. Man ville naturligtvis se lilla Blenda och få reda på hemligheten med hennes härkomst — men det gick inte, ty pastorn och pastorskan tego, om de också visste något, så att man var inskränkt till gissningar. Man spred emellertid ut att Blendas föräldrar skulle vara en rysk furste vid ryska legationen i Stockholm och en skådespelerska — man kunde naturligtvis icke säga deras namn, men säkert var det emellertid. Hur som helst, någon liten hemlighet var det med Blendas börd och att hon var af ras, det röjdes tydligt. Själf visste hon säkert intet därom, om det icke visade sig i ett visst trots och egensinne, samt vrede, när hon icke fick som hon ville.

Den, som särskildt vann nåd för skön Blendas ögon, var jag, men så uraktlät jag heller aldrig att uppträda som hennes slaf. jag var hennes häst, hennes stallmästare, hennes hofmarskalk, och var jag icke tillstädes, så kallade hon på mig, ty min lilla prinsessa var sträng och pockande i sina fordringar.

Så gick sommaren och vintern kom med sina fröjder. Lilla Blenda frodades och växte till och omgafs med kärlek af alla. Julen kom, och med den vackra och dyrbara julklappar från de »okända» till Blenda och äfven till prästgårdsfolket, och så gick i landtlig hvardagsenformighet ännu ett år.95

Så var min tid ute och jag skulle återvända' till Stockholm och min familj, men det var med stor sorg jag skildes från alla mina vänner i prästgården, icke minst från min lilla kvinnliga lekkamrat, skön Blenda. Men pojksinnet är flyktigt, och andra intryck upptogo snart mitt sinne. Jag skulle taga mina första steg ut i världen och förtjäna mitt bröd själf, och så bleknade minnena från barndomens dagar och äfven minnet af den lilla vackra Blenda och den hemlighet, som omgaf hennes härkomst.

Jag hade redan några år varit anställd vid en af Stockholms större teatrar såsom skådespelare - den bana som slutligen lockade mitt oroliga sinne — och hade följts af en viss framgång. En dag kom jag upp till en repetition och fann där alla mina kamrater samlade. Det var i början af terminen, och de nyengagerade sujetterna voro äfven tillstädes. Min uppmärksamhet fästes genast vid en ung dam, smärt och smidig och af en så bländande skönhet att den ej kunde undgå att väcka uppmärksamhet. Den fina ansiktsovalen med de blå dufvoögonen var inramad i en sky af ljust hår fri-seradt på modernt sätt med lugg, som låg ända ned till de fint tecknade ögonbrynen. Hvar hade jag sett dessa fina och älskliga drag förr? Kunde det vara möjligt? — ett minne vaknade — ja, det var min lilla vackra prinsessa från prästgården, — det9°

måste vara min lilla forna lekkamrat, den sköna Blenda!

Jag frågade regissören hvem hon var samt bad att få bli presenterad.

»Hvad? Känner du ej fröken Blenda X. från Helsingfors teater? Kom, skall jag presentera dig, efter det skall vara så gentilt» — och hanj efterkom min anhållan på vanligt nonchalant teatermanér.

Vi stodo framför hvarandra, jag bugade mig och hon böjde kallt på hufvudet. Jag framstammade att vi troligtvis sett hvarandra förr i vår barndom och nämnde prästhusets namn, men hon skakade på hufvudet och urskuldade sig med att hon icke mindes mycket af sin första barndom, att hon, sedan hon växt upp, blifvit uppfostrad i en pension i Paris och att hon hemkommen därifrån kommit till teatern, vid hvilken hon redan vistats ett par år innan hon tillträdde engagementet i Stockholm.

Jag fann inom kort att Blenda X. — som hon nu kallades — var en mycket sluten karaktär, som ogärna meddelade sig med någon. Därför fick hon också sällan någon väninna bland sina kvinnliga kamrater, och af de manliga var hon ofta utsatt för drift på grund af sitt excentriska sätt och sitt stilla, men utstuderade koketteri. Ty hon beundrade sig själf och sitt utseende öfver all höfvan och kräfde beröm och beundran hvar hon kom. Men för att på scenen vinna beundran därtill fordras icke alle-97

nast skönhet, utan också talang, och det senare saknade Blenda X. så godt som alldeles. Allt som kan få namn af känsla, af glöd, fattades henne — hon var skön och kall som en vestal och äfven oskyldig som en sådan. En muntergök till kamrat yttrade en gång att hon var så oskyldig, att snart började hon väl »suga» på napp »på nytt». Allt det fria, glada, ofta något skabrösa skämt, som är så vanligt bland det)mgre teaterfolket, kunde hon lugn och oberörd afhöra utan att ändra min eller färg, hon tycktes ej förstå hvarom frågan var. Hon ansågs därför som dum, hvilket jag dock ej tror att hon var, men inbunden var hon och egenkär utan gräns. Sålunda hördes hon en gång yttra i foyern, där hon stod framför den stora trymån iförd en lysande dräkt och beundrande sig själf: »Jag tackar dig min Gud, för att du skapat ett sådant mästerverk!» Ett sådant)rttrande var naturligtvis nog för att väcka jubel bland en hop teaterfolk.

När Blenda X. någon gång lät sig lockas till att deltaga i samta.1 om sociala och etiska spörsmål, framstod hon alltid såsom en ifrig förfäkta-rinna af Björnsons »handskemoral» och fördömde i starka ordalag allt hvad karlar hette — de voro ej värda att lefva på jorden. Hon förklarade, att »inför henne stodo på piedestal, endast två män, som gjort något infaryxk på hennes fina kvinnosjäl — och det var Kristus och Karl XII» — ett yttrande som sedan blef ett bevingaclt ord inom den

tidens teatervärld. Lilla Blenda var för öfrigt] ej så litet egensinnig, och mellan henne och den barske, konstälskande och mycket fordrande regissören uppstodo ständiga strider, ty lilla Blenda hade svårt att lyda och foga sig.

Sålunda hände sig en gång att det var generalrepetition på en pjes, i hvilken fröken Blenda hade en liten roll, men hon behagade ej infinna sig. Regissören blef ursinnig och sände bud att hon genast skulle komma. Budet anlände i hennes hem och fann Blenda hvilande på en divan iklädd en hvit, elegant peignoir, samt med en stor docka på armen. Sedan budet framfört sitt ärende utbrast Blenda: »Säg den grofva, gemena karlen, att jag varit på bal och behöfver - hvila mig!» Budet öf-verbringade svaret ordagrannt och regissören utbrast i skratt: »Jo,

sådana skulle vi ha många vid teatern!»

Oaktadt all sin excentricitet och fåfänga var Blenda dock i det hela en bra flicka, som icke ville göra någon för när. Utan verklig talang som hon var, blef dock inom få år teatern henne odräglig och ju mer hon lade sin ungdom bakom sig, dess klarare insåg hon lönlösheten att fortsätta. Hennes skönhet var dock fortfarande den samma. Så begaf hon sig från Stockholm, och en vacker dag öfverraskades världen af ett meddelande att hon skänkt hand och hjärta åt en ung, framstående vetenskapsman. Det var således icke längre endast Kristus eller Karl XII, som intogo piedestalen i99

hennes beundran — den unge forskaren blef upptagen till tredje person i treenigheten. Hur kall hon än ansetts vara vet man ej annat än att äktenskapet blef lyckligt.

Men gåtan om hennes verkliga börd blef mig aldrig riktigt klar — och detsamma kan det också vara.En borgat-trio.

Är 1830 funnos i Stockholm tre unga köpmän, hvilka hvar och en på sitt vis väckte en viss uppmärksamhet bland hufvudstadens köpmanskår på grund af sitt originella väsende och sitt från mängden afvikande sätt att uppträda. De voro lärfts-kramhandlaren Carl Stenman, som hade sin bod vid Järntorgsgatan i staden, hattstofferaren Adam Söderheim, som hade sin lilla butik vid Stadssmedje-gatan, och Georg Dahlquist, som innehade en liten sidenkramhandel vid Drottninggatan, Dessa tre, som voro af vidt skild lynnesart, kommo dock utomordentligt väl öfverens, och de två senare behärskades omedvetet af den förstnämnde, Carl Stenman, hvilken otvifvelaktigt var i besittning af det sundaste förståndet och hade den lugnaste sansen.

Stenman var en liten pigg karl på några och trettio år, liten, men senfull, därtill vig som en apa, gladlynt och munter. Han »låg i» från morgon till kväll som en riktig arbetsmyra, sålde sin buldan, sitt lärft, sina oljedukar och sydväster, förstod sig väl på sina kunder och förtjänte pengar. Det har101

i alla tider varit bättre förtjänst att sälja billiga och nyttiga varor än silkesflor och sidentyg. Enkel och rättfram var Carl Stenman utan all fråga, och det kunde lätt hända att han var med ett språng utanför disken och klappade på en matros, som ej fick sjömansjackan att riktigt vara till lags, men sådana manér fäste kunderna sig icke vid, och såväl köparen och säljaren kommo väl öfverens till slut. Stenman lefde ett ytterst enkelt lif; han hade en enda bodbetjänt, som hette Janne, och denne hämtade från ett matställe principalens middag, hvilken intogs bakom en skärm på disken, och sedan fick Janne kvarlefvorna. Så enkelt gick det till den tiden bland de små krämarne! Men så gjorde de ej så ofta konkurs heller som i senare tider och samlade kapital för gamla dagar.

Carl Stenman tillhörde den tidens brandkår och hade städse utmärkt sig i denna egenskap. Ingen var så fort i kläderna vid första klämtning och i elden, som Stenman. Han hade räddat flera människolif, var medaljör och nrycket populär.

Adam Söderheim, hattstofferaren, var en liten knubbig och sprättig karl, med nobla fasoner och elegant sätt, som gärna lät ändelsen af sitt namn blifva hjelm i stället för helm och ogeneradt lät kalla sig »baron» af värdshusflickorna på Norra Brunn och Stallmästargården, där han gärna höll till. Han var en ganska tarflig köpman, som sålde till högsta pris utländskt kram, ungefär som Sörman nu för tiden, men utan att kunna bjuda på denna102

firmas gedigna varor. Söderheim hade blott en passion, den att i hast blifva rik — ett dåligt sätt — och att lika fort göra af med pengar. Han hyrde ridhäst och företog sina middagspromenader på sin »Rosinante», iklädd elegant ridfrack och hög grå filthatt, fastän Stenman, som var en spydig kritiker, påstod att Söderheim till häst närmast tog sig ut som »en smörklick på en varm potatis».

Söderheim var föga ansedd som köpman, därtill känd som stark smugglare och för öfrigt en öfverdådig sälle, hvilken älskade nöjen och kvinnor öfver allt i världen och fast trodde på sin lycka. »Gif mig Golkondas skatter, och jag skall bli kung på en förtjusande ö i Söderhafvet och g'öra dig till drottning, lilla söta Fiken, och där skall du få äta bara fikon, förtjuserska», sade han åt sin utvalda flicka på Stallmästargården och tömde sitt champagneglas.

Den tredje i trion var en ståtlig ung man med reslig växt och bärande ett verkligt Antoniushufvud på sina axlar. I de mörka ögonen brann en förtärande eld, och kring munnen lekte ett olympiskt löje. Det var Georg Dahlquist på Drottninggatan, efter hvilken alla damer sprungo, ty han var så »gudomlig» att handla af, och så »billig» han var, billigare än alla andra, och så deklamerade han och skref vers alldeles gratis. Det var den »bäste siden-kramhandlaren i Stockholm», sade damerna, men de andra köpmännen sade, »att det v air den största galning som gick i skor, och f-n toge väl honomio3

en vacker dag — och väl bekommet!» Säkert var att Dahlquist hvarken för sig själf eller andra var skapad till köpman; hans håg var riktad på helt andra mål. Han lefde i drömmarnes värld och sväfvade högt öfver hvardagslifvets prosa.

Huru nu dessa tre unga köpmän af så olika skaplynne kunde komma tillsammans är svårt att säga, men ett faktum är att de nästan hvarje afton, efter bodarnes stängning, träffades och togo sitt lilla glas tillsammans, vanligen på gamla Kastenhofskällaren vid Gustaf Adolfs torg, där numera hotell Rydberg ligger. Söderheim och Dalhquist voro först på platsen och sågo sin vän lille Stenman komma springande öfver Norrbro, iklädd sin gula kavaj med de stora fickorna. Snart sutto de tre vännerna tillsammans pokulerande, och Stenmans muntra och skarpa kritik flödade ut öfver de två lättsinniga kollegerna, hvilka i det snabba replikskiftet stodo sig mycket slätt.

»Nå, SöderAjelm-», skämtade Stenman. »När blir den stora dagen då du inskrifver dig på riddarhuset — man ser ju riktigt det blå- blodet pulsera i dina ådror. Du har allt misstagit dig om din kallelse — du skulle ha blifvit diplomat eller minister — men inte finanswAmster, ty det duger du inte till, min gosse! Det blefve statsbankrutt i rappet. Ar det sant att du fick tre utslag på dig i förrgår?»

»Det kan nog hända, men det bryr jag mig föga om! Ni skall se att när min dans är slut här, jag dyker upp i en ståtlig menuett på ett främmande104

dansgolf med själfva lyckans huldgudinna. Jag är ej född att lefva ett snäcklif i detta trånga, futtiga land — jag vill ut i världen, vinna en infattning, som anstår mig, och jag tänker inte för alltid framsläpa ett uselt krämarlif som du, bror Stenman.»

»Ja, kära Söderheim, vi små stackare, vi små-krämare få ej flyga så högt — vi få skrapa hop småslantarna och äta vår billiga mat bakom vår disk och vara glada åt att kunna göra hvar man rätt. Det är mycket tarfligt alltsammans, det förstås — men kanhända man då, när man blir gammal har en slant öfver och tak öfver hufvudet. Ser ni, pengar är dock det första här i världen. Guld är lycka, anseende, makt — det är allt, det är kanhända sorgligt, men det är så.»

Med flammande blick och graflik stämma deklamerade Dahlquist: »Ej mer än så gör svart till hvitt, fult fagert, dum klok, feg tapper, lågsint ädel! Det guldet är som bräcker kvinnodygd och fläckar Hymens rena bädd! Du usla guld, jag hatar dig!»

»Kära Georg, du är ett stort barn. Öfverge din aln och följ din ofta uttalade längtan. Köpman blir du aldrig, men måhända du kan bli en hjälplig skådespelare.»

»Sa' du hjälplig, usla krämarsjäl? Jag" skall bli en Garrick, en ny Ludvig Devrient, och furstar och konungar skola vara min parkett! Du anar ej hvad som jag har inom detta breda bröst och hvad som flammar under detta gudaborna hvalf!» och Dahlquist pekade på sin majestätiska panna.i°5

De tre köpmännen tömde sina glas och rekvirerade en ny uppsättning.

Den elegante och lättsinnige Söderheim slog snart »vantarna i bordet», men äfventyrshysten som han var förlorade han icke modet. Han gaf sig ut till Nya världen, var ömsom Cowboy, arbetare hos nybyggare, pälsjägare i västern, guldsökare, hästbytare och sjåare, det gick upp och ner för honom. Men han var vid godt mod, trots alla motigheter. Golkondas skatter vann han dock aldrig. Slutligen i slutet af 50-talet lyckades han komma åter till fäderneslandet som en åldrig, bruten man. Han hade då nästan glömt sitt modersmål och föreföll

halft som en utländing. Genom den högt aktade Stenmans försorg blef han till sist intagen, tack vare sitt gamla borgarbref, på Borgerskapets gubbhus, och här fick den en gång så lefnadsglade Adam Söderheim i frid sluta sitt växlingsrika lif i det af honom så föraktade fäderneslandet.

Hur det gick Dahlquist, det känna alla. Han blef — Georg Dahlquist, den store, himlastormande, tragiske skådespelaren, som hänförde sin tids publik med sina storslagna skapelser, kom dess hjärtan att klappa varmare och dess ögon att tåras. Rik på glöd och känsla, men icke på guld förblef Dahlquist alltid. Hans hela lif var en glänsande chimär. Han inbillade sig ständigt att han var lycklig och — därför var han det äfven. Och bautastenen på hans graf på Nya kyrkogården vittnar om att hansioG

minne lefver och skall länge lefva i den dramatiska konstens annaler.

Carl Stenman åter fortsatte sitt sträfsamma lif bakom sin disk under många årtionden, var ständigt samma muntergök långt in i ålderdomen och lika rörlig. Han samlade en liten förmögenhet på sin handel, köpte på äldre dagaj en malmgård, n:r 10 Norrtullsgatan, där nu Nya barnhuset ligger, och i den därtill hörande trädgården njöt han sin ro efter sitt sträfsamma arbete. Kry och rask till det sista lefde han lycklig och allmänt aktad ända till sina nittio år.Två skådespdaroriginal.

I min blonda ungdom lärde jag känna två original från förgångna dagars landsortsteater, från en tid, då pretentionerna ännu voro små och det fordrades en rik fantasi hos publiken för att med den tidens enkla hjälpmedel trolla fram den stora passionens storm. Om skådespelarne vilja vi icke tala. De hafva i grunden i alla tider varit sig tämligen lika: hvar och en har trott sig vara en Carl Moor, blott han fått ett rödt skynke öfver ryggen, en tuppfjäder i hatten och en gammal ryttarpistol utan hane i bältet. Fantasi måste en skådespelare ha och kunna, se världen på ett särskildt vis, annars barkar det på tok.

Gubbarne Sjö och Lind voro båda en kvariefva från Sjövalls och hofsekter Berggrens dagar, då det ännu fanns »hög och sann konstnärlig anda» isynnerhet i Sveriges mindre städer. De voro ett par lustiga gengångare från förflutna tider, och fastän de varit anställda vid olika teatrar, hade båda gubbarna slagit sig ihop på gamla dagar och bodde tillsammans i ett litet rum på Söder. Som de tycktes ha varit ett par ekonomiskt förståndiga män,io8

ledo de just ingen egentlig brist, så mycket mindre som deras behof voro ytterst små.

Jag kom som ung i beröring med de båda originalen och besökte stundom de gamla aktörerna och fick dem att öppna på sina rikt försedda minneslådor. Gubben Sjö, den äldste af dem, var mer än 75 år, hade varit, som han själf påstod, en ypperlig karaktärskådespelare och père noble, då däremot Lind i unga dar varit förste älskare och hjälteframställare inom den tragiska reportoaren. Det behöfdes fantasi att, när man såg den 70-årige Lind med den magra spinkiga gestalten på ett par spindelben och fötterna beklädda med ett par gamla tofflor med urblekta guldbroderier, tro sig se en f. d. Romeo, eller att den gamle Sjö med sin stora näsa, som visserligen något påminde om Knut Almlöf, och de små plirande grisögonen, med fördel skulle ha framställt en bankir af den fina engelska skolan. Båda gubbarna buro på sina kala hjässor sina uttjänta teaterperuker, ibland svarta, ibland röda, för ombytes skull äfven någon gång en pudrad peruk från rococons tidehvarf. För öfrigt voro de i hemmet vanligen iklädda urmodiga blå frackar med blanka knappar ur deras gamla teatergarderob.

När jag ibland besökte gubbarne, råkade de i formlig extas. Jag var ung, en ofördärfvad konstens adept, och med mig kunde de oförfäradt få tala om sina egna triumfer och konstens nuvarande förfall. Och jag njöt af att höra på dessa gubbar, som voro barn på nytt, men likväl så entusiastiskaiog

och lefvande, så uppgående i en chimère. Gamle Lind, tragikern, berättade sålunda hur han i Uddevalla spelat Gustaf Vasa med den effekt, att stadens unga damer afsände en deputation, med postmästarens dotter i spetsen, för att bekransa honom med lager. »Har något sådant händt på k. teatern? Nej, där slänga de in en krans på scenen — helt nonchalant! Stockholmarne ha ingen glöd och fantasi — nej, tacka vill jag landsortsborna! En gång, när jag reste ensam till Lund för att hos Färnström där uppträda som Carl Moor, hade jag en skånsk bonddräng som skjutsade mig. För att fördrifva tiden deklamerade jag en monolog så naturligt och härligt, att bonddrängen högg mig om armarna, band dem med grimskaftet och oaktadt alla mina protester körde mig till

hospitalet, där han förklarade att den »resande» blifvit komplett galen på vägen och att han för allmänna säkerheten måst binda mig. Jag blef naturligtvis snart fri, fastän doktorn tog mig för en galning i början, och när jag sedan uppträdde, höllo studenterna på att storma teatern. Ryktet hade spridt sig och jag var dagens hjälte! Har något sådant händt er Swartz eller unge Elmlund? Nej — icke så vidt jag vet!» Gamle Lind såg ut som en triumfator och mätte golfvet med stora steg.

Men nu kände sig Sjö otålig. Han hade vid flere tillfällen sökt att tala, utan att lyckas få »en syl i vädret» en gång. Nu högg han in med fart.110

»Mina skönaste triumfer liar jag firat i Finland. Jag har uppträdt i Vasa, i Lovisa, i Viborg och i Kuopio, jag spelade Bollingbroke i 'Ett glas vatten' i Åbo på en vind i trettio graders köld med sådan glöd, att stadens tidningar skref att 'om Almlöf i Stockholm sett en sådan Bolingbroke, skulle han aldrig mer vilja spela den rollen — ty han skulle alltid sett Sjö framför sitt inre öga/ Ja, se finnarne, det är en konstförstående publik, det! Det är ett nöje att uppträda för en så varmhjärtad och tacksam publik. Jag minns i Borgå — det var dock i mina sista glansdagar — för en femton år sedan. Jag spelade Fromont i »Fregattkaptenen» och föreställningen gafs som min recett. Jag hade hastigt läst in rollen och därför hände mig den malheuren, att på grund af surret på scenen, stormen på hafvet, den illusoriskt framställda sjögången jag totalt glömde bort replikerna, utom den jag hade till Opportune, min hustru i pjäsen, den kom jag ihåg: 'Hulda maka, tänk på mig när det blåser!' Den upprepade jag — presence d'esprit! Hva! Jag gjorde succés i 'Fregattkaptenen', blef inropad och hyllad, — men midt under triumfen kände jag ett bedöfvande slag i hufvudet, så jag föll och tappade hatten. Det var en påse, som man slungat i hufvudet på mig. I påsen lågo 200 blanka silfvermark, med påskrift: 'hjälp till hemresan, nye Hjortsberg!' Se, så belönas den sanna konsten i det ädla Finland!»

»Dessa framgångar äggade mig» — fortsatteIII

den gamle aktören — »min ifver att vinna ära sporrade mig, och efter noga begrundande beslöt jag mig för att slå ett stort slag. Mina triumfer och framgångar i landsorten och i gamla systerlandet voro mig icke nog, jag ville också förvärfva mig en lager i Sveriges hufvudstad, på den kungliga scenen. När jag därför anlände till Stockholm, beslöt jag mig för att uppvakta chefen för kunglig majestäts teatrar och hofkapell, friherre Eugen v. Stedingk. Ord och handling har alltid varit ett hos gamle Sjö. Jag iförde mig min allra bästa blå frack, mina åtsittande ljusgrå pantalonger, därtill anlade jag min hvita lockperuk, friserad à la Titus, så att jag på min ära såg ut som en sannskyldig markis!

Nå, jag inträdde i antichambren, som låg utanför kanslirummen. Där var mycket teaterfolk, hvilka nyfiket betraktade mig och hviskande gjorde sina anmärkningar. Slutligen blef jag anmäld och trädde in för högste chefen. Bakom mig hörde jag ett elakt fnitter af de där unga människorna — ungt teaterfolk har i alla tider varit sig likt.

Friherre Stedingk satt i sin stol, men när han såg mig, reste han sig ögonblickligen och stod rak och charmant framför mig som en sannskyldig hofman. Jag bugade mig ceremoniöst som det anstod min ålder och mitt stånd. 'Ers excellens,' sade jag — jag begagnade med flit den titel, som i forna dagar tillkom en kunglig teaterchef. Ers excellens! Mitt icke alldeles okända namn är Sjö, karaktär-112

skådespelare och premieraktör vid nu senast Färn-strömska sällskapet'.»

»Sjö?» — friherren behagade le på det älskvärdaste — »Sjö? Namnet är mig väl bekant — jag har ofta sett det i landsortspressen ...»

»Om ers excellens behagar se,» sade jag, i det jag drog fram ett par tidningsnummer, i hvilka jag särskildt strukit för hvad som sades om mig i 'Ett glas vatten' — så har jag här ...»

»Det skall bli mig ett sant nöje . . . sedan!» svarade han och lade tidningarna på sitt skrifbord. »Men var så god och sitt ned och säg mig i hvad för öfrigt jag kan stå till tjänst?»

»Jo, ers excellens, jag kommer för att anmäla mitt gästspel på k. teatern. Jag har fattat det beslutet att öfvergifva

landsorten och hädanefter ägna mina krafter åt den kungliga scenen — jag erbjuder mig, med ers excellens tillåtelse, att uppträda såsom Drakenhjelm i Topelii 'Efter femtio år'.»

Den ädle friherren betraktade mig med oförställd beundran, i det han mätte min figur från hjässan och till fot. »Det är stor- skada, men vi ha olyckligtvis ej den pjesen på repertoaren.»

»Gör ingenting, ers excellens, jag öfvar in den på åtta dar. Jag har själf haft den äran att läsa upp pjesen för Topelius och han sa' att han erfor en riktig njutning af att få höra sina tankar få form i en konstnärs mun.»

Nu kom, oombedd, sekreteraren Daniel Hwasser, en liten, tjock, oförskämd burk, in och slog sig"3

ogeneradt ned. Frilierren presenterade oss och sa' hvad det var fråga om. Hwasser tycktes få mycket roligt — hvaråt det vet han bäst själf.

»Ja,» sade han, »Pierre Deland, som för några år sedan på Djurgårdsteatern spelade rollen, kunde väl behöfva finna sin öfverman, men har herr Sjö tänkt på prologen, där Drakenhjelm skall vara ung? Vid herr Sjös aktnings bjudande ålder ...»

»Min ålder?» — och jag gjorde en piruett, lätt och graciöst — »jag är ännu i min själ tjugo år — och för konstnären fins inga ledsamheter — eller omöjligheter!»

»Sjukbud ifrån herr Olle Strandberg,» anmälde kanslivaktmästaren. »Han kan icke uppträda i afton.»

Nu blef det uppståndelse. Friherre Stedingk yttrade: »Beklagar, herr Sjö, att teatern för närvarande icke kan reflektera på edert ärade anbud. Ni hör att viktiga saker fordra min omsorg.»

Jag steg upp, bugade mig stelt för chefen, utan att ägna en blick åt den lille obetydlige herrn bredvid och aflägsnade mig.

Jag var förbittrad. Det var, som vanligt, de förbaskade teaterintrigerna som drefvo sitt spel. Den där odräglige Hwasser skulle naturligtvis fram och hjälpa sina vänner, Almlöf och Dahlquist, och hålla dem ryggen fri. Hur skall det gå med den sanna konsten på sådant vis? En sådan teater går sin undergång till mötes. Det var mitt sista försök, jag drog mig för alltid tillbaka med mitt

Gömda Blad, gH4

djupa förakt och lefver endast för mina lysande minnen.»

Lind hade under det gamle Sjö orerade ryckt på axlarna och hånlett. Nu utbrast han förargad: »Du har alltid varit en gammal narr, som trott dig duga till allt, fast du bara varit en gammal egenkär komediant. Men ser du, en tragiker är sig själf nog och ser med stolt förakt ned på den i stoftet krälande hopen.»

Så började de båda gubbarna gräla, hvilket ofta hände, men blefvo dock snart försonade igen i den förvissningen att de båda voro martyrer för sin konst.

Båda dogo inom ett par år, den ene kunde ej öfverlefva den andre. Med Sjö och Lind, de båda lustiga originalen, försvunno också, kan man säga, de sista kvarlefvorna af den gamla landsortsteatern.När »Gastaf Vasa» uppfördes.

Det var under den utmärkte och energiske Eduard Stjernströms tid, då han innehade den då s. k. Nya teatern, nu mera Svenska teatern, å Blasieholmen. Den för våra förhållanden den tiden stora affären hade börjat år 1875, men trots ledarens skicklighet och de många goda förmågor, han lyckats samla kring sig, syntes lyckan ej gynna företaget med ekonomisk framgång. Publiken strejkade och huru goda pjäser man än gaf, så stod likväl teatersalongen så godt som obesatt, det värsta som kan hända en teater.

Publiken den tiden var också ganska egen till sin smak. Det var under operettens gyllne glansdagar, då Offenbach, Suppé och andra det lekande, frivola skämtets barn voro herrar på täppan, och den stora massan följde med i yran, utan att rådfråga sans och god smak. Följden var att där den glada operetten gafs, där var fullt hus kväll efter kväll, under det en teater, som sökte gifva goda, allvarliga stycken, hvilka kunde uppfostra och

bilda allmänheten, fick, som man säger, »suga på ramarna». Sådana dekadanstider förekomma allt som oftast, och det är ej lönt att söka streta emot. De116

gå lyckligtvis öfver af sig själfva, endast de få ha sin tid, och väl är det.

Men för en teater, som skall lefva på sina inkomster och likväl hålla konstens fana högt, blir det ett svårt problem att lösa. Nära två år hade nu gått och vi närmade oss slutet af 1876, men trots att Stjernström hade offrat icke ringa af sin egen förmögenhet för att ej hela teatern skulle ramla, så syntes ingen ljusning. Den lille trinde och liflige direktören rasade af helig vrede. »Här ger jag dessa lumpna träskallar dag efter dag det finaste och noblaste, som finns i världslitteraturen, jag ger dem Scribe, George Sand, Hertz, Björnstjerne Björnson, Ibsen — mina artister spela så att jag själf sitter och gråter åt det och Dramatiska teaterns sujetter bli gröngula af afundsjuka, men den stora populacen den springer fortfarande för att se på »cancan» och höra »tsing la la»! Det är så man kan bli galen! Finns det då intet hjärta i bröstet hos detta folk? Finns det då ingen Känsla, som kan skaka upp denna ungdom ur sin försof fning?!»

Då hördes en djup, klangfull stämma ur högen af artister som sade:

»Gif dem Kotzebues »Gustaf Vasa» till julpjäs — så vakna de nog.»

Det var gamle Mauritz Pousette som talade.

Stjernström tog sig en funderare, gående fram och tillbaka på scenen med händerna på ryggen.

Bäst det var stannade han.ii7

»Ja, ta mig tusan tror jag inte herrn har rätt. Stycket är visserligen gammalmodigt — men det finns eld och klang i det — och färg och lif — det talar till känslan och kan väcka hänförelse. Men tiden är kort — dock, jag är säker att ni" alla stå mig bi!»

Och nu började arbetet, forceradt som alltid den tiden, då man måste ha ett nytt program i veckan. Men man var ung och entusiastisk och ägde godt minne och arbetskraft. Jag fick mig anförtrodd Gustaf Vasas roll, och som den är en väldig lunta på några och tjugo ark, så fick nätterna sättas till. Vi hade endast åtta dagar på oss, men gick gjorde det. Och under tiden arbetades det »värre» på kostymverkstad och på målareatelier.

En sak, som vi alla fruktade, var att Stjernström enligt sin gamla vana skulle vara för sparsam i uppsättningsväg och därigenom förstöra utgången af det hela. Och denna fruktan var icke så ogrundad. Direktören tillhörde den gamla skolan, som afskydde all onödig grannlåt och hatade glitter och guld. Icke därför att sådant just förekommer i ifrågavarande stycke, hvilket endast har att framvisa det urgamla, dalfolkets enkla dräkter, men äfven i dessa företogs en sparsamhet som blef litet löjlig. Vadmalsrockar gjordes af Säckväf och de höga filthattarne af måladt papp, hvilket tog sig ut som på en ambulatorisk teater i början af förflutna århundradet.n8

Ett par episoder från dessa minnesrika repetitioner äro så glada, att jag vill berätta dem.

Den utmärkte komikern Fredrik Deland skulle spela den gamle masen, Sven Elfson i Isala, som kör Gustaf i hölasset under hans flykt. Lasset skulle naturligtvis vara förspändt med en häst, och en sådan hade Stjernström också hyrt af en åkare i staden. Men för att få hästen upp på scenen, måste han befordras upp från maskineriet på en fallucka, och det hade sin risk, enär hästen var ganska orolig. Åkaren fordrade därför af Stjernström en skriftlig förbindelse på f}rrahundra kronor, om hästen skadades. Stjernström blef rasande och bad åkaren draga för f-n i våld och förklarade »att han skulle göra en häst självf». Och därvid blef det. Maskinmästaren, den jovialiske gubben Svensson, fick i uppdrag att åstadkomma »en grålle» och med. vanlig energi grep denne sig an och skapade på ett par dagar ett hästbeläte, som väl världen och teaterpubliken aldrig sett maken till.

Nå, ändtligen var gamle Kotzebues stora hjältedrama färdigt, och den 17 december 1876 gick det för första gången öfver N)ra teaterns tiljor. Om det nu var julen som stundade eller om publikens smakriktning ändrat sig, eller om det var endast nyfikenhet att se ett föråldradt stycke från våra morföräldrars tid, eller kanske en viss fosterlandskänsla för stora glänsande minnen — allt nog, hvad som icke händt på en hel speltermin, det

inträffade nu, nämligen att det blef utsåldt hus. Det var alldeles

Siig

svart i salongen, en syn som alltid gläder en teaterdirektörs hjärta och äfven en skådespelares. Det var till största delen en ungdomlig och entusiastisk publik, som denna afton lyssnade till den stolta, om också kanske naivt hopkomna hjältesagan, och jublet rungade hela kvällen i den stora salongen. Den aftonen och flere andra en längre tid framåt drog den lätta operetten det kortaste strået. Det fosterländska skådespelet hade för en tid i grund slagit herrar Offenbach, Suppé och konsorter.

Af den stora personal, som uppträdde i Gustaf Vasa, återstår nu efter några och trettio år endast några få. Döden har äfven här gjort en rik skörd. Af de kvarlefvande vill jag nämna Olga Björkegren, numera fru Fåhraeus, fröken Hilda Klefberg, fru Littmark och hr August Palme, samt slutligen Gustaf Vasa själf, den som här nedskrifver dessa minnesrader från en förgången tid.

Men vi vilja återgå till den betydelsefulla aftonen och dess många missöden och äfventyr.

Det första som hände var med den välsignade hästen, Stjernströms och Svenssons snillrika skapelse, som Fredrik Deland skulle köra. Hästens ben rördes med snören, hvilka körsvennen skulle jämte tömmarna hålla i handen, hvilket naturligtvis icke föll sig lätt. Deland ryckte i sina tåtar och — svor. Hästen spärrade ut med benen och slutligen vek den sig på midten och därpå gjorde den en ny kraftansträngning, stegrade sig och hängde sig slutligen upp med frambenen i en snöig gran. Den120

stackars Deland svor och skrattade — publiken skrattade också och applåderade åbäket, hvilket slutligen halades ut från scenen af sin pappa, den gamle maskinmästaren. När den sorglustiga scenen var till ända, kommo Stjernström och gamle Fredrik Deland i lufven på hvarandra, och den senare utbrast argt: »Din fördömde gamle hästskojare! Är det meningen att göra mig till ett spektakel för människor och tidningar?!» Stjernström måste smälta förtreten och ångrade nog sin sparsamhet med hästen.

Så kommo vi ändtligen till Mora utan vidare äfventyr. Där skulle nu Gustaf hålla sitt beryktade tal till dalkarlarne och uppmuntra dem till frihetsstriden. Det tal, han där höll, upptog i rollen icke mindre än sexton sidor skrifstil, och jag, Gustaf, kände mig något »bange» för den långa läxan. Jag hade därför vidtalat en kamrat att placera sig vid »kullens» fot och med rollen osedd sufflera mig. Talet gick tämligen bra, men sufflören satte hela inrättningen, på hvilken jag stod, i en skakning, så att jag knappt kunde stå på benen. Nå, ändtligen var det lidandet slut.

Till sist i femte akten, då Gustaf Vasa, fosterlandets befriare, inträder till sin moder Cecilia af Eka för att undfå hennes välsignelse. Han är mycket grannt klädd i gyllne rustning från topp till tå och ödmjukt böjer han knä inför modern — men när han skall stå upp igen — så är det kaf omöjligt. Det ena benets skena har hakat upp sig i den andra, och den ädle folkbefriaren har ej annat121

att göra än att, stödd på moderns arm, hoppa på ett ben ut från scenen!

Ja, sådana missöden kunna hända den allvarsammaste skådespelare i världen, när olyckan är framme, och då är det väl, om ej han, och åskådarne förlora kontenansen.

Därmed voro dock olycksfallen till ända. Pjäsen hade i det stora hela gjort tycka, och den gick för goda hus långt in på det följande året.

Men efter nära trettio år ler jag vid minnet åt många scener i »Gustaf Vasa» och isynnerhet åt gubben Deland och hans omöjliga papphäst.T\?å operasångares tragiska siat.

Många af mina läsare och läsarinnor minnas säkert ännu de njutningsrika stunderna inom den gamla operans nu rifna murar, och man må säga hvad man vill om den nya konsten i det moderna sångtemplet vid Gustaf Adolfs torg, visst är dock att sympatierna hänga, fast vid det gamla från Gustaf den tredjes dagar. Det fanns odisputabel! mera konstkärlek och entusiasm hos forna tiders såväl konstnärer som publik än nu för tiden. Nu är dagens äflan

en helt annan, nu tänker man blott på förvärfvet, nyttan, och konstens utöfvare se i första rummet på hur mycket deras prestationer inbringa, liksom publiken endast betraktar operasalongen som en ytlig nöjesloka,!, där man söker ett ögonblicks förströelse efter dagens prosaiska släp och slit. Någon verklig poesi och själsnjutning hvarken- finner eller söker man inom teatermurarna.

Förr — ja, för ej mer än trettio år sedan var det dock annorlunda, det var då ett helt annat släkte, som uppträdde såväl på scenen som på andra sidan ridån. Där fanns kärlek, glöd och uppoffring bland sångare och skådespelare och hos123

publiken fanns sann beundran och tacksamhetskänsla. Det var också, kan man säga, det sista återskimret af den svenska operans glansperiod. Den sjönk i ett smältande, vemodigt skönt ackord med namnen Louise Michaeli, Fredrika Stenhammar, Oskar Arnoldson, Anders Willman och Gustaf Sandström och ännu flere härliga stämmor, af hvilka nu blott minnet återklingar som ett ljuft eko.

Sångens barn voro den tiden också för det mesta glada och sorglösa — åtminstone visade de sällan att smärtans mask gnagde vid hjärteroten. De togo lifvet gladt, och morgondagen bekymrade dem föga, de älskade sin konst och de triumfer och rosor, den bringade dem, och en molnhöljd, sorg-tyngd panna syntes sällan i deras glada led.

Jo, det fanns verkligen en, som sällan log, som ensam och dyster vandrade sin väg fram midt bland glädjens och sorglöshetens barn — och det var mannen med den härliga, mjuka stämman — det var Gustaf Sandström.

Sandström hade alltid inom teatern ansetts som en underlig figur. Efter att ha tagit sin studentexamen ungefär samtidigt med sin ett par år äldre broder Israel, den sedermera så välbekante kompositören, skrefvo båda bröderna in sig i verken, men efter kort tid öfvergåfvo båda ämbetsmannabanan och ägnade sig åt sången och teatern. Efter124

att några år lia varit anställd vid Oskar Anderssons sällskap, vann Gustaf Sandström engagement vid operan, där han snart framstod som en af dess bästa talanger. Sålunda utförde han med anmärkningsvärd framgång Vilhelm Tell, Carl den femte i »Hernani», Luna i »Trubaduren», Nelusko i »Afrikanskan» och en hel mängd andra roller i den seriösa operan. Hans undersköna bariton, som ägde på en gång orgelns mäktiga kraft och violoncellens smältande välljud, hänförde publiken och vann alla musikälskares beundran.

Men trots framgångarne tilltog sångarens hy-pokondri år från år. Intet kunde förströ honom, och inom kamratkretsen skyddes han till följd af sina skarpa sarkasmer och sin hvassa tunga. Han föreföll bitter, cynisk, människofientlig, med få ord elak, och därför undvek man honom helst.

Det var en afton på eftersommaren 1879. Sommarferierna voro nj¾s slutade och spelterminen åter börjad. Som vanligt gaf man gamla saker, innan man hunnit få något nytt färdigt. Denna afton uppfördes på operan »Traviata» af Verdi, i hvilken Sandström spelade den gamle faderns roll. Dyster som alltid inträdde sångaren i sin klädloge och satte att grimera sig, medan, hans mångåriga biträde gubben Holmström iförde honom hans praktfulla dräkt. Sandström sjöng denna afton härligare än någonsin, och han inlade i tonerna all lifvets smärta och sorg", det lät som en klagan, som en bön; det var himmelska toner som lockade tårar!25

ur allas ögon, till och med de medvérkandès. Applåder och framropningar belönade sångaren, och så var den kvällen slut. Så tog Sandström godnatt af gamle Holmström, i hvars hand han tryckte en femma — »därför att allt gick så bra i kväll» — hvarpå han aflägsnade sig. Han gick dock icke direkt hem, man sporde sedan att han troligen företagit en lång promenad i den stilla, vackra septem-bernatten, ty först efter midnatt hade han återvändt till sitt hem i Drottninggatan n:r 11 o, det så kallade »Spökslottet». Då hade han satt sig till pianot och sjungit den ena stora arian efter den andra, härliga smäktande toner, till hvilka grannarna med förtjusning lyssnade, trots att de ej fingo en blund i ögonen. Sången fortfor till dagningen, då den upphörde, och en kort stund efter hördes — ett skarpt skott dåna genom huset. Man rusade till, och när man brutit upp dörren till rummet, fann man sångarens blodiga lik liggande nedanför pianot. Han hade skjutit sig i munnen.

Stor blef uppståndelsen såväl inom teatervärlden som bland allmänheten öfver detta uppseendeväckande själfmord. Man frågade sig »hvarför», men fick intet svar. Sandström befann sig i goda ekonomiska

omständigheter, lefde ogift och var allmänt aktad både som människa och kamrat. Allt förblef en olöst gåta. Den enda lösningen var att han led af denna ohyggliga andliga sjukdom, som kallas hypokondri eller »lifsieda», hvilken stundom hindrar människan att härda ut med det korta jord-I2Ö

lifvets kraf och tvingar henne att söka ljuset och lyckan bakom det okändas ,förlåt.

Sandströms begrafning försiggick »i tysthet» på Nya kyrkogården, under tillopp af en stor folksamling. Sedan prästen enligt lag vigt stoftet vid jorden, framträdde brodern, Israel Sandström, till grafvens rand och höll en gripande afskedshälsning, afslutande den med orden: -»Dömen icke så värden I icke dömde, ty Gud är kärleken, som vet och förlåter allt!»

Intet öga var torrt och kransar i mängd och hvita rosor täckte den lefnadströtte sångarens grafkulle.

Men en, som icke tog lifvet dystert och tungt utan var en af de gladaste och muntraste, det var operans primo amoroso tenorsångaren Oskar Arnoldson. Älskvärd och spirituell lät han skämtet spela och i de vackra bruna ögonen lekte ständigt tjufpojken. Liksom den dystre Sandström hade han studerat, för att sedan ägna sig åt statens tjänst, men sånggudinnorna lockade förföriskt och snart finna vi honom på de bräckliga tiljorna, först vid en mindre teater och sedan vid k. operan, hvars förnämsta prydnad inom tenorfacket han var hela 1860- och 70-talet. Lika hänförande i den stora operan som i den komiska, god sångare och skådespelare, vann han publiken med storm. Det händeI27

dock Arnoldson en malheur i början af 6o-talet; han höll på att helt och hållet förlora sin vackra röst, men han förlorade ingalunda därför modet, han följde läkarnes råd och spelade »den stumma» under ett helt år. Under tiden gick han in i tullverket för att kunna försörja hustru och barn. Kuren hjälpte, sångaren kunde åter uppträda och stämman klingade om möjligt ännu skönare än förut. Hans lif var, kan man säga, en dans på rosor och intet moln skymde än hans tyckas klara himmel. Hans Almaviva, hans Raoul och Romeo, hans Ma-saniello, Robert af Normandi, Fra Diavolo, Vasco di Garna och oändligt många fler prestationer hälsades med jubel af publiken, hvars förklarade gunstling sångaren var.

Men äfven på Oskar Arnoldson lurade sorgen och sjukdomen gnagde sakta och omärkligt på det friska, blomstrande trädet. En och annan gång skymtade de fram och störde glädjens jubel. Mot slutet af 187g började han lida af kronisk magkatarr, en åkomma, som i hög grad fördystrade hans lynne, så mycket mer som sjukdomen inverkade på sångarens hörsel, detta känsliga organ för musikens tjänare. Energisk som Arnoldson var gjorde han allt för att i tid hafva det onda och läkarne förordade en genomgående brunnskur i Karlsbad. Mån om och innerligt fästad vid sin familj ville sångaren först af allt betrygga sina käras framtid och anhöll därför hos teaterdirektionen att få lifstidsengagement, men fick till svar ett128

bleklagdt: »Nej, åtminstone icke under närvarande förhållanden.»

Sista gången jag hörde den älsklige sångaren var på våren 1881, då han upgträdde i »Afrikanskan» som Vasco di Garna. Man öfverraskades då af att Oskar Arnoldson för första gången sjöng falskt. Han hörde ej längre så bra som förr. Strax därefter reste han till Karlsbad.

Emellertid hade Arnoldson dessförinnan skriftligen vändt sig till konung Oskar med begäran om lifstidsengagement, äfven med nedsatt lön. Konungen, nyss tillfrisknad från en svår lungkatarr och just i färd med att företaga en rekreationsresa till södra Frankrike, lade brefvet i sin portfölj för att ordna sångarens affär vid lämpligt tillfälle. Båda reste, men svaret till Arnoldson dröjde. Sångaren gick hvarje dag till postkontoret och frågade efter bref, men intet kom och allt mer fördystrades hans sinne, allt mer misströstade han om sin familjs framtid. Konungen var ju hans vän, själf en »tonkonstens beskyddare» — hade han nu också glömt honom? Man förstår så väl den sjukes och lidandes tankar och grubbel. Hoppet var ute för honom — i inbillningen. Intet kontrakt ens för kommande år uppgjordt med teatern. . . Och så kom katastrofen, han riktade pistolen mot tinningen och släckte ut sitt lysande, triumfrika sån gar lif i ett ögonblick af förtviflan. Detta skedde den 8 juli 1881.

Telegrammet, som meddelade den sorgliga nyheten, väckte öfver allt häpnad och djup sorg. Den129

ömsinte monarken lär ha brustit i bitter gråt, när han fick underrättelsen. Han hade tänkt sig att affären kunnat ordnas vid hans hemkomst.

Oskar Arnoldson var ej mer. Den glade, liflige och själfulle, af alla älskade sångaren hade gått bort midt i högsommarens glans och hans stoft gömdes i den främmande jorden. Minnesgoda vänner ha rest en vård på hans graf, som ofta är prydd med friska kransar, hvilka vittna om att sångarens minne lefver.

Den stora publiken, som ler och applåderar, tänker litet på all den sorg, som ofta döljer sig under konstnärens glada yta.

Gömda Blad.Ett minne af Ragast Blanche.

Redan som fjortonårig pojke hade jag haft den lyckan att på ganska nära håll få se och beundra den populäre skriftställaren August Blanche. Det var år 1862. Jag var då skol- och knäkamrat med den celebra skådespelerskan fru Zelma Hedins son i hennes första gifte, och under vår gemensamma ferietid var jag som »barn i huset» i det glada och gästfria Hedinska hemmet.

Där brukades, såsom i burgna hem den tiden var ganska vanligt, att anordna så kallade mottagningsaftnar en viss dag i veckan, då närmare umgängesvänner mottogos och visste att de kunde infinna sig och blifva hjärtligt välkomnade utan föregående bjudning. Det var ett godt bruk, som jag dock fruktar nu hör till det, som varit.

Hos Zelma Hedin voro mottagningsaftnarna förlagda till lördagarna, enär det den tiden sällan spelades på k. teatern den dagen och alltså hennes egentliga umgängeskrets då var ledig.

Fru Zelma Hedin och hennes man, revisor Henrik Hedin, bodde den tiden i huset n:r 8 Hamngatan, i våningen en trappa upp med utsigt öfveri3i

Norrmalmstorg och Berzelii park. Nu för tiden reser sig på samma plats ett modernt storstadspalats, i hvilket bl. a. »Restaurant Metropol» och ett bankkontor äro inhysta.

Den krets, som samlades i det Hedinska hemmet den tiden, var en verklig elitkår af hvad Stockholm ägde af icke allenast glädtighet, utan äfven snille, konstnärlig storhet och sprittande kvickhet. Där såg man först och främst värdinnan själf, med den drottninglika gestalten, det stolt burna hufvudet och med anletsdrag lånade af en skön romarin-na, på det mest älskvärda sätt välkomna sina gäster. Vidare såg man Herman Bjursten, den romantiske skalden, författaren till »Ödets lek», »Egoismen» och »Gyltas grotta», men hvars godmodiga ansikte föga förrådde hvilka dystra familjedramer hans hjärna utarbetade. Här såg man »nordens trast», Olof Strandberg, med silfver stämman ännu oberörd af ålderns inverkan, samt hans svartlockiga, af lefnadslust sprittande fru, Charlotta Strandberg, »Cheru-bins» och »Den sköna Helenas» oefterhärmliga skaparinna. Vidare sågs ofta här en liten knubbig gestalt med jovialiska drag. Det var Wilhelm von Braun, som alltid kom sent och föreföll litet besvärad. Värdinnan skaffade honom alltid en plats i ett hörn af förmaket, placerade ett bord framför honom och därpå en vällagad toddy — och så var Braun nöjd med sin lott.

Men hvem är mannen med den lilla, satta figuren, som bär upp det kraftiga hufvudet, omgifvet132

af snart hvitnadt hår, med det tilltalande ansiktet, ur hvilket stråla ett par underbara ögon, så blå som svenska flaggans klarblå grund. Och så dessa fast sammantryckta läppar, hvilka tala om vilja och karaktär, men på samma gång låta en löjets skalk leka i mungipan och snart sprida sig i yster dans öfver hela det leende ansiktet.

Det var August Blanche, skriftställaren, politikern, författaren till vår ungdoms förtjusningsböcker, hvilka aldrig blifva gamla, den skicklige teaterförfattaren till »Läkaren», »Engelbrekt och hans dalkarlar» och många flere sceniska alster, hvilka för alltid skola bevara hans minne.

Hvart han kom samlade sig intresset kring hans personlighet, utan någon hans egen tillskyn-dan. Han var enkel, hjärtlig, glad och skämtsam, och affyrade han en satirens bomb, så kreverade den som ett fyrverkeri — men den sårade aldrig.

I denna glada och spirituella krets syntes också författarinnorna Marie Sofie Schwartz och Emilie Carlén, jämte

den senares man, den originelle Gabriel — det godmodiga »revolutionsfåret», som han i vänners lag kallades.

Man finner af det anförda att det just icke var något vanligt samkväm, och att glädjen och skämtet här firade högtider faller af sig själf. Man deklamerade och sjöng och man berättade på ett kvickt sätt dagens »ön dits». Här läste skalderna upp sina ännu otryckta poem, och här drogo prosaförfattarne upp konturerna af sina under arbete133

varande verk. Det var en smakens och vitterhetens akademi i smått. För oss två ungdomar voro dessa lördagsaftnar en verklig njutning. Vi längtade efter dem. För min del inverkade de säkert på hela min lifsriktning.

*

Men åren gingo, och jag hade valt min bana. Att den utstakades på det konstnärliga området var ju ganska naturligt, då hela min håg låg" däråt. Men teatern, åt hvilken jag ägnade mig, var mig ej nog. August Blanches bild stod för mitt öga — jag hade föresatt mig att bli författare såsom han, och därför arbetade jag och skref »värre». Blanche var mitt ideal, och hvad var därför naturligare än att äfven jag skulle slå mig på att skildra Stockholmstyper, hvilket jag ansåg vara det allra lättaste. Jag förstod ännu icke att man måste ha ålderns erfarenhet och snillets äkta färger på sin palett för att skildra sant och konstnärligt.

Det var år 1866 — jag var då aderton år — som jag fick mitt första manuskript färdigt. Jag var verkligen nog förståndig, att icke vilja erbjuda det åt någon tidning eller förläggare, innan jag inhämtat någon förståsigpåares omdöme. Och då kom jag att tänka på mästaren August Blanche, som alltid visat mig vänlighet. Om jag skulle våga?

Då man är ung, är man alltid modig. Jag gick en vacker sommarmorgon upp till den gamla134

Malmgården, som låg så fridfull mellan Artillerigatan och Skeppargatan, Blanches kära egendom, där så många af hans snilles barn hafva sett dagen. Jag hade aldrig varit där förr, och jag stannade utanför grinden och blickade ditin. Hvad allt såg vänligt och inbjudande ut! I fonden låg det hvitrappade huset med den grönmålade förstukvisten och till vänster den stora linden med sin inbyggnad i trädets krona, där väl ett dussin glada vänner kunde finna en angenäm tillflyktsort för solens brännande strålar. För öfrigt lindar och kastanjer hela allén ända ned till grinden. Det var en härlig och lugn boning, just som skapad för en skald eller tänkare.

Jag klef på och styrde kosan mot huset. Redan på afstånd såg jag Blanches hvita hufvud i ett af fönstren på nedre botten. Han såg ut, och då jag var framme vid byggnaden, kom han själf och öppnade, samt förde mig in i sitt arbetsrum. Han kände icke igen mig, utan jag presenterade mig och erinrade om lördagsaftnarne hos Hedins. Därpå framförde jag med stammande röst mitt ärende och bad honom ödmjukligen genomläsa mitt opus. . Han tog dröjande manuskriptet, under det han såg vänligt på mig med sina i detta ögonblick allvarliga ögon.

»Jaja, min unge vän, att skildra människor och teckna tidsförhållanden är nog en skön konst, men den är mycket svår och tarfvar en god portion erfarenhet, som naturligtvis icke kan stå till buds135

redan i ungdomen. Men öfning skadar aldrig. Emellertid skall jag med nöje genomläsa dessa sidor. Det tar icke så lång stund, och den vill jag gärna offra för att göra en nybörjande författare en tjänst. Men herrn får icke förlora modet, om mitt omdöme icke blir g}msamt. Kom igen i öfvermorgon eftermiddag, så skall jag lämna besked.»

Jag bugade mig och försvann, öfveriycklig öfver det vänliga mottagandet.

På utsatt tid var jag åter vid Malmgården. Nu ljödo sång och skratt uppe från den stora linden. Blanche hade vänner hos sig. Men jag steg dristigt på. Den glade värden såg mig komma, och snart kom han klättrande ned för trappan, välkomnade mig samt bad mig vänligt stiga in.

»Ja, min unge vän, jag har läst manuskriptet, hvilket ju inte alls är illa. Men mitt råd är: dröj en tio år ännu med att skrifva. Se lifvet, erfar sorg och glädje, tänk med hjärtat och särskilj agnar och hvete väl med hufvudet. Då kan det kanske bli något af som duger. Bli nu inte ledsen — alla barn i början, heter det ju . . .»

Jag tackade honom så godt jag kunde, bugade mig och gick. Bakom mig från linden klingade Strandbergs härliga stämma ut i den vackra sommaraftonen.

*

Så var det den 30 november 1868. På förmiddagen repeterade vi tablåer till festspektaklet136

som skulle gifvas på kvällen. Jag skulle föreställa Karl XII.

Då kom underrättelsen att August Blanche var död — död, just då hans hjärtas entusiasm firade sin stora seger, då hans idé om Narvahjältens förevigande i brons tagit gestalt i Molins skapelse — död midt under den jublande studentsången och, kan man väl säga, famnad af hela den svenska ungdomens armar.Aera än pärlor och gcild.

Gerda Berg stod framför den stora trymåen, belyst af skenet från de sex ljusen i armstakarna, hvilka voro placerade på ett par småbord. Hon var iklädd en elegant crèmefärgad dräkt af tyll med något urringadt lif af siden i samma färg. Den blän dia vita halsen stack bjärt af mot det kolsvarta håret och de i bågform gående ögonbrynen, som hvälfde sig öfver ett par mörka, drömmande ögon. Munnen log icke, läpparne tayckte sig allt fastare tillsammans, under det blicken nästan hårdt hvilade på spegelglaset. Det tycktes, som om hon själf riktigt ville rannsaka själens djupaste gömslen hos spegelbilden, och ändå var det hon själf.

Nu vände hon på hufvudet och såg sig trött omkring i rummet. Ögonen fingo ett ironiskt uttr}^ck, när de foro öfver hvarje föremål, och ändå bar allt en så behaglig prägel. Den mjuka brysselmattan borttog ljudet af hvarje steg, de dubbla gardinerna föllo i djupa veck för de höga fönstren, de små fåtöljerna stodo i behaglig ordning framför majolikaspiseln, taflorna på väggarna tyste i sina förgyllda ramar och öfver allt smektes ögat af alla dessa småsaker, som vittna om smak och komfort.138

Ändå förvandlades icke uttrycket i hennes ansikte. Det blef blott bittrare.

Hvad tänkte hon på, där hon stod i blomman af sin ungdom och skönhet, firad och snart redo att skynda bort till nya triumfer? Det visste hon knappast själf. Allt brusade inom henne, det sjöd, så det värkte i hjärnan, och hjärtat flög i otakt för att i nästa ögonblick stanna ångestfuUt. Hon visste blott, att hon stod inför ett afgörande, som skulle bestämma hela hennes lif. Denna lyx, denna rikedom, som omgaf henne — å, hvad hon hatade den, ty hon visste, att alltsammans var falskt glitter, att allt en dag skulle falla i spillror. Och när hennes far, grosshandlaren, och hennes mor öppet för henne antydt, att det var hon, som skulle rädda allt, då kände hon som ett glödgadt järn som brände sår, hvilka ej kunde läkas. Var hon då en handelsvara? Nej, aldrig i evighet — förr allt under isen och hon själf med.

Men i allt detta fördömelsens mörker hade en stjärna tändts. Först som ett irrbloss, flämtande likt ett flyktigt minne, för att i nästa ögonblick för-svinnei, men det tog allt fastare form, växte och växte, tills det som en sol omslöt hela hennes lif med ljus och värme. Hur hade Edvin Borg kommit i hennes väg? Det visste hon knappast. Hon hade sett honom på baler sedan länge utan att vidare lägga märke till honom — han var ju blott en liten tjänsteman — då allt så bar till, att han en gång bjöd upp henne till en vals. Hon mindes,139

att hon känt sig vred öfver den visserligen artiga men stolta ton, hvarmed han framställt sin anhållan till henne, baldrottningen. Men vreden försvann under hans blick, ur hvilken tyste både allvar och mildhet, och när han lade sin starka arm om hennes lif, kände hon en trygghet, en fröjd, som hon förr aldrig erfarit.

Så hade två år gått, under hvilka skörden växt till mognad. Hur hade hon icke stridt, hur hade icke hennes sämre jag tusen gånger ropat: »Jag vill inte, jag vill inte.» Skulle hon, uppväxt i lyx och öfverflöd, kedja sitt lif vid en fattig tjänstemans, med kanske i bästa fall fyra, fem tusen kronors inkomst. Hon såg sig redan sitta tre, fyra trappor upp i en lägenhet på tre rum, möblerade med det nödvändigaste. Hon tänkte på sina väninnor, som blifvit gifta med rika män eller män med stora inkomster och hvilka fortsatt samma nöjesrika lif som under sin flicktid, och hon skulle kanske få sätta sig och studera kokboken för att åstadkomma en ätbar middag eller själf få rusta upp en klänning. Nej, bort med alla galenskaper!

Men de gingo icke bort. De kommo åter hvarje minut och kommo som ljufva bilder i nattens drömmar. Den där

lilla föraktade lägenheten tog sig i tankarna ut som ett paradis. Med väninnans tycka var det si och så, och det imaginära välståndet omkring henne äcklade henne.

Hon förenklade sina vanor, hennes själ bytte om åskådningssätt. Det som förr var stort i hennes140

ögon blef smått och ömkligt, och det lilla, men sanna, fick verkligt värde. Det var blott till ett, hon numera såg, och det var till människan.

o"

Att de sökt hvarandra, föll sig som den naturligaste sak i världen. Hon såg, att han älskade henne, och han visste, att hon älskade honom. Och nu hade han också sagt henne det. Det var häromdagen. Hon stod i Nationalmuseum, då en känd stämma hälsade: »God dag, fröken Berg!»

Hon vände sig, räckte honom handen och såg honom in i ögonen, och hon tyckte de voro djupare och allvarligare än vanligt. Instinktmässigt gingo de vid hvarandras sida mot trappan. De kommo ut, gingo öfver bron fram emot Skeppsholmen. Hon hörde hvad han sade som i en dröm.

»Att vi älska hvarandra, det veta vi båda — men det är fråga om Gerda har mod att binda sitt lif vid mitt, äger styrka att först utstå strid med sin familj och sig själf och att bära de bekymmer framtiden kan medföra och icke begära annan lön än min starka, trofasta kärlek.»

Hvad hade hon sagt? — det visste hon knappast. Hon hade anförtrott honom, att hennes far var ruinerad — men det hade han anat. Han hade gifvit henne betänketid till i afton på balen hos X. Nu skulle det ske. Hennes svar? Det kunde ju blott blifva ett.

Pendylen slog half åtta. Hon vaknade ur sina drömmar och skakade med lätt trots på hufvudet,Hi

munnen log och ögonen strålade med kärlekens återsken. Bort till balen — till honom!

Nu hördes hastiga steg och dörren öppnades. Det var modern i stor paryr, frasande i siden och guldinfattning.

»Nå, Gerda lilla, är du färdig?»

»Ja, mamma.» Och hon axlade balkappan samt följde modern utför trappan till vagnen, som väntade. Gerda kröp in i vagnshörnet och drömde. Så voro de inne i balsalen. Hvad rörde henne balen, de lysande toaletterna och den sprittande musiken? Hennes blick sökte blott en, och där stod han, vacker och högväxt, och bugade sig lätt.

Gerda hade dansat, och nu hade hon smugit sig in i ett litet, folktomt kabinett. Inom kort stod Edvin på tröskeln och såg på henne mildt och kärleksfullt.

Gerda sträckte händerna mot honom, och Edvin skyndade fram, fattade dem och såg henne länge djupt in i ögonen.

»Nåväl, Gerda, vill du bli min älskade, fattiga hustru och lefva ett lif utan lyx, nöjd med hvad lyckan ger oss och tålamod, om bekymren möta oss?»

»Ja, Edvin, tag mig, men haf öfverseende med mig, och må gud skydda oss. Din förädlande kärlek är mera värd än pärlor och guld.»

»Då, i all kärleks namn, trycker jag denna kyss på dina läppar. Nu är du min, och nu må striden börja.»142

Gerdas hufvud hvilade ett ögonblick lätt vid hans bröst, under det Edvin sakta strök hennes hår. Så reste hon sig spänstigt, och mod strålade fram ur hennes blick.

»Nu, Edvin, skall du låta mig handla. Mina föräldrar känna dig inte ännu, och en tid kommer att gå under strider. I morgon säger jag dem allt.»

»Och sedan infinner jag mig.»

»Ja, men tyst — men gå nu — jag går den här vägen» — och Gerda sväfvade stilla genom en sidodörr ut i salongen.

All oro inom henne var försvunnen, den förflutna tidens kamp med sig själf var slut, och den strid, som väntade henne nu, föreföll henne ringa och obetydlig. Edvin och henne kunde intet på jorden mera. skilja.

Hvad hon längtade, att balen skulle sluta Och den blef slut, och hon befann sig ensam i sitt rum, där månstrålarna silade in genom de ljusa rullgardinerna och försilfrade hvarje föremål. Öfver gungstolskarmen låg baldräkten som en ljus sky, och Gerda log, där hon hvilade i bädden, och hviskade:

»Farväl, vackra dräkt, din ägarinna har växt ur dig, men hon skall gömma dig som minne af sin sällaste dag!»

Och nu kommo tankarna strömmande, känslorna brusade, och ögonen fylldes af tårar. Hjärtat var öfverfullt. Gerda borrade hufvudet i kuddarna, som hon vätte med sina tårar, men det var tårar af lycka, och hon grät sig till sömn.En jcilhistoria.

Då jag och den framstående skådespelaren vid en af hufvudstadens teatrar Axel Berntson — det verkliga namnet kan ju göra sak samma — sutto en afton på ett af stadens mera tysta och stilla schweitzerier vid våra aftongroggar och sprakade i all förtrolighet, gaf han mig till lifs efterföljande episod från sin ungdom.

Axel Berntson är i hvardagslag en stillsam, inåtvänd natur, endast på scenen lägger han i dagen det glödande temperament, som döljes under den lugna ytan. Han är tillika en verklig konstnär, som sätter sin konst högt och djupt föraktar gycklarens lättköpta segrar.

Vi klingade med hvarandra och vårt samtal gled in på den snart stundande julen. Ett vemodigt och på samma gång blidt leende gled öfver Axels vackra, karaktäristiska ansikte, och han började själfmant berätta med sin varma, klangfulla stämma.

»Jul, ja, — denna för barn och ungdom så minnesrika högtid är åter inne. Den framkallar för litet hvar minnen, oftast glädjefulla, men stun-144

dom också sorgtyngda, som föra oss åter till gångna tider.

Jag mins min första julafton i Stockholm. Jag var ung, aderton år, fattig och omedveten om världen. Fantasien, som skapade ljusa och rysande bilder i min stackars hjärna, hade lockat mig in på teaterbanan. Jag ville och skulle naturligtvis bli något stort.

Jag är född i landsorten i mellersta Sverige, hade en fattig, men god och öm moder. Mina öfriga släktingar voro också fattiga, med undantag af en farbror, som var garfvare till yrket, därtill rådman och ansågs ganska burgen. Af honom fick jag dock ej någon hjälp, i synnerhet sedan han fått höra att jag angripits af »teaterdille». Nå, motigheter ta, som man vet, ej så lätt ut en vurm ur ett ungt sinne, och jag gick trots allt in som ung aktör vid det L—ska teatersällskapet.

Det var dåliga tider då, och affärerna gingo rent på tok af brist på publik. Lönerna utbetalades ytterst ojämnt, slutligen fingo vi ingenting alls, och nu fick man börja att svälta. Men hvarken direktören eller de äldre sujetterna förlorade modet. De äro ett sangviniskt släkte, de där artisterna, och så äro de ofta nog utrustade med en ganska tänjbar moral — ingenting är dem motbjudande. De penninglösa aktörerna lefde på kredit, åto och drucko, lefde »bon» och togo saken gladt. Jag märkte snart att jag råkat in i ett riktigt »rof var band», men att tänka på ändring nu, det gick inte.J45

Direktören hade slutligen på något sätt lyckats få ihop litet pengar, och nu hade han förhyrt en förstadsteater i hufvudstaden. Där ämnade han slå ett stort slag under julmånaden. Jag hade aldrig varit i Stockholm förr, och att få komma elit gladde mig storligen.

Vi anlände till »den sköna synderskan» de första dagarna i december. Det var ovanligt tidig vinter detta år med stark köld. På grund af kylan och julbrådskan gick folk föga på teatern, och våra affärer stodo fortfarande miserabelt. När jag anlände till Stockholm, var min första omsorg att skaffa mig rum. Det hade sig icke så lätt, ty jag ägde icke så mycket som en krona, men slutligen lyckades jag få hyra ett litet vindsrum fyra trappor upp i staden inom broarna för utlofvade femton kronor i månaden, som skulle erläggas så snart jag lyckades utfå något

af den bålde direktören. Värdinnan, en gammal argsint ragata, plågade mig hvarje dag med påminnelser, och var snart som en hotande furie öfver mig både morgon och kväll. Ett sådant lif måste bli outhärdligt för en yngling, hos hvilken smaken för ett ordnadt lif ännu icke var utsläckt. I min förtviflan skref jag till min farbror, garfvaren, och omtalade min nöd, men med ringa hopp, ty han hade aldrig visat mig någon välvilja. Under tiden gick jag" som en usling i den stora staden och småsvalt, hade belånat allt hvad jag ägde, bodde på nåder och kunde hvar stund som helst bli kastad på gatan . . .

Så blef det julafton. Den första julhälsning jag fick var af min värdinna, som barskt tillsade mig, att »om jag ej kom hem med pengar till middagen vore dörren stängd och jag fick se mig om efter en annan bostad». Jag gick till teatern, där föreställningarna de senaste dagarna varit inställda af brist på folk, för att höra efter bref, hvilket naturligtvis icke fanns. Dyster, förtviflad vankade jag därifrån och dref omkring utan mål. Vid middagstiden gick jag hem, men blef ej insläppt och fann min tomma kappsäck utkastad i förstugan. Tänk dig situationen . . . det var julafton — jag var aderton år, — ensam — och så var det kallt — det började snöa och jag hade endast en tunn sommaröfverrock.

På gator och i butiker flammade gasen; i de stora fönstren voro utbredda alla de tusen retande saker och ting, som bidraga att skänka julen sin festliga prägel. Och alla dessa människor, som strömmade förbi, sågo lyckliga och glada ut. Jag stannade utanför en stor matvaruhandel. I fönstret prunkade de härligaste kokta skinkor, feta gäss och. rödglänsande humrar. Det vattnades mig,i munnen — jag hade blott förtärt en kopp kaffe och ett bröd med smör på hela dagen. Hungern rasade i mina inälfvor. Jag tänkte på mitt barndomshem hos min goda mor, som oaktadt sin fattigdom dock alltid hade bjudit på julgran, fisk och gröt på julafton. Jag stirrade upp mot husens fönsterrader, där nu ljusen tändes och man rustade sig att fira aftonen147

i fröjd och gamman. Ute j^rde snön allt skarpare, och jag kände mina ben bli allt svagare.

Från gatornas vimmel vände jag mina steg mot Kungsträdgårdens ödsliga alléer. Hvart skulle jag taga vägen, hvar få luta mitt hufvud på julafton? Det lyste i Jakobs kyrka, där var aftonbön, där inne var varmt och jag gick in. Orgeln brusade och sången ljöd. Jag sjönk ned på en bänk och drömde. Jag har aldrig varit djupt gudfruktig, men jag tror jag bad till Gud om litet mat, om en bädd för natten — och att hin måtte ta alla skojare till teaterdirektörer. Folket strömmade åter ut ur kyrkan och jag följde med ut i kölden och snöyran.

I västra allén mötte jag en ensam flicka Hon var lång, blond och smärt, tycktes vara omkring tjugo år, och redan vid ett flyktigt ögonkast såg man att hon tillhörde dessa skumraskets stackars fjärilar, hvilka sällan visa sig i dagens ljus.

Vi betraktade hvarandra och vände oss om samtidigt och — jag vet ej hur det kom sig, men snart gingo vi sida vid sida, båda i början stumma. Jag såg blott att flickan hade ett par blå, milda ögon och att hon bar en ganska tunn, sliten kappa.

»Hu, hvad det är kallt!» började hon med mjuk röst., »Du skall väl gå hem?»

»Jag har intet hem, jag är husvill och har inte ett öre,» sade jag med matt stämma.

»Så illa! Stackars gosse! Följ då med mig! Vi kunna ju prata en stund, jag skall tända en liten brasa — det är icke så långt bort jag bor,148

bara uppe vid Mästersamuelsgatan. StaGkars gosse, nästan bara barnet och utan husrum en kall julafton!»

Hon påskyndade sina steg, och snart voro vi vid huset, där hon bodde, i själfva backen ofvanför Regeringsgatan. Vi kommo upp i hennes lilla kammare, hon tände ljus och skyndade därefter beskäftigt ut efter några vedträn, hvilka hon tände i kakelugnen. Jag såg mig omkring. Rummet var ytterst litet och tarfligt.

»Seså, kom nu och värm dig — sätt dig här! Jag heter Anna, och vill du ej säga ditt namn, så låt bli. Du kan ju inbilla dig att jag är en äldre syster, som pysslar om dig i mammas ställe.»

Hon uttryckte sig enkelt, kanhända en smula simpelt, men i hennes ton låg en underström af känsla, som kom från hjärtat och som helt förjagade hvarje tanke, om någon sådan kunnat uppstå hos mig, på någon slags sinnlighet.

»Du ser hungrig ut, stackars gosse!» återtog hon. »Vänta skall du få se — jag skall skaffa oss riktig sötgröt. Frun på matinrättningen här i huset brukar laga litet gröt åt oss flickor. Värm dig nu, jag är strax tillbaka,» tillade hon med en vacker blick ur sina blå ögon och en glad nick, i det hon försvann genom dörren.

Jag satt drömmande kvar. Var det detta, som jag hviskat till Gud om, där inne i kyrkan i den festliga ljusglansen under det orgeln brusade julpsalmen? En stackars glädjeflicka skulle föda och herbergera den öfvergifne? Ja, hvem vet, Gud sänder ofta149

sina ringa och olyckliga att uträtta sina stora, milda kärleksverk. Välsignelse öfver dig, arma, godhjär-tade Magdalena!

Snart kom min välgörarinna igen, och med glädjestrålande blick satte hon på bordet en stor skål med rykande risgrynsgröt samt en tillbringare med mjölk.

»Så där,» sade hon, »nu ska' vi inbilla oss att vi sitta i vårt eget hem mellan far och mor och fira riktig jul. Jag träffade en af de andra flickorna och bad att få ligga inne hos henne i natt, så att 'gossen' ska få ensamt rum. Det var sant, här är socker» — hon tog upp en strut ur klädningsfickan — »det är ju icke julafton mer än en gång om året och — litet gentilt får det vara, om man också är en stackare!»

Vi åto och småpratade. Så småningom kommo vi in på allvarliga ämnen, och jag kunde förstå att Annas historia var den gamla vanliga. En tjänstflicka utan huld och skydd, förförd, på utförsbacken och så en dag prostituerad, utan att hon själf knappast vetat hur det gått till — allt det där berättade hon med illa undertryckt vemod och slutade med ett omedvetet citat af Shakespeares Ofelia: »Ja, herre Gud, nog vet man hvad man är, men aldrig hvad man bitr.-»

När vår supé var till ända, reste Anna sig upp, röjde af bordet och sade i det hon räckte mig handen: »Nu skall 'gossen' sofva godt. Tag ur nyckeln och var som hemma här.»i5°

Jag tackade henne med några ord, och så gick hon stilla och tyst sin väg.

Jag kastade mig påklädd på bädden och slöt ögonen. Snart tog tröttheten ut sin rätt, jag somnade och sof långt fram på morgonen, då jag väcktes af en diskret knackning på dörren. Det var Anna som kom och bjöd mig en spillkum varmt kaffe och ett bröd. Vi talade föga med hvarandra, men när jag gick, tryckte vi hvarandras händer och jag hviskade: »Gud välsigne dig, goda Anna!»

Det öfriga är snart berättadt. Jag gick på måfå till teatern, där jag endast träffade portvakten. Men denne hade att lämna mig en avis på ett rekommenderadt bref, som brefbäraren hade aflämnat på julaftonen. Det klack till i mig, af poststämpeln såg jag att det var ifrån min farbrors hemstad. Så snart posten öppnades, var jag där. I brefvet låg hundra kronor, för öfrigt innehöll det endast ungefär följande ord: »Kom genast hem och blif en ordentlig människa. Betala hvad du är skyldig och lämna 'patrasket' åt sitt öde. Din farbror, som känner lädret!»

»Gud är god och hjälper i nöden!» hviskade mina tacksamma läppar.

Jag skyndade att göra upp mina små affärer, att betala min hjärtlösa värdinna samt säga ifrån hos min teaterdirektör att jag afstod »från äran att tillhöra hans hedervärda sällskap,» och tredje dag jul reste jag hem. Af många skäl undvek jag att återse min välgörarinna från Kungsträdgården.i5i

Jag ville ej ha det ljusa intrycket af henne grum-ladt.

»Och ditt äfventyr väckte icke din afsmak för teaterlifvet?» frågade jag.

»Nej,» svarade Axel Berntson. »Jag hade under min korta vistelse i hufvudstaden fått tillfälle att se stor, verkligt äkta konst och det eggade mig att fortsätta mot mitt mål. Jag kom till en ordentlig teater, där jag fick arbeta på allvar — och jag tror att jag är på rätt stråt. Men hvar gång julen nalkas flyga tankarne tillbaka till min första

julafton i Stockholm och till min välgörarinna. Huru hennes öde gestaltat sig vet jag ej — men jag vill hoppas att hennes obesmittade hjärta visat henne en väg ur eländet. Olycklig var hon, men icke förtappad!»En natt i Kina.

Ja, mina ärade läsare, jag skyndar försäkra att jag visst icke varit i Kina, att jag knappast tänkt på Kina, att de få kineser, jag sett, förefallit mig mindre behagliga vid närmare påseende, och att själf »kinesa» har alitid förefallit mig motbjudande, ty man blir alltför lätt litet snedögd på kuppen och känner olust i kroppen.

Nej, det är om min vän Petterson jag ämnar förtälja, om en historia som hände honom en mycket varm sommardag eller, rättare sagdt, en kvaf sommarnatt.

Bror Petterson är en treflig, något fetlagd, mycket godmodig och mycket romantiskt anlagd person. Han är gift — tyvärr utan romantik — och mycket begifven på resor, helst som sologök, ty han har då frid och sinneslugn. Så fort sommaren kommer, ger han sig af än hit och än dit, och på det sättet kom han också en sommar till Kina — jaja, inte till det omätliga himmelska riket därborta i yttersta östern, utan till det Kina, som skapades af en kunglig nyck i Drottningholms park.

Bror Petterson vandrade en eftermiddag öfver Riddarholmsbron med halmhatten i hand och torkande sin svettdrypande panna med silkesnäsduken.153

Solen gassade och brände och halsen kändes torr som efter en sandstorm i öknen. Petterson stannade och insöp luften. Angbåtarne bolmade därnere vid kajen och till vänster låg den eleganta »Tessin» och ringde för första gången. Petterson fattar ett beslut. Han skall ut att skaffa sig litet luft. Snart är han ombord och sitter pustande, men nöjd på akterdäck. Han är ensam, frun är hemma — allt är så fridfullt och lugnt, och han drar en suck af tillfredsställelse.

Båten lägger ut, och de härliga stränderna glida förbi som ett tjusande panorama. På bryggorna och i små näpna roddbåtar uppenbara sig unga, ljusklädda flickor och Petterson ler — han ser gärna vackra flickor — och så svänger båten af till höger och Lofön utbreder sin härliga grönska. Där ha vi slottet, som näpet nog kallas nordens Versailles. Petterson njuter, han är i stämning, minen får ett begrundande uttryck, och så går han till det lilla Schweitzeriet där borta och får sig litet punsch och seltersvatten. Därpå vandrar han genom parken. Han fantiserar, han är icke längre Petterson, han är en matador från forna dagar, en Piper eller Arvid Horn, eller kanske en Creutz — han sträcker på sig och slår upp rocken. Han går in i slottsalléerna och stannar vid den stora fontänen, hvilken han skänker sitt stora gillande. Han mönstrar och kritiserar och tycker sig nästan vara ägare af alltsammans. Så lunkar han in i parkteatern, men här är han icke så belåten — han finner »ku-154

lisserna» illa klippta och marmorstatyerna vandali-serade. Han tänker på förr och känner en fläkt af det gustavianska tidehvarfvet. Hans gång blir elegantare, han kastar med hufvudet och mumlar franska glosor. Nu kommer en svärm lustresande, som styra upp mot »Kina», och han följer med strömmen. Innan han kommit upp till trappan, är han i inbillningen iklädd dräkt från Lovisa Ulrikas tid och undrar, om pudret ramlat ned i ansiktets svettdroppar.

Han trippar genom gallerierna, han bryr sig icke om vaktmästarens beskrifningar, han har sin Crusenstolpe i sitt hufvud och Octavia Carlén med för resten. Han svänger sig om på klacken som självfva Gustaf den tredje och han spärrar upp ögonen och inbillar sig att de blixtra af snille, och då han passerar förbi en spegel, tycker han sig vara lik Johan Gabriel Oxenstierna.

Svärmen af besökande har redan varit uppe i öfre våningen och sprider sig åter i de nedre gemaken. Nu passar Petterson på och hastar upp för vindeltrappan och här blir han riktigt »kinesiskt» stämd. Gubbarna nicka, solfjädrarna utbreda sina fantastiska figurer och hvilstolarna se så*in-bjudande ut. Svalkan är så skön bakom de nedfällda gardinerna och Petterson tänker: »Här är oss godt att vara -- här skall jag hvila en stund. Därnere kackla de och fråga, och när de komma ut, veta de inte ett dugg ändå. Nej, man skall ha fantasi och historiskt intresse, annars...!»155

Petterson gäspar förskräckligt, sätter sig i länstolen och sträcker benen ifrån sig med sådan kraft att alla porslinsgubbarna nicka, liksom vill de säga: »God natt, Petterson, sof godt, vi ska' bli din trogna lif vakt!»

Emellertid troppa skarorna af där nere, vaktmästaren ropar: »Ar det ingen kvar?» och stänger sorgfälligt dörrarna. Alla skynda sin väg, endast Petterson stannar kvar, sofvande oskuldens sömn, medan skuggorna bli allt djupare under träden därute, himlen mörknar och stjärnorna titta fram.

Petterson förnimmer intet, han har glömt »frun», armarna hänga slappt ned. Men det är tydlig¾n något som oroar honom i sömnen, han vrider sig och pustar. Ah, det är bara flugorna, de välsignade flugorna, som just ställt till gnabbet där hemma och voro anledningen till att han flydde.

Nu kittlar det honom på näsan och han tittar upp med ena ögat... Hvad vill det säga? Ett litet svart vidunder med tindrande ögon och hvita tänder, har flugit upp på stolskarmen och betraktar honom med illpariga ögon. Petterson undrar hvar han är.

Det svarta odjuret grinar och nickar, och Petterson frågar med darrande stämma:

»Hvem — hvem är lilla herrn egentligen?»

»Mitt namn är Badin och jag är i tjänst hos barnen här i huset!»

»Aha, jag börjar förstå. Men jag trodde det var slut på härligheten och att herrskapet flyttat till ett lugnare ställe!»i56

»Sant nog, men vi 'gå igen', ty här trifdes vi så bra — i synnerhet husbonden, då han fick vara i fred. Hör ni inte något?»

Petterson hörde verkligen ett ljud från rummet bredvid. Surr, surr, lät det.

Petterson strålade upp.

»Skulle det verkligen vara... ?»

»Adolf Fredrik, som svarfvar, ja. Titta genom springan här. Där står han i sin nattrock och svarfvar sina snusdosor. Hit flyr han alltid undan, när det varit scener där nere.»

»Jaja, jag känner till'et jag!»

»Följ med sakta utför trappan, så skall ni få se de andra, men var försiktig, ty 'frun' är icke god i dag.»

»Frun? Är det Lovisa Ulrika?»

»Javisst! Ser ni den lilla majestätiska gestalten, med de flammande brandenburgska ögonen?»

»Alldeles som det står hos Crusenstolpe och då är det naturligtvis också 'historiskt'. Men hvem är den elegante herrn, på en gång smidig och stolt, som står framför henne?»

»Det är Carl Gustaf Tessin. Frun och han äro ofta i lufven på hvarandra. Nu är det den välsignade barnuppfostringsmetoden som de hålla på med.»

»Men se, där borta på mattan — hvilken vacker grupp!»

»Nå, ni känner dem väl. Den lille buttre pojken, som sitter för sig själf, det är Carl. Han är alltid retlig och afundsam. Han leker sällan, utani57

sitter] helst ensam och läser sagor om spöken och troll. De där två, den lilla flickan med de klara ögonen, som sitter på mattan, och den bildsköna gossen, som hvilar hufvudet i hennes knä, äro Sofia Albertina och Fredrik Adolf. De hålla ständigt ihop. Straffas den ena, så gråter den andra. Ett vackert prof på syskonkärlek!»

»Men han då, som står draperad i den röda bordduken, med handen utsträckt?»

»Ah, se litet nogare på honom! Det är Gustaf, den äldste af de fyra. I dag spelar han Cæsar, i morgon Alexander. Han gör med dem alla hvad han vill. Han kan vara god och öm, men också grym och orättvis. Han kan vara trofast, men äfven falsk som hafsskum. När han vill tjusa, kan han vara ljuf som en kvinna, men ibland kan hans stämma vara skarp som en svärdsegg...»

»Tjusarkungen!»

»Ja, så kallade smickrarne honom, när han blef stor. — Men nu blir det åska af — 'frun' reser sig med flammande ögon. Låt oss försvinna!» '

Petterson smyger sig upp för trappan företrädd af Badin. När han kommit upp i porslinsrummet, hör han en smäll i en dörr och ramlar ned i länstolen, som han suttit i. Han ser sig förvånad omkring. Badin är borta — solen skiner hett på gardinerna. Han hör steg och röster där nere. Hvar är han? Kors, för katten, han har ju »kinesat» i Kina hela natten! Hvad skall Malena säga?

Nu kommer vaktmästaren. Petterson tages ii58

förhör, men lyckas förklara sig och är glad att komma helskinnad ut i det fria. -

Med första båt anländer han åter till Riddarholmen och närmar sig saktmodigt hemmet, funderande öfver nattens märkvärdigheter. — —

»Nå, hur tog din fru emot dig?» frågade jag, då han omtalade sitt äfventyr för mig.

»Jo, jag fick ögon, må du tro — sneda som en kinesiskas — men de kunde vara 'brandenburgska' också, var lugn för det!»

Tre glada gossar.

Ofantligt mycket var helt annorlunda för femtio år sedan än nu, icke minst inom teatervärlden. Man kan gärna säga rent ut, att så väl allmänheten som skådespelarne äro ett helt annat och nytt släkte. Bildningen och civilisationen ha ökats och med dem också fordringarna — det är det goda af saken. Men däremot är en annan fråga, om bland artisterna själfva konstentusiasmen är lika stor och offervillig nu som den var förr under mera enkla och primitiva tider och förhållanden. Nu sitta skådespelarne vid de »feta köttgrytorna», och när de höra någon gång talas om den yra och vilda tid, som på en gång var fantasiens, glädjens och smärtans, umbärandets, ofta nödens dagar, men också stolthetens, ärans och applådernas bedårande period — så le de åt det som en sagodikt. Det vilda vagabondlifvet är slut och det fina, vårdade sällskapslifvet har trädt i stället äfven inom teatervärlden, och väl är det, men må vi icke därför förgäta huru det var förr och hur det då ofta nog gick till på »de bräder som föreställa världen».

Jag skall här i korthet teckna tre glada gossar från gamla tider, alla tre utrustade med godagåfvor för sitt sköna kall, men som i ungdomsyra glömde dagens allvar, skrattade åt allt och togo allt från skämtets och lekens sida.

Det var vid den tid på 1850-talet, då Edvard Stjernström förde en enväldig härskarspira på Mindre teatern, som efter sin förening med k. teatern fick benämningen Dramatiska teatern. Stjernström hade samlat under sin fana en elittrupp, som väckte den kungliga konkurrentens afund och fruktan och nödgade den att se det ena nederlaget efter det andra, både hvad artister och repertoar beträffade. Stjernström hade Olof Torslow, Gustaf och Helfrid Kinmansson, Norrby, Åhman, Lagerquist, Pousette, Arnoldsson, Arlberg samt en hel falang af unga vackra damer, som lockade parkettens eleganter till trägna besök, samt till sist en hel trupp af unga, begåfvade entusiaster, som kommit till scenen för att bli något stort, en ny Talma, Garrick eller Devrient, och som i afvaktan på ryktet och segrarne för det mesta tillbringade sin tid med att, om möjligt, vända upp och ned på hela teatern och Stjernström med till på köpet.

Denne var dock för det mesta dem för säker och oomkullrunklig och förstod att hålla de unga vildhjärnorna i skinnet. Det roade Stjernström själf på gamla dagar att berätta sina äfventyr med »de galna pojkarna», och han skrattade då godt åt deras tokiga upptåg. »Men tiden har lyckligtvis blifvit bättre nu, så jag förmodar sådant aldrig mer kan hända en stackars teaterdirektör,» brukade han tillägga.161

Bland sitt unga garde hade Edvard Stjernström isynnerhet tre unga män, till det yttre lofvande, med vackert

utseende, präktiga figurer och mer än god begåfning och konstnärentusiasm, men olyckligtvis också med ett öfver bräddarna sjudande konstnärsblod. De voro Frithiof Raa, ett utmärkt ämne till hjälte- och karaktärsframställare; Axel Boman, den lofvande, glade farsören, komikern och kuplettsångaren, samt slutligen Herman Martinson, den »borgerliga» karaktärsskildraren och säkra »bråcktypen». Alla tre voro förträffliga ämnen att göra något verkligt af, så länge de stodo under mästarens färla på scenen, men så snart de råkade ut i världsvimlet på fri hand, så gick det på tok.

Sjernström berättade en gång: Det var på våren i maj månad, och vi gåfvo »Romeo och Juha» med Gustaf Kinmansson och den förtjusande Helfrid i hufvudrollerna. Jag själf spelade Mercutio. Raa och Boman som spelade Benvolio och Paris, voro en afton som bortblåsta. Jag gick i det längsta utanför teatern och spanade. Klockan var ,sju och publiken började komma. Jag blef allt oroligare, men då fick jag se uppe vid Hamngatan framför gamla änkehuset en droska komma körande i vild fart och i den ett par herrar i skjortärmarna. Aha, där har jag mina olycksfåglar — tänkte jag — och mycket riktigt. Det var Raa och Boman, som anlände rödmosiga och halffulla. De nickade nonchalant åt mig och ropade: »Gå in och kläd dej, gamle pajas; vi komma efter!» Jag fann det icke

vara vardt att svara de oförskämda bestarne, utan följde dem. I klädlogen fick jag höra att de farit ut till Stallmästargården utan att äga ett öre, ätit och druckit och nödgats lämna rockarna i pant för kalaset — och det var ej första gången slikt hände.

Nå, stycket gick af stapeln och gick rätt skapligt, fastän de båda rummelkurrarnes tungor voro något fumliga, och så kommo vi till den akt, där jag, Mercutio, skulle berätta den vackra sagan om drottning Mab. Då får jag höra bakom mig en dialog, som Shakespeare aldrig drömt sig i sin spindelsväfsliknande, trolska vers: »Tar du en kanna renadt, så tar jag en kanna bästa falu med mig, och räcker inte det, så hämta vi en ny ranson från sta'n!» Jag höll på att få slag och totalt komma af mig. Jag sparkade bakut och svor, men det hjälpte ej. Saken var den att Raa och Boman om några dagar skulle ut och exercera beväring, och nu stodo de lymlarne och hölle råd inne på scenen om hvad slags brännvin deskulle ha med sig.»

När en glad festdag var öfver, så höll sig åtminstone Frithiof Raa en liten tid ordentlig och arbetade på allvar på sin konstnärliga utveckling. Men med Axel Boman var det värre. Han var i grund och botten en bohèmenatur och ständigt upplagd för extravaganser. Det hände åtskilliga gånger att han på flere dagar försvann från teatern, från sitt hem och från hela staden, utan att någon hade en aning om hvar han befann sig. Men dåi63

kunde man vara ganska viss på att någon af det täcka könet dragit af med honom och lockat honom att svika sina plikter. Ung, vacker, elegant, med fina manér och älskvärd och tjusande talegåfva, var han just som skapad till en framgångsrik Don Juan, och den rollen försummade han ej häller att med omsorg studera långt bättre än dem, hans direktör tilldelade honom.

En gång hade han följt en obekant dam från Regeringsgatan nedåt staden. Den okända damen var förtjusande. Boman låtsade sig vara främling i staden, och genom att fråga om hvar en viss gata låg kom han i språk med henne. Han fick veta att hon var änka och skulle resa till Uppsala. Boman följde med till båten, gick ombord och kom slutligen ut på Mälarens glittrande böljor — han hade glömt teaterrepetitionen — allt! Han var älskvärd — bjöd på en magnifik frukost ombord utan ett öre på fickan, förstås — han förtrollade restauratrisen också — och så anlände han till den muntra lärdomsstaden. Där stannade han i tre dagar under sus och dus, hvarunder minnet af den förföriska änkan försvann som en dimfigur. Slutligen blef han dock så pass klar i knoppen, att han fann det klokast att underrätta Stjernström om hvar han befann sig samt be honom sända 150 kr. för att göra det möjligt att åter komma hem och ägna sin tjänst åt Thalia. Stjernström sände sin gamle kamrer, den försiktige gubben Albion, till Uppsala för att hämta hem juvelen.164

En af de vildaste krabater Stjernström hade vid Mindre teatern, var dock Herman Martinsson. Det förekom sällan en afton utan att denne hade tittat för djupt i bägaren. En kväll då »Skogens son» skulle uppföras, däri

Martinsson spelade en ung infödings roll och var iklädd en glänsande fjäderskrud, var han »i tagen» och förde nojs på scenen med de uppträdande. Teaterchefen fann sig föranlåten att i. skarpa ord förehålla Martinsson hans förseelse och hotade honom med afsked. Men då rann sinnet på »vilden». Han snurrade Stjernström rundt samt satte honom i kakelugnsvrån, störtade ur klädlogen, genom korridoren, ut på scenen, ut från teatern, öfver torget och sprang genom de öde alléerna rätt i Norrström. Det kalla badet afkylde »vilden» något, och han började hojta på hjälp. Folk och polis skyndade till, och man drog upp det märkvärdiga djuret, som man trodde först vara en »utter», men som slutligen befanns vara skådespelaren Martinsson iklädd sin fjäderskrud.

När Mindre teatern sedan förenades med den kungliga år 1862, skingrades en del af sällskapet åt skilda håll. Frithiof Raa kom först till Vilhelm Åhman, och sedermera till Svenska teatern i Helsingfors, där han inom kort vardt en utmärkt och framstående skådespelare, hela publikens älskling, som han fortfarande förblef till sin död i början på 1870-talet.

Den glade och lättsinnige Axel Boman tillhörde flere sällskap och tjusade publiken hvart hankom med sitt muntra spel och sin goda kuplettsång — men den hemliga sorgen och ångern öfver ett bortslösadt lif gnagde dock på hjärtroten, och en dag i Gefle jagade han en kula genom pannan och satte på detta sätt en punkt för alla sina muntra äfventyr.

Hvad till sist Herman Martinsson beträffar, så undergick han med åren en märkvärdig förändring. Efter att ha varit egen teaterdirektör i landsorten, skrifvit en mängd tillfällighetspjäser och verser af det muntra slaget, fick han plötsligt »väckelsen», gick in i frälsningsarmén och avancerade till »major», samt var desslikes redaktör för »Stridsropet». Som sådan dog han 1901, i det sista hatande alla starka drycker, såsom en sannskyldig »djäfvulens soppa».

Så kan tiden förändra människor!

*

”Träpelle.”

Det är för innerligt väl att det ännu finns ett och annat original i världen. De hålla annars på att försvinna i dessa prosans och det jämnstrukna lifvets tider, och det är skada, ty vi behöfva så väl ett framlockadt leende på våra bleka läppar och litet varm sol i vår kalla blick.

När man därför någon gång träffar en bekant, som har annat att tala om än pengar och bekymmer, som äger fantasi och flykt i sin tankegång, som är än i Japan och än i Paris, med få ord, en person som sett något af världen och umgåtts med människor, så känns det uppfriskande att vara i sällskap med denne, och man erfar ett själens välbefinnande, i synnerhet som man slipper tala själf, utan endast behöfver höra på.

En dylik intressant personlighet var Pettergren, som jag lärde känna för ett par år sedan. Han var affärsman, gjorde i trä, och däraf hans namn »Träpelle». Som ung hade han varit på konsulatkontor, men nu var han agent för en större trävarufirma i hufvudstaden. Han var ett stycke in på femtitalet, men stor och robust, med ett skinande rödt ansikte och ett par tindrande grågröna ögon, samt därtill167

en ständigt strömmande svada. Han hade varit gift, men var frånskild, ägde en dotter, hvilken vistades utomlands i egenskap af sällskap i en engelsk familj, som reste mycket. Se där i korthet »Träpelles» yttre förhållanden.

När »Träpelle» väl fått sin grogg lagad, så var han genast färdig; man behöfde endast höra på, och säkert var att man då icke hade tråkigt. Att börja med ögnade »Träpelle» i tidningarnas telegramafdelning, och det var boerkriget i Afrika som då pågick, som vanligen gaf uppslaget och gjorde »Träpelle» rödare i synen än vanligt. »De fördömda boerna, dessa usla bönder och boskapstjufvar, som sätta sig upp mot världens första folk! När jag för ett par år sedan var nere i Kap, träffade jag Cecil Rhodes och sa' honom ärligt att han måste uppbjuda hela sitt inflytande för att utrota denna ohyra som förstör all civilisation. 'Ja, sa' han, du hav rätt' — vi blefvo bröder på

Royal Club i London och sedan voro vi vänner för lifvet. Satans buspack — all handel ligger ju nere — jag har förloradt 30,000 på inställda frakter redan i år! Det är ju rent för b—dt!»

»Men hela den civiliserade världen står ju på boernas sida. Frankrike — —»

»Frankrike är ett uselt land! Om bara kommunen 1871 hade segrat, så hade allt varit annorlunda. Jag var ung då och var med — jag mins så väl när vi togo Hotel de Ville och körde hela magistraten för hin i våld — för den mandaten blef jagi68

kapten, och vid Paris intagande af regeringstrupperna var jag nära att bli fusiljerad af Mac Mahon, men det var då artisten Nils Forsberg räddade mig

— han tjänstgjorde vid ambulansen. Vi åto många gånger råttstek tillsammans och hade mycket roligt

— man var ung då.»

»Du har erfarit mycket, du!»

»Om jag har! När jag endast var aderton år, koni jag till Japan på kontor i en stor firma. Där var det nära att jag fastnat, ty min principals dotter, en förtjusande liten Japanesiska, blef pin kär i mig och ville gifta sig med mig. Fadren hade ett par millioner yen och var inte obenägen alls — men den tiden ville jag inte byta om religion, och därför gick affären i putten. Därifrån reste jag till södra Amerika, där jag gjorde stora exportaffärer i mahogni... Apropos, jag minns ett äfventyr därifrån, som kunde ha kostat mig vackert. Vi foro en dag uppför Amazonfloden, där vi skulle »pricka» ut träd som skulle fällas — dagen var förfärligt varm och jag lade mig att hvila nere vid stranden af floden, jag somnade och snarkade, men vaknade vid ett bett i foten. Det var en alligator, förstår bror, som höll på att undersöka det ätbara af min stöfvels innehåll. Jag fick brådtom upp och att jaga undan odjuret med ett par r evolv er kulor.»

»Så intressant!» anmärkte jag leende. »Nå, blef vistelsen där långvarig?»

»Nej, hettan steg mig åt hufvudet. Jag längtade åter till Europa. Jag var ung, hade förtjänt169

pengar och ville njuta af lifvet. Jag begaf mig först till Nizza för att rekreera mig. Ofta nog besökte jag Monte Carlo, dels för att spela och dels för att världens skönaste kvinnor sammanträffa, där guldet och njutningen stämma möte. Där hade jag en oerhörd tur — jag inledde en liaison med en underskön rysk furstinna, som hade rymt från sin man, hvilken blifvit förvisad till Sibirien för något attentat mot tsaren. Hvilka månader af lycka och berusning! — jag var vacker den tiden må bror tro.»

— Här antog »Träpelle» ett smäktande uttryck och myste med den sinnliga munnen. »Kvinnorna ha alltid varit galna i mig och de ha kostat mig vackra slantar! Vi, jag och min furstinna, spelade vildt, och en kväll lyckades vi spränga banken — ja, det är ju ett orätt talesätt, men kassören fick i alla fall gå och hämta mera pengar, och så togo vi dem med. Jag hade en sällsynt tur. Men det gick som det kom. Det är dyrt att lefva flott, som jag varit van. Min furstinna och jag skildes under tårar, men vi hade tröttnat på hvarandra — hon reste till Wien och jag till Paris.»

»Paris, ja — det måste vara härligt, när man har godt om pengar!»

»Härligt — under alla omständigheter... Skål!

— Och hvilka aktriser i Paris — förtjusande kvinnor, och spirituella sedan! Jag mins ännu en hänförande afton hos Sarah Bernhardt, det var i början af 1880-talet, sedan hon gästat Stockholm. Vi voro endast hon själf, Dumas fils och jag — hon talade

170

med förtjusning om Stockholm och svenskarne, och vi drucko skålar i champagne. »Sarah,» sa' Dumas, »har lagt på hullet under den tid hon varit i Sverige» ... och det smickrade henne synbart. Ja, som du hör, har jag varit ute i världen litet hvar stans och varit tillsammans med åtskilligt folk. Man skulle kunna skrifva en. hel roman om

det...»

»Ahja, fantasi har du tillräckligt...»

»Om jag har — ja, var lugn för det. Nå, så for jag hem öfver Tyskland. I Munchen träffade jag händelsevis en kväll Henrik Ibsen och pratade bort en stund med honom. Det är tusan till karl att dricka starka groggar — en tredjedel rom, en tredjedel absint och så resten vatten, då han inte spetsade blandningen med vanligt brännvin. Ta mig f-n om det är sant! Så var jag då hemma efter mina irrfärder —" och du kan förstå hur allt här föreföll mig smått och prosaiskt. Att köpa och sälja skog... att utskeppa plank för andras räkning, det blef min lott, jag, som lefvat mitt lif ute i stora världen och umgåtts med både furstar, presidenter och de härligaste kvinnor. Men hvad skall man göra? Min förmögenhet har krympt ihop — jag är numera en nolla. Fy tusan, så'n värld vi lefva i!»

»Träpelle» såg meilankolisk ut och suckade, under det han tömde sitt glas och smackade med tungan.

»Nu är jag gammal — men min dotter, min lilla flicka, får ta vid där jag slutat. Hon hålleri7i

nu på att resa jorden rundt i sällskap med en förnäm engelsk familj på deras egen ångjakt. Det är samma familj, som under sin vistelse i Kiel vid kanalens invigning för några år sedan blef inbjuden af käjsar Vilhelm att bevista den stora balen, där käjsaren behagade dansa andra vals med min. dotter — och dagen därpå sände han henne en magnifik bukett. Ja, nu reser hon, som sagdt, jorden rundt. Hon skref till mig häromdan ett bref, dateradt i morernas gamla palats Alhambra, att hon inslumrat vid det söfvande sorlet af springbrunnens brus. Hon skall vidare fara Medelhafvet rundt, bestiga Vesuvius, ha audiens hos påfven, och sedan bär det af till Kairo, där hon skall betrakta världen från pyramidernas topp, och sedan går resan genom Röda hafvet till Indien och så vidare. Det blir en lärorik resa och mycket språkbildande. Tag höll henne ett år i Paris, ett år i Tyskland och ett i England — allt för språkets skull, förstår bror.»

»Nå., din dotter ser väl bra ut?»

»Hon är lik mig — modren var en förbaskadt ful markatta.»

»Hm! Nå, kommer hon sedan hem till Sverige?»

»Det tror jag inte. Hon fångar nog någon rik amerikanare, tänker jag, och se'n ger hon nog tusan både gamla pappa och Sverige!»

Jag fick sedan veta att »Träpelles» fröken dotter hade plats som kammarjungfru i en engelsk familj.

»Jag tänker nu för en liten tid resa ned till Småland i och för min svåra reumatism,» fortsattePettergren, »och sedan i vår gör väl äfven jag en tur kring Medelhafvet för att återupplifva gamla minnen.»

Jag vet ej om han for till Medelhafvet — jag tror knappt han kom längre än till de småländska skogarna.

Sådana människor som »Träpelle» äro verkligen lyckliga. I sin fantasi skapa de härliga syner. Guld, ära, njutningar hägra för dem, och de *tro* allt vara verklighet för ögonblicket. De göra äfven *andra* glädje, de komma en att le, då de berätta sina fantasier, de äro aldrig tråkiga — åtminstone var icke »Träpelle» af det surmulna slaget.

*

Första maj förr i världen.

Första maj! Det ligger en frisk klang i de två orden för både gammal och ung. Man skakar vintern på allvar af sig, det går liksom en smygande domning genom alla lemmar, liksom före uppvaknandet en morgon, för att sedan efterföljas af ett sprittande lif, af lust att lefva.

»I dag är det första maj!» ropar litet hvar, då han på morgonen gnuggar sömnen ur ögonen och reser sig i bädden

för att se om himlen är klar. Och är den det, då blir dagen en folkfest. Då vilja vi låta ögonen smekas af vårens späda, fina grönska och hörselsinnet tjusas af lärkans glada drillar i skyn. Bekymren sättas för dagen under glömskans lås. De komma nog åter — låtom oss nu vara glada och dricka märg i benen!

Så ha stockholmarne känt och tänkt i alla tider, ända sedan Bellmans dagar och längre tillbaka. Nu är folklifvet annorlunda, glädjen mera civiliserad och fordringarna större än förr, men glädjen, den inbillade eller den verkliga, är dock densamma. När man så blir gammal, är det ju alltid roligt att erinra sig huru det var förr i världen och att berätta det för sena tiders barn, medanens egna läppar omedvetet le och hviska: »ja, så var det då!»

Om vi hoppa tillbaka en fyrtio år, få vi se en första maj i all dess glans. Själfva naturen brukade den tiden stå klädd i festskrud på denna dag, träden och marken stodo prydda med löf och blommor, solen dansade glad och värmande och tycktes fröjdas åt allas glädje.

Det var under Karl XV:s första lyckliga och sorglösa regeringsår, och folket var gladt och sorglöst med sin unge lefnadsglade kung. Och då firades första maj med mycket mera ståt än nu för tiden.

Till Djurgården skulle naturligtvis alla, då som nu, men kommunikationerna voro den tiden helt annorlunda. De bekväma, snabblöpande ångsluparne funnos ännu icke till — de började först 1865 — men gamla »Ran» och »Ägir» gingo från Logårdstrappan till Beckholmen, hvarifrån man öfver bergknallar och lifsfarliga gropar fick leta sig fram till slätten. Dessutom hade roddarmadamerna ännu fullt upp att göra, och de klumpiga omnibusarne skramlade fram Storgatan, öfverfyllda af medelklassfruar i ofantliga krinoliner. Redan tidigt på eftermiddagen började gatorna att fyllas af lifliga skaror, men ännu dröjde man i staden. Fönstren voro fullsatta af åskådare, hufvudsakligen damer i ljusa toaletter. Vid Fyrverkaregatan och Storgatan betalades den tiden tio till femton riksdaler för ett fönster första maj, och ungdomar, som ej ha rådtill slikt slöseri, riskerade lif och lemmar på plank och takrännor. En spänd väntan rådde, och ju mer det led emot sjutiden, desto tätare blef människomassorna. Allas blickar riktades mot ett håll, och man brydde sig föga om hyrkuskekipagen, som rullade förbi. Nu — nu förnimmas sorl och rop bort åt Nybron. Det blir lif och rörelse öfverallt. Det är kungen, som kommer! Och där är han, den unge, ståtlige monarken på sin ädle springare, med sina bröder på ömse sidor, i spetsen för sin lysande stab. Han hälsar gladt åt alla sidor, de vänliga, blå ögonen le, hurraropen skälla, mössor och hattar svänga i luften. Till sist, efter staben, rida lakejerna och bland dem konungens piprensare, negern Tockson, iklädd sin röda, granna uniform.

Vidare spränger konungen fram Storgatan och öfver Djurgårdsbron, öfverallt hyllad af folkmassorna. Och efter kommer den kungliga cortègen. Förriddarnes plymer vaja och löparnes höga strutsfjädrar gunga för vinden. Den första vagnen drages af sex hvita hästar och i den åker drottning Lovisa och lilla »sessan», äfven de hälsade af ljudliga hurrarop. Och sedan hela hofvet, prinsessor och sköna damer i ljusa toaletter. Sist spränga Lifgardets till häst och Lifregementets dragoners officerskårer i sina glänsande uniformer och guldglänsande hjälmar fram i sluten trupp. Det var sannerligen något att se den tiden första maj.

Nu först började det egentliga festfirandet. Ekipagen rullade åt skilda håll, värdshusen fylldes,och på slätten förfriskade man sig med våfflor och färsköl. Här och där ljöd fiolen, positiven surrade och tittskåpsgubben bjöd på Sebastopols stormning och slaget vid Magenta. Hasselbaken var den tiden ej hvad den är nu, men väl befolkad af gäster och på alla bord glänste den svenska punschen i fyllda glas.

Men de ställen som för fyrtio år sedan voro mest besökta — hvar äro de? Hvar äro Blå porten och Franska värdshuset? De äro minnen blott. Men låt skuggorna få lif och befolka dem för några ögonblick! Där på Blå porten åt trädgårdssidan till vid Brunnsvikens leende strand, där hvirfla skämtets och löjets fjäderlätta pilar i mer än ett gladt kotteri. Där improviserar Aug. Blanche en sång till våren, där berättar Jolin sina tokroliga historier och där låter den glade Svante Hedin sina sarkasmer flöda, under det uppassningen skötes flitigt och fermt af hr Klingbergs väl uppfostrade kypare. Bland dessa senare fanns den tiden en mörk gosse med drömmande ögon och som bröt på dalkarlens trofasta språk. Han syntes ofta tankspridd och frånvarande. Hvad drömde han om? Icke var det väl att han en gång i tiden skulle spela danaprinsen »Hamlet» och framstå som en af den svenska scenens

ryktbarheter. Ynglingen var emellertid — *August Lindberg*, hvilken här tog sina första steg inför publiken i en ringa tjänares skepelse.

Och Franska värdshuset sedan, med sinalukulliska middagar och sin finfina publik, bestående af både börds- och borgararistokrati. Här samlades diplomaterna för att efter njutandet af läckra rätter, fuktade af ädel drufva, från altanen betrakta folklifvet nedanför. Här fräste den iskylda, skummande champagnen, serverad af varmblodiga, fagra blekingsflickor, af hvilka sedermera mer än en stoltserade med konsulinne- eller brukspatronessetitel.

Men allt glesare blir slätten, skuggorna falla och folket börjar draga sig hemåt. Båtar och omnibusar äro öfverfulla, stockholmarne äro trötta och behöfva sofva. Men man är belåten med sin dag. Man har sett kungen, drottningen och »sessan», man har hurrat, druckit punsch och färsköl — och firat första maj i vackert strålande väder! Hvad kan man mer begära?

*

Ja, så var det förr. Nu är det högst sällan man kan skryta af en vacker första maj. Naturen — liksom kungligheten — har dragit in på staten, blifvit njugg och sparsam. Men man roar sig ändå så godt man förmår, och ofta vida därutöfver. Men nu för tiden nöjer sig icke folket med våfflor och färsköl — nej, man tränges på utvärdshusens verandor för att få ädlare varor. Det gör detsamma hvad det kostar, ty det är ju första maj och då skall lefvas! Nå, inte ondt i det — om man har råd. Men en och annan, som minnes flydda dagar, tycker att det var roligare då.

*

”Gamla Humlegården.”

När vandraren nu en vårdag i tjugonde århundradets början förirrar sig in i den präktiga Linnéparken, Stockholms pärla bland promenadplatser, med dess dyrbara planteringar och väl ordnade alléer, där den eleganta publiken och ej minst en välklädd, glad ungdom njuter af den uppvaknande vårens skönhet och solstrålarnas värmande och lifvande inflytande, händer det lätt den ensamme att tanken flyr tillbaka till forna dagar och minnet upprullar bilder af hur det var *då*, för ett fyrtiotal år sedan.

Platsen hade då ej ännu drömt om äran att få namn efter den store blomsterkonungen, utan kallades rätt och slätt Humlegården, ett namn som den ännu får behålla af de gamla »ociviliserade». Icke heller var den så elegant och tilltalande som nu för tiden, utan nästan ganska ruskig och förvildad. Ogräset frodades och växte vildt på de vida gräsplanerna innanför det höga, trasiga, rödfärgade planket, som omgaf »lustgården». Och den publik, som i allmänhet besökte stället, var ej heller vidare comme il faut. Här höllo med förkärlek vagabonder, glädjeflickor och gardister till, och här förde de också ett ganska fritt och ostördt lif, befriade från polisensständiga öfvervakande. Den bättre, ordningsälskande publiken lät sig ses endast om sommareftermiddagarna och vid särskilda tillfällen.

Rundt om den gamla Humlegården sträckte sig smala gator eller gränder, kantade med förfallna träkåkar och med knagglig eller ingen gatuläggning alls. Där man nu vandrar fram de eleganta Sture- och Engelbrektsgatorna fick man för ungefär fyrtio år sedan balansera öfver smutsiga och illaluktande diken, mellan tobaksland och vanvårdade trädgårdstäppor. Norr om Humlegården var man ute på landet; här sträckte sig en stenig och vild »cam-pagna», som väl kunde äga en viss vild poesi, men hvilken dock sällan besöktes annat än af nyfikna »upptäcktsresande». Men tiderna förändras. Här ligger nu den en gång så storståtligt drömda villastaden, nu, sedan penningintresset ensamt fått makten, förvandlad till stora femvåningspalats för den rika och förnäma världen, och här glittra nu förgyllda kupoler och tornspiror i solen.

Inne i Humlegården, när man inträdt genom den höga porten från Södra Humlegårdsgatan, förde allén rakt fram till den åttkantiga s. k. Rotundan, inhägnadens enda restaurant, ett hemtrefligt »lokus», som var ganska mycket

besökt om sommaraftnarna. Längst bort till vänster invid planket låg den lilla Humlegårdsteatern, skräpig till sitt yttre, men ganska treflig ända till det sista till sitt inre. På dessa enkla bräder uppträdde under 1850- och 60-talen dock sådana goda landsortssällskap som det Anderssonska,Åhman-Pousetteska, Lindmarkska och det Rohdeska, firande triumfer och skördande lagrar, medan på andra sidan väggen den svenska tobaken växte och frodades.

At vänster på sluttningen fanns förr också en liten damm med stillastående vatten, i hvilken några rudor och pankor förde en sorglig tillvaro, allt som oftast oroade och pinade af en hop barfotalassar, som med spön och käppar jagade de stackars fiskarna, tills någon gång en eller annan af plågoandarne själf hamnade på hufvudet i det med grönska betäckta, stinkande vattnet. Då var det slut med glädjen!

Till höger låg, då som nu, Floras kulle, fastän den ännu ett par årtionden fick vänta på sin Schéele-staty. Från kullens topp gick, då som nu, under vintertiden den präktiga isbanan, där ungdomen, ja, hela familjer den tiden förlustade sig med kälkbacksåkning på stora, väl stoppade kälkar, som kunde rymma ända till tio personer, och som sköttes af egna förare. Det gick i stormande fart ända ned till stora vägen förbi rotundan.

*

Låtom, oss nu kasta en blick på det- egentliga folklifvet i Humlegården på 1860-talet, eller så där omkring. Det är en vacker sommareftermiddag. Solskenet dansar leende öfver de vida ängsmarkerna, beväxta med vildt gräs, blåklockor, maskrosor och smörblommor. I de gamla hundraåriga lindarnekvittra fåglarna sina muntra sånger och bidraga att ge stämning åt lifvet därnere. I gräset ha här och hvar små grupper slagit sig ned, hyggliga arbetarefamiljer med barn och matkorgar. Det är långt till Djurgården och Haga, och därför föredrar man att intaga sin aftonvard så här i gröngräset i den närbelägna Humlegården. En och annan manlig individ har också tagit musik med sig, och fiolen och dragspelet framlockar mången munter polka eller kanske också någon välkänd glad Bellmansmelodi. Barnen springa i kapp med hundarna, njutande af friheten och uppgifvande väldiga indiantjut. Afsides ser man kanske ett par vagabonder, ett par trashankar, ligga framstupa i gräset, då och då klunkande »svensk nektar» ur en medförd butelj och tittande sig omkring med slöa blickar.

Klockan lider emot sju och allt mer folk strömmar till. En del, mest herrar, slå sig ned utanför Rotundan och dricka punsch och sodavatten, det senare förvaradt i sådana där rundbukiga flaskor, som nu för tiden ej längre förekomma, och familjerna ha sina funderingar på den lilla sommarteatern. Det är dock möjligt att sommarkvällen är så varm att publiken drar sig för att sitta inne i den kväfva salongen.

Så hände en gång under 1860-talet, då Oscar Andersson låg där med sitt sällskap. Icke en *katt* kom, och Andersson var rasande naturligtvis. Han stod utanför teatern och kikade efter publik. Då passerade några hedervärda landtbor förbi, och enaf herrarne frågade: »Ska' vi gå på teatern?» Men en dam i sällskapet svarade: »Nej, usch då! Det är så fasligt hett!»

»Det blir hetare i h—te, mitt herrskap!» utbrast Oscar Andersson och vände dem ryggen med en stor tragisk gest.

En annan afton, samma varma sommar, hacln i salongen endast infunnit sig två herrar, som hvar på sitt håll sutto och stirrade i det stora tomrummet. Klockan blef sju och inga fler åskådare kommo. Då lät Andersson ridån gå upp, klef själf fram och talade till de två spektatörerne sålunda: »Mina herrar, fordren I att vi skola spela, så göra vi det, men jag tar mig friheten föreslå att herrarne i stället behagade intaga en enkel sexa med mig i Rotundan.» De båda ensamma åskådarne reste sig bugande och tackade, och så gingo direktören och publiken gladeligen och sexade både rundligt och grundligt.

*

Rotundans innehafvare den tiden var fru Kristina Lundström, ett präktigt, manhaftigt, men på samma gång välvilligt fruntimmer med en djup basstämma, som dånade i den stora ekogifvande salen. Rikligt höll hon sin servering och godhjärtad var hon, ofta till egen nackdel. Hur mången stackars fattig poet, artist och aktör har hon ej mättat, då de voro fullkomligt »panka», så snart de förtrodde sina bekymmer åt »mamma Lundström». Hur mycken tackhon fick, det vet man ej, man vet blott att hon själf dog utfattig och i stor nöd. Hon förstod heller

aldrig att skinna eller uppskörta sina gäster, och kunde därför aldrig köpa sig stora palats eller sommarvillor, som källarmästare nu för tiden. Hennes supéer voro delikata, med fetsill och potatis, små läckra biffar och varma köttbullar och snart sagdt hur *mycket* brännvin som helst för 75 öre. En halfva punsch kostade 75 öre och en toddy 25 öre. Det var i den gamla, goda tiden — och det *bar* sig.

Och gäster hade Rotundan! Gäster af både intelligens och social reputation. Hit kom Aug. Blanche ofta från sin Malmgård och sammanträffade med sina litterära vänner, en Johan Gabriel Carlén, Herman Bjursten, Joh. Jolin, och till det glada laget sällades ofta äfven sångaren Olle Strandberg och tragikern Georg Dahlqvist. Här var sprittande lif och munterhet, skratt och skämt flödade och gamle Gabriel såg väl till att alla glas höllos fyllda.

När gumman Lundström fick sina »fina gossar» i lag, då var hon i sitt esse. Då neg hon med strålande uppsyn, och läckerheterna till sexan voro mångfaldiga. Det hände då att hon helt och hållet kunde glömma bort den gamle poliskommissarien Backlund på Ladugårdslandet, hvilken ensam satt vid ett bord och väntade på sina kräftor.

»Fru Lundström, hur går det med kräftorna?» skrek han.

»Kommer strax, min lilla *gris!*» ljöd det dånande svaret.

Så blef det kväll och skarorna troppade af, nöjda och tillfredsställda med sin afton. Restaurantens gaslågor släcktes och Humlegårdsportens grindar stängdes, men genom det trasiga plankets gluggar praktiserade sig en och annan stackars »uteliggare» in ändå, för att i den ljumma sommarnatten bereda sig ett mjukt nattläger i det böljande gräset.

Med år 1868 ha.de »gamla Humlegården», om jag minns rätt, spelat ut sin roll. Det var nämligen då den stora landtbruksutställningen här hade sin plats. Folk tillströmmade från alla trakter, och det var den sommaren ovanligt lifligt i hufvudstaden. I Humlegården voro stora stallar uppförda, här trängdes kreatur af alla slag och det var ett bö-lande, ett oljud och ett lif, som på sitt sätt var ganska tilltalande. På invigningsdagen var det särdeles högtidligt — konung Karl XV var närvarande med hela sin stass, och efter öppnandet intogo konung och hof frukost i ett stort, för tillfället uppfördt tält. Och gumman Lundström hade den äran att servera frukosten. Ett par andra restàuratörer, som under utställningen hade servering i Humlegården, hade anmält sig, men gumman Lundström traskade själf upp till riksmarskalken och förste hofmarskalken hr af Edholm och talade för sin sak och slutligen resolverade konungen själf, »att gumman skall ha det». Att fru Lundström icke stod med skammen, det sörjde hon själf för, och hennes »kungafrukost» utgjorde sedan hennes stoltaste lifsminne,Mot utställningens slut i augusti arrangerade teaterdirektör Constantin Rohde, som då innehade Humlegårdsteatern, flere storartade »Tivolifester» med militärkonserter, teaterföreställningar, illumination, lindansning och fyrverkeri, som lockade tusentals människor till den åldriga parken.

Men därmed voro gamla Humlegårdens glansdagar slut och en ny tid — den moderna Linnéparkens — inträdde snart. Riksbiblioteket uppfördes, Blomsterkonungen intog några år senare sin värdiga plats just på samma ställe där Rotundans glada gäster förr glammade, och färgprunkande blommor fyllde luften med balsamiska ångor. Den gamla teatern försvann med Rotundan — en ny tid kom med nya seder, och det är nu endast ett allt mer glesnande fåtal af Stockholms invånare, som erinrar sig hur det var »förr i tiden», på den »gamla Humlegårdens» tid.

*